

10 | 2008

ціна 30 К₴

УЖ

Український журнал

Тема:
енергетичні
імпотенти

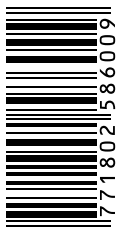
Золота
лихоманка

Коаліція померла!
Вітаймо...

Коли „Україна“ змінилась
на „Радянський Союз“

10

917718021586009

Що чекати від Євросоюзу?

➤ Хто нічого не чекає, той не дивується, коли зрештою нічого не відбувається. Навпаки, буває приємно здивованим, коли відбудеться хоча б що-небудь. З цієї точки зору успіхом було вже саме скликання Європейським Союзом позачергового самміту щодо Грузії у Брюсселі на перший день вересня.

Там, за кілька годин до його початку, я зустрівся з приятелем, що бачив пропозиції ухвал самміту, які за кілька днів до того французи, що головують в Євросоюзі, розіслали країнам-членам. Як справжній брюссельський чиновник, він не міг навіть натякнути, що в них міститься, але як приятель сказав мені: „Нічого від цього не чекай“.

Слова мого давнього приятеля підтверджував і той факт, що Грузію на самміт запрошено не було, що неприємно нагадувало схему Мюнхенського договору вересня 1938 року, про який у нас у Чехії кажуть приповідкою „про нас, без нас“. Однак важливою різницею було те, що, на відміну від Мюнхена, де у переговорах про знівчення Чехословаччини брали участь Адольф Гітлер та Беніто Муссоліні, у Брюсселі Володимир Путін та Дмитро Медведєв не були. До того ж, на відміну від Мюнхена, на брюссельському самміті були і друзі Грузії – поляки, прибалтійські держави, чехи.

Грузини, на відміну від чехословаків у вересні 1938, до Брюсселя свою делегацію на чолі з прем'єром вислали, яку чеські та польські дипломати інформували про цілий перебіг самміту. А чеський прем'єр Мірек Тополанек навіть знайшов час для зустрічі з грузинською делегацією ще до початку самміту.

Незважаючи на те, великі надії на те, що Європейський Союз, як великий, півмільярдний гігант жорстко поставився проти російської окупації Грузії, ніхто робити не міг. Зрештою, при слові самміт кожен уявляє, що там дійсно щось відбувається. На жаль, переважно це не так, ціле засідання більше нагадує зібрання комуністичної партії 80-их років. У принципі очікується, що з попередньо підготовленими висновками всі погодяться. І коли хтось виступає проти, то це буває такою ж несподіванкою, якби хтось проголосував проти ухвал чергового з'їзду комуністичної партії. Тільки в Євросоюзі за це не виключають, не посилають до Гулагу, але всі є дуже, але дійсно дуже розсердженими і про витік відповідного державного мужа пам'ятають ще дуже довго.

Самміт в Брюсселі розпочався о третій годині, кінцева прес-конференція була оголошена на половині сьомої, офіційно було заявлено, що кожний прем'єр-міністр чи президент країни-члена ЄС протягом засідання отримав час на виступ, ну, спробуйте вгадати скільки? – три хвилини.

З перервами на каву, сигарету, сирагу чи туалет (і європейські державні діячі є людьми) так просто вийшло.

Тобто не вийшло, бувалі брюссельські кореспонденти попереджали, щоб я не рахувався з прес-конференцією о половині сьомої, оскільки ще ні разу не було, щоб все встигло вчасно. А на самміті щодо Грузії „складнощів“ очікувалось немало – разом з чехами, прибалтами та поляками, на росіян були розсерджені і британці та шведи. На цілком протилежному боці були німці, колишнього канцлера яких росіяни відверто купили, і хто знає, кого ще купили „невідверто“. Ще більше „проросійськими“ були, наприклад, італійці, які поводитися, неначе росіяни їм пообіцяли нафту за десять доларів, а природний газ за п'ятдесят. А коли о пів на сьому було оголошено, що прес-конференція відкладається, деякий час здавалось, що відбувається щось багатообіцяюче. Що, наприклад, Ярослав Качиньські гримнув по столу, або британський Гордон Браун підвівся і проголосив, що ще один Мюнхенський договір Британія не допустить. Однак за півгодини все закінчилось, так що жодні великі очікування не виправдались.

Зрештою все закінчилось все ж таки краще, ніж зовсім погано. Якщо відкинути обов'язкові фрази про Росію як і надалі можливого стратегічного партнера ЄС, то виходить, що Євросоюз був досить жорстким щодо росіян. Він засудив одностороннє визнання Південної Осетії та Абхазії та оголосив росіянам ультиматум про відхід з території Грузії. І навіть доповнив цей ультиматум датами. Але передусім домовився про те, що надішле до Грузії своїх вояків. Двісті осіб, тобто майже нічого, але якщо це сприймати як авангард більшого контингенту, то хоча б дещо. На допомогу Грузії Євросоюз виділив півмільярда доларів і можливо ще додасть, що є невеличкі гроші.

Але що найголовніше, Євросоюз таки вимусив Росію відійти з Грузії, посилає вояків, і гроші, разом з її тіснішим залученням до ЄС, будуть також. Так само треба розглядати асоціативну угоду з Україною, котра була обіцяна Віктору Ющенку кілька днів потому. Багато хто писав про розчарування, що після російської окупації Грузії Україна мала отримати ясну пропозицію членства в Євросоюзі, але таким чином речі в нинішньому ЄС не робляться. Від нинішнього Євросоюзу, що загруз в проблемах, не здатний прийняти навіть Лісабонський договір та живе в травматичному шоку від великого розширення, від такого Союзу не чекаймо нічого. Тоді він нас час від часу приємно здивує.

Лубош Палата, Брюссель
редактор газети „Лідове Новини“

ВДОМА НА ЧУЖИНІ

- 8 *Валентина Люля*
Паспорт – український чи російський?
- 9 *Владислав Ґрешлик*
Славісти світу зустрілися в Охріді
- 10 *Івана Ґрешлик*
іМапапа!, якось було, якось буде...
- 12 *Давід Свобода*
Боротьба за чужу душу XVII
Коли „Україна“ змінилась на „Радянський Союз“

„Реальне“ слов’янство, деклароване Масариком та Бенешом, в українському випадку наче відступило перед очевидними фактами і здалося під охорону вже не романтичних, але таких же ілюзорних уявлень про російські реалії в новому, радянському вбранні.

ГОСТІ

- 14 *Нурлана Гулієва:*
„Ми готові продавати нафту,
якщо нам це буде вигідно...“

Про енергетичний сектор Азербайджану, перспективи розвитку і співпраці з Європою розповіла „Українському Журналу“ експерт з енергетичних питань азербайджанського аналітичного видання „Region plus“ Нурлана Гулієва.

тема: енергетичні імпотенти

- 17 *Петро Андрусечко*
Золота лихоманка по-азербайджанськи

„Країна вічного вогню“, – так перекладається назва Азербайджану. Це пов’язано із зороастрійськими святинями, які знаходились на його території. Нафта-сирець з поверхневих покладів виходила назовні і її підпалювали.

- 22 *Ондржей Соукуп*
Як інтелектуал Клаус став русофілом
- 23 *Ленка Ковачовська*
Енергетична безпека Чеської Республіки
у світлі останніх подій
- 24 *Анджей Щенсьняк*
Віртуальні проекти
в Польщі
- 26 *Мартін Коня*
Залежність від Великого
російського брата
- 28 *Олег Супруненко*
Стратегії страждань

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині

№ 10 (39), 2008, рік четвертий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор),

Богдан Колчак, Валентина Люля,

Інна Біланін, Івана Ґрешлик, Богдан

Зілинський, Рене Кочік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,

Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,

Ярослав Присташ

Пряшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш,

Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб’ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР
За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

30 Віталій Кулик
Енергетична стратегія України
чи консервація залежності?

Україна є енергодефіцитною державою, що за рахунок власних енергетичних ресурсів задовольняє лише половину своїх потреб.

34 Дана Мігалікова
Сонячні промені – зелена форма енергетики

з краю

36 Петро Андрусечко
Коаліція померла! Вітаймо...

Важко було не передбачити потенційних проблем коаліції та суперечок по лінії прем'єр-президент! Однак українські політики люблять наступати на ті самі граблі по кілька разів.

41 Віктор Небоженко:
„Ставка 2009 року вища,
ніж ставка 2004 року“

45 Богдан Копчак
Стане підліток дорослим?

культревю

46 Оксана Луцишина:
„Головне – не табувати для себе
ніяких тем і говорити правду“

49 Оксана Луцишина
Місто на іншому березі

51 Юрко Іздрик
Point of Vision

52 Марко Роберт Стех
Простори ночі Олександра Смотровича

52 Олександр Смотрович
Гість

54 Сергій Жадан
Історія літератури

Рік тому, минулої осені, ми мали з ним спільний виступ у Луцьку. Було вітряно, ми пішли дивитись замок, Пако, як місцевий, ішов попереду і все показував...

56 Фільм, Музика, Рецензії та анотації

Наш читачу!

► Тему, пов'язану з питанням енергетики, яку представлено на шпальтах жовтневого номеру, ми насправді вибрали ще задовго до того, як настали серпневі події на

Кавказі і політики всіх рангів та мало не всі європейські ЗМІ знову на повну потужність заговорили про небезпеку, що впливає із занадто великої, а в деяких випадках – абсолютної залежності європейських країн від російського газу чи нафти, а відтак – від Росії. Зрозуміло, що стосунки з цією державою не можуть не триматися на тому, якою мірою вона та її націоналізовані ресурси нам потрібні. Тому їй не повинно нас дивувати, що така собі Словаччина, яка стовідсотково залежна від російського газу і на дев'яносто дев'ять відсотків – від російської нафти, не підтримає санкції проти Росії і належить до тих країн, де (як пише російська газета „Известия“) найменш відчутна русофобія. Хоча треба сказати, що Словаччина вже якось традиційно переповнена русофільськими настроями, що не пов'язані лише із вдячністю за потрібну сировину. З іншого боку, у випадку, скажімо, Литви, яка стовідсотково залежна від російського газу і на дев'яносто вісім відсотків – від нафти, ситуація цілком відмінна. Тут, мабуть, історична пам'ять інша, ніж у словаків. А що вже говорити про Польщу, яка на 90 відсотків залежна від російської нафти, але яка подібно Литві наполегливо пропагує прийняття санкцій проти Росії. І навіть, – як можна довідатися зі статті незалежного експерта з енергетичних питань Анджея Щенсьняка, – час від часу дозволяє собі на таку розкіш, як відмова купувати російську нафту від посередників.

Отож, звідусіль ми чуємо, що нам потрібно диверсифікувати джерела енергії, що потрібно переходити на інші технології, і які в цьому контексті стратегії та плани укладають і приймають наші уряди. Та на запитання, якою мірою вони реальні, і чи взагалі колись запрацюють, ми відповіді не знаходимо.

А як із політичними подіями в Україні? Не встигли ще ми минулого разу розповсюдити номер про „літні лиха“ – в якому між іншим говорилося про те, що після гарячого літа нам, принаймні на українській політичній сцені, слід чекати гарячої осені, – як вона (ця гаряча осінь) настала. Як пише у своїй статті Петро Андрусечко: „українські політики люблять наступати на ті самі граблі по декілька разів“. Ми стали свідками закидів президента в бік прем'єр-міністра про державну зраду, виходу НУ-НС з урядової коаліції, звинувачення президента з боку прем'єра у розвалі коаліції, клятви Тимошенко, що іншої, ніж демократична, коаліції вони (БЮТ) творити не збираються.

Чи когось здивувала ця чергова політична криза в Україні? Мабуть, ні. Надалі крутяться розмови про всі варіанти можливих коаліцій. Демократична, широка і „суперширока“ (так називають в Україні коаліцію БЮТ та ПР, бо „широкою“ незрозуміло з якого дива вже назвали коаліцію НУ-НС із ПР). Знову всі готуються до виборів. Одним словом, варіантів багато. Не певна, але, на мою думку, однією з найгірших була би т.зв. демократична коаліція, яка вже неодноразово розчарувала сподівання виборців. Тому, якщо все ж дійде до виборів, маймо надію, що цього разу українські „демократи“ нарешті забудуть про Майдан, і не підуть до виборців із гаслами, які їм знову зв'яжуть руки і Україну напевно не об'єднають.

IX Світовий Конгрес Українців

► 20-22 серпня 2008 року в Українському Домі в Києві відбувся IX Світовий Конгрес Українців. У цьогорічному зібранні світового українства взяло участь 209 делегатів із 23 країн світу. На конгресі були присутні й почесні гості з України – президент України Віктор Ющенко, прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, міністр закордонних справ Володимир Огризко, міністр культури і туризму Василь Вовкун, святійший Патріарх УПЦ КП Філарет.

До складу СКУ було прийнято п'ять нових організацій з Латвії, Узбекистану, Республіки Хорватія, США та Канади. Конгрес обрав новий склад керівних органів СКУ: президент – Євген Чолій (Канада), перший заступник президента – Ярослава Хортяні (Угорщина), другий заступник президента – Марія Шкамбара (Канада), генеральний секретар – Стефан Романів (Австралія), фінансовий референт – Тамара Денисенко (США), скарбник – Богдан Пагута (Канада).

Євген Чолій (49 років) народився і живе у Монреалі, Канада. Член Палати адвокатів Квебеку з 1982 р., старший партнер однієї з найбільших адвокатських фірм Квебеку – Лавері де Біллі, яка налічує 170 адвокатів. З 1993 р. є членом ради директорів Світового Конгресу Українців (СКУ). Входить до ради президентів Канадської етнокультурної ради (1999–2004 рр.), що об'єднує тридцять два етнічні конгреси в Канаді. Доклав зусиль до того, щоб 28 червня 2003 р. Канадська етнокультурна рада схвалила резолюцію про підтримку визнання Голодомору 1932–33 рр. геноцидом українського народу.

Тополанек прибув до Києва в напружений час

► 16 вересня ц.р. під час робочого візиту прем'єр-міністра Чехії Мірека Тополанека в Україну було підписано протокол про захист інвестицій. Крім того, Україна та Чехія обмінялися грамотами про ратифікацію міждержавного договору про правову допомогу в цивільних справах.

Глави урядів України і Чехії Юлія Тимошенко і Мірек Тополанек заявили про однакові позиції та оцінку військового конфлікту в Грузії. „Наша позиція разом із прем'єр-міністром Чехії, власне і з Євросоюзом, щодо військового конфлікту в Грузії є загальною і однозначною: ми підтримуємо цілісність території Грузії, ми підтримуємо європейський план врегулювання конфлікту. Ми є партнерами в тому, щоб здійснювати врегулювання конфлікту в найкоротші терміни“, – сказала Тимошенко.

„Ми маємо однакову точку зору про те, що територія Грузії є неподільною. Я хочу зазначити, що Чехія і Україна були першими, які надали Грузії фінансову і гуманітарну допомогу“, – зазначив прем'єр-міністр Чехії, візит якого співпав із розвалом української демократії.

Чехія буде в першій половині 2009 року головною країною Європейського Союзу. Тимошенко з цього приводу зазначила, що Україна покладає великі надії на те, що Чехія під час головування в Євросоюзі докладе максимум зусиль, щоб Україна успішно завершила переговори з ЄС і вийшла на підписання необхідних документів.

Тополанек закликав представників українського уряду провести певні зміни з метою прискорення підписання угоди з Євросоюзом. „Необхідно, щоб ви у себе вдома в Україні змінили деякі речі, інакше нам буде складно переконати країни ЄС, що така угода потрібна і корисна“, – сказав він.

Окрім того, під час зустрічі з чеським колегою українська прем'єр висловила впевненість, що сьогодні є всі умови для надання нового поштовху двостороннім стосункам між Україною та Чехією. За її словами, економічні стосунки України та Чехії мають надзвичайно позитивну динаміку. Зокрема, за перше півріччя поточного року товарообіг між двома країнами збільшився на 22%.

За словами чеського прем'єра, Чехія зацікавлена в подальшому розвитку стосунків з Україною – зокрема у сфері енергетики, транзиту нафти, а також у інвестиціях в проєкти, пов'язані з Євро-2012.

Чеське громадянство отримало 2400 українців

► За даними Чеського статистичного управління за останніх сім років громадянство Чеської Республіки отримало більше ніж 26 тисяч іноземців. З чого одна п'ята – це громадяни сусідньої Словаччини. Другу найбільш чисельну групу складають українці, яких з 2001 року стали громадянами ЧР майже 2400. У минулому році отримало громадянство ЧР лише 1877 іноземців, що є найменше за сім років.

Як бути без російського газу і нафти?

► Країни Європейського Союзу обдумують, як понизити свою залежність від енергетичних сировин з Росії. У зв'язку із кризою на Кавказі, яка торкнулася саме Грузії, через яку мають вести альтернативні дороги для транспорту нафти та газу, розмови про це ще більше загострились. ЄС залежний від російської нафти приблизно на 20 відсотків, а від газу – на 40, але декотрі країни, як наприклад, Словаччина є залежними майже стовідсотково.

За словами чеського уповноваженого в справах енергетичної безпеки Вацлава Бартушки, Чехія від російської нафти не залежна. Завдяки нафтопроводу IKL з німецького Інголштадту, побудованому

в 1994–1996 роках, чехи єдині в такій позиції з-поміж усіх країн Центральної та Східної Європи.

Європейська Хартія малого бізнесу – ще один шлях до ЄС

» Європейський Союз обговорив з Україною можливість приєднання до Європейської Хартії малого підприємництва. Про це йдеться у фінальній заяві, схваленій на саміті Україна–ЄС у Парижі.

„Сторони обговорили можливе майбутнє приєднання України до Європейської Хартії малого підприємництва, яка спрямована на покращення бізнес-клімату для малого і середнього бізнесу та сприяє його створенню і зростанню“, – зазначається в документі.

З кінця вересня перетин кордонів України стане зручнішим

» З 17 вересня в Україні діє новий порядок пропуску автомобілів через державний кордон. Затверджено нову технологію здійснення прикордонного та митного контролю в пунктах пропуску через державний кордон України. Нова технологічна схема повинна виключати дублювання функцій прикордонників та митників, виконання ними невластивих завдань. Зокрема, це система „червоних“ та „зелених“ коридорів з наданням права громадянам особисто обирати смугу руху. Нововведення обіцяють лише додаткові зручності, такі як, наприклад, спрощений по-

рядок оформлення туристичних та рейсових автобусів.

У Мюнхені продали Український Вільний Університет?

» Найстарший український університет за кордоном опинився на межі виживання. Український Вільний Університет (УВУ) у Мюнхені було засновано в 1921 році. УВУ, який переживає фінансові труднощі, був у повоєнних часах осередком багатьох поколінь українських вчених емігрантів. Будинок уфундував українцям Блаженніший патріарх Йосип Сліпий. На початку 90-х УВУ надав притулок українському генконсульству в Мюнхені. В минулому

за посередництва Адміністрації президента України велися розмови про можливу співпрацю та конкретну фінансову підтримку університету. На прохання президента Ющенка один український підприємець погодився купити цей будинок для того, щоб зберегти його надалі як центр української культури і заодно користатися ним, як місцем праці УВУ.

КИЇВ та інші міста України від 6 990 крон

МОСКВА від 3 390 крон
БАКУ від 8 900 крон
ТБІЛІСІ від 8 000 крон
АЛМАТИ від 8 250 крон
ШАНХАЙ від 10 900 крон
ДЕЛІ від 9 000 крон
ПЕКІН від 7 000 крон
БАНГКОК від 9 000 крон

Ціна квитка в обидва боки без аеропортних такс та зборів

Офіс у Празі:
Husova 5
110 00 Praha 1
Тел.: + 420 224 248 828
+ 420 776 676 709
e-mail: aerosvit.prg@volny.cz

Каса в аеропорту:
Тел.: + 420 220 115 332

АероСвіт **AeroSvit**
UKRAINE AIRLINES
www.aerosvit.com

» На вулицях лише по-словацьки?

» Опитування учнів 8 та 9 класів в Словаччині показало, що 63,3% з 955 респондентів виявило бажання, аби представники угорської меншини спілкувалися на публіці лише на словацькій мові. Згодом міністр шкільництва СР Ян Міколай заявив,

що члени національної меншини можуть користатися рідною мовою лише на приватному рівні. Партія Словацька угорська коаліція (SMK) нагадує, що висловлювання міністра є протизаконним і протистоїть законам та ратифікованій версії Європейської хартії регіональних або національних мов. Міколай погляди підлітків виправдовує і пояснює, що вони лишень „висловили бажання порозумітися з тими співвітчизниками, які не говорять державною мовою“. Крім того, разом з прем'єром Фіцом він вважає, що нацменшини в Словаччині мають, у порівнянні з іншими європейськими країнами, нестандартні умови.

V4 про нових членів ЄС

» Президенти Вишеградської четвірки підтримали вступ Хорватії в ЄС. Протягом дводенної зустрічі (12.9–13.9.2008), що відбулася в П'єщанах (СР) обговорювали питання вступу нових членів в ЄС, протиракетні радары в Чехії та Польщі й конфлікт Грузії та Росії. Намір наступних претендентів на членство в ЄС – України та Туреччини, вони прийняли стримано. Приймання нових членів може, на думку Гашпаровіча, ускладнити й факт, що через незгоду Ірландії не було прийнято т.зв. Лісабонську угоду. Європейській політики не сходяться й щодо того, чи наступне розширення ЄС відповідне до діючої угоди з Ніцци. <

Паспорт – український чи російський?

При бажанні українці можуть мати і українське, і російське громадянство

» Українське законодавство каже, що українці, які живуть в Україні, можуть мати лише одне громадянство – українське. Якщо ж хочуть отримати громадянство іншої країни, то спершу повинні відмовитися від українського. Проте, в сьогоденних українських законах стільки ходів і виходів, що спритній людині зовсім нескладно й українське громадянство зберегти, й нове отримати. Особливо, коли йдеться про отримання російського громадянства.

Вперше голосно про проблему подвійного громадянства заговорили в кінці 2004 – на початку 2005 року, коли деякі українські чиновники з вищих ешелонів влади втекли до Росії, побоюючись кримінальної відповідальності перед новою помаранчевою владою. Виявилось, що вони мають російське громадянство, як наприклад, Ігор Бакай, колишній керівник Державного управління справами при президенті Кучмі. Кримінальна відповідальність так і не настала – Росія своїх нових громадян не видала, бо нібито не знала, де вони. Тоді нова українська влада билася в груди, що цей недолік у законодавстві

буде виправлено. Але й досі без змін.

Українські політики знову заговорили про подвійне громадянство, особливо російське, в контексті нещодавнього російсько-грузинського конфлікту. В першу чергу, через побоювання, що критична маса мешканців Криму, які мають, крім українського, ще й російське громадянство, може спричинити нестабільність у регіоні.

І хоча сьогодні отримати російське громадянство важче, ніж кілька років тому, але можливо. Щоб отримати російське громадянство в Криму, достатньо звернутися до консульства Російської Федерації і надати всі необхідні документи, серед яких важливим документом є довідка з місцевого паспортного столу, що заявник просив позбавити його українського громадянства. Українські паспортні столи такі заяви не задовольняють – це в компетенції українських консульств в іншій країні, де проживає українець. Але такої відмови достатньо для того, щоб російські представництва розпочали процедуру видачі громадянства, повідомляє www.segodnya.ua.

Цікаво, що відстежити, хто має два паспорти, неможливо через від-

сутність в Україні дієвих механізмів контролю. Та й кримінальної відповідальності за володіння двома паспортами в Україні наразі не існує. Хоча у вересні депутати від БЮТ подали до Верховної Ради законопроект, який передбачає 5 років ув'язнення за володіння двома паспортами або штраф у розмірі 10 тисяч неоподаткованих мінімумів (що приблизно 800000 доларів США).

Щоб виявити українців з російськими паспортами, 10 вересня цього року міністр внутрішніх справ України Юрій Луценко заявив, що Україна зробила „запити до відповідних органів Російської Федерації з проханням надати відповідну інформацію“. Щоправда, українські чиновники нарікають, що представники російських відповідних органів співпрацюють неохоче, і не надавати інформації. Та чи повинна Росія надавати інформацію про своїх громадян іншій державі?

Цікавим є той факт, що російські військовослужбовці, які служать у Криму, також намагаються отримати друге громадянство, цього разу – українське. Півтори тисячі російських військових отримало українське громадянство з порушенням законодавства, повідомила прокуратура міста Севастополя. Російські офіцери, які йдуть у відставку, із задоволенням залишаються жити в Севастополі чи деінде в Криму – життя в курортній зоні приваблює багатьох. Бажаючі отримати російське громадянство керуються переважно практичними міркуваннями, а не політичними: хтось їздить на заробітки до Росії, відповідно, не мусить реєструватися, хтось там має бізнес, хтось хоче отримувати російську пенсію, хтось – навчатися у російському університеті на бюджетному відділенні, хтось просто не має певності в завтрашньому дні, тому підстраховується другим паспортом.

Наразі ж ситуація нагадує бабу в церкві з байки Степана Руданського, яка, не знаючи, де буде після смерті – в пеклі чи на небі, ставила свічки і перед святим, і перед чортом: „Треба всюди, добрі люди, приятелів мати“.

Валентина Люля, Прага

Слависти світу зустрілися в Охріді

► Республіка Македонія впродовж тижня (10–16 вересня 2008-го) вітала учасників XIV Міжнародного славистичного конгресу, який став складовою частиною Року македонської мови. Цьому відповідав і склад промовців урочистого відкриття на чолі з президентом цієї балканської держави.

Хоча з 721 зголошених доповідей через різні причини прозвучали не всі, в кінцевому результаті складно було вибрати, котрий саме виступ прослухати, бо сесії проходили здебільшого паралельно в 10–12 залах. А після них – тематичні блоки, круглі столи, презентації актуальних видань, вернісажі виставок.

Найбільше виступів було в частині, присвяченій лінгвістиці. Порівняльні аналізи, на перший погляд, аж надто вузьких питань, наприклад, етимології окремого слова, принесли цікаві доповіді. За декотрими авторами, в яких було більше виступів, із залу в зал переходило і немало слухачів. Не менш ґрунтовною та привабливою була й друга частина доповідей з тематикою літературознавства та фольклористики. Історія східнослов'янського бароко, візантійсько-слов'янських елементів у культурі Словаччини (передусім періоду XVIII ст.) та інші питання викликали жваву дискусію, яка мусила продовжуватися в кулуарах, бо п'яти офіційно виділених для неї хвилин явно не вистачало. Третя частина доповідей була спрямована на історію славістики.

Наперекір тому, що всі виступи мусили бути опубліковані ще до конгресу, і ознайомитись з ними можна було в окремих збірниках делегацій три-

Фото: Владислав Грешлик

дцяти держав, на виступах завжди вистачало зацікавлених учасників. На жаль, і тут не обійшлося без позанаукових ексцесів. На початку XXI століття один з представників найбільшої в історії слов'янської імперії домовився до того, що нема української мови, а існує тільки „южнорусское наречіє“. Не обійшлося і без мови та ідентичності русинів („замалчиваемий етнос і непризнаний язык как визов Европе“). Шкода, що це не знайшло адекватної науково аргументованої відповіді. Дискусія до цієї проблематики була вміло ведена так, що „незаплановані“ дискусанти просто „не помістилися“ до виділеного для неї часу.

Конгрес супроводжувала виставка наукових публікацій в галузі славістики, переважно за останніх п'ять років. Для учасників були проведені й екскурсії по тисячолітньої давнини священних місцях Охріді та його околиць, де колись знайшли сприятливі умови для своєї теологічної та культурної діяльності вигнані з Великої Моравії учні святих Кирила та Мефодія. Вражало, як македонці глибоко, зі знанням справи поважають історичні пам'ятки, реставрують та публікують їх.

Наступний конгрес славистів має відбутися в 2013 році в білоруському Мінську.

Владислав Грешлик, Пряшів

іМаґана!, якось було, якось буде...

Жили-були на Пряшівщині українці. Люди веселі, розумні та скромні. А скромні настільки, що навіть не дуже переймалися тим, коли в них у Пряшеві забрали або знищили театр, радіо, дослідницький кабінет україністики та Руський дім. Щодо останнього, будинок сьогодні належить русинам, точніше, двом русинським об'єднанням, які не вміють між собою домовитися, хто в домі власник, а хто гість. Отже, після того, як українська громада Словаччини „відридала“ свою дозу, і їй надоїло пояснювати словакам, але й, наприклад, молодшій генерації українців, чому в них немає жодного українського центру, клубу – Союз русинів-українців Словацької республіки (СРУСР) заговорив про створення Центру української культури.

➤ Портал правових статутів <https://lt.justice.sk> наводить, що ідея створити центр вперше з'явилася в 1996 році і ніби все задокументовано в офіційному протоколі двосторонньої Словацько-Української комісії з питань національних меншин, освіти і культури (далі комісія), який, щоправда, на сайті знайти не можна. Заступники СРУСР твердять, що питання центру стало актуальним аж у 2003 р. Однак у протоколі засідання комісії, що відбулося 26 лютого 2003 р. в Братиславі, наведено, що „Сторони будуть надалі розвивати зусилля вирішити довготривале відкрите питання, пов'язане зі створенням Центру української культури в Пряшеві та Центру словацької культури в Ужгороді“. Тоді навряд чи можна 2003 рік вважати початковим періодом обговорень про центр. А щодо 1996 року, то теж важко уявити, що проросійський прем'єр Владімір Мечіар любіював в уряді створення будь-якого культурного центру, тим більше українського. Теперішній прем'єр-міністр СР Роберт Фіцо теж любить обіцяти й битися в груди. У серпні 2007 року, під час візиту Фіцо в Україну, до нього звернувся Й. Гайніш (голова Матиці Словацької на Закарпатті) з проханням фінансово підтримати реконструкції Ужгородської загальноосвітньої школи № 21, яка має стати осередком Центру словацької культури в Україні (ЦСК). Фіцо не

тільки пообіцяв підтримати заснування центру, але й повідомив, що уряд СР ухвалив виділити 1 мільйон крон (33 194 €) для словацької меншини Закарпатської області, які вона повинна використати „для освітніх та культурних потреб“. Такого щедро жесту словацьким українцям від українського уряду не дісталось. Поки що. Хоча не секрет, що після візиту В. Ющенка в Словаччину поживавилася матеріальна підтримка словацьких українців з боку України – їм дарували комп'ютери, літературу, підручники й наново розпочалася в Україні бюджетна програма підтримки зв'язків із закордонними українцями на 2008 р. Важко сказати, як за українців в Словаччині переживає український прем'єр-міністр, але словацький за своїх в Україні – дуже. Варто може процитувати коментар протоколу про виконання завдань української сторони з чергового засідання комісії: „Роберт Фіцо сказав, що згідно з діючим законодавством уряд СР підтримує розвиток освітніх, культурних та духовних потреб всіх національних меншин, включно з українською, і він переконаний в тому, що такою самою політикою керується й уряд України і це підтверджує факт, що в розмові з українським колегою (Й. Гайнішом – прим. І.Г.) питання національних меншин учасники не підняли. Бо якби у цій сфері існували проблеми, то вони стали б предметом обговорення“.

Значить, якщо тобі у вічі не кажуть, що ти верблюд, то ти ним можеш ніколи й не стати...

Хто на кого чекає?

Центр української культури (ЦУК) має виникнути в рамках угоди між Міністерством культури СР та Міністерством культури і туризму України, в яку зараховано й створення аналогічного ЦСК в Ужгороді. І саме в цьому проблема. Ідею заснування центрів ніхто із зацікавлених не відкинув, проте на практиці обидві сторони дипломатично викручуються й чекають на крок партнера. У 2007 році в офіційному протоколі про заснування ЦУК наведено: „Українська сторона на основі інформації словацького боку про готовність забезпечити будівлю для Центру української культури в Пряшеві намагатиметься вирішити питання забезпечення будівлі для заснування Центру словацької культури в Ужгороді“. Отже, українці, дочекавшись спритності словаків, які на сьогодні припинили процес ремонту будівлі ЦУК через те, що чекають на закінчення ремонту 4-ої ЗОШ в Ужгороді, в черговий раз гальмують відкриття центрів. Процес побудови ЦСК був припинений через брак приміщення, яке мало для цього виділити Ужгородське управління культури. Впродовж 2006–2007 рр. пропонувалося створити центр у сімейному будинку на Радванці (XVII-XVIII ст.), в частині

Вілла початку ХХ ст. в центрі Пряшева вже понад два роки чекає на завершення ремонту і відкриття центру української культури.

комплексу будинків, пам'ятки архітектури з 1781р. по вул. Ф. Ракоці, 2 або в частині будинку по вул. Собранецькій, 147, чи то на четвертому поверсі приміщення Закарпатського обласного державного музично-драматичного театру в Ужгороді по вул. Толстого, 12 (площа 263,4 кв.м). Приміщення може й непогані, але після експертизи фахівців виявилось, що ні один об'єкт не відповідає умовам для культурно-освітнього центру. Наприклад: останній складався з малих приміщень кімнаток (кожна – 10 кв.м.) і вузького коридору. Остаточним рішенням є розміщення центру в 21-й словацько-українській школі, яку планують перемістити до більшого приміщення, де для ЦСК буде виділено три кімнати.

У Словаччині справа вибору будинку була простішою. Пряшівський самоврядний край сам забезпечив віллу початку ХХ ст., будинок колишнього Районного освітнього центру (700 кв.м.), що знаходиться в центрі міста (вул. Я. Бородача, 5), вже понад два роки чекає на завершення ремонту і відкриття центру. Найближчим часом має вирішитися питання щодо юридичного оформлення передачі об'єкту в оренду СРУСР за символічну плату. На початок 2009 року заплановано передати історичний будинок в Ужгороді, куди мала б перейти словацька школа, а згодом і ЦСК. На днях там проходить реконструкція.

By the way

У 2005 році через брак фінансів в обласному та міському бюджеті української сторони словацький уряд зобов'язався взяти на себе реконструкцію та добудову школи, вартість якої тоді становила 2 мільйони 294 гривень (340 861 €). На початку липня ц.р. в словацьких ЗМІ з'явилася інформація, що у випадку прийняття заяви словацький уряд виділить зі свого резерву 9 мільйонів словацьких крон (298 745 €) на реконструкцію будинку в Пряшеві. На останньому засіданні комісії в серпні 2008-го наведено остаточну суму співфінансування СР – 1 300 000 крон (42 963 €). ЦСК в Україні фінансуватиме державне управління, ЦУК в Словаччині – самоврядні органи. Український уряд на 2008 рік виділив 1 мільярд гривень на реконструкцію школи (148 809 524 €), причому в серпні ц.р. майже половина грошей була вже витрачена.

Повторно, але розкішно

Практика показує, що пересічним етнічним українцям Словаччини до лампочки, скільки хто кому за що заплатив і яке за рахунком засідання комісії відбулося. Якщо вони взагалі тямлять, що якась комісія існує. Їх перш за все цікавить те, коли в них буде власний центр, де зможуть зустрічатися, приймати українських гостей, гурти і нарешті почати (також давно заплановані)

культурні чи суспільно-політологічні акції. Наразі обидві сторони комісії регулярно зустрічаються, підписують і чекають... до наступного засідання, а в кращому випадку – на крок другої сторони. Причому всі сподіваються, що „якось воно буде“. І це навіть не дивує, якщо переглянути офіційні протоколи засідання комісії від 2003 року, де щороку майже ті самі люди підписують майже ті самі фрази. Сторони домовляються, що „відповідно до чинного законодавства обох країн надалі докладатимуть зусиль для створення відповідних умов щодо збереження мовної, культурної та релігійної ідентичності кожної особи, яка належить до української меншини у Словацькій Республіці та до словацької меншини в Україні“. Крім того, вони вже увосьме констатують, поглиблюють, підтримують, укладають, вирішують, виконують, функціонують та поширюють. На другому боці, українці Словаччини без угод та підтримки уряду СР не змогли б існувати бодай на такому рівні, як дотепер, оскільки чимало українських установ в Словаччині залежні від державної фінансової підтримки. Тому не треба дивуватися їхній „розкоші“ в підписуванні угод, які інколи нагадують „Чеканючі на Годо“ Беккета. Різниця лише в тому, що про Беккета і його „чекання“ знають люди й сьогодні.

Коли „Україна“ змінилась на „Радянський Союз“

► Весну новітніх чесько-українських стосунків змінила скрадлива осінь. Політика Бенеша, проваджена розсудливостю досвідченого дипломата, а також – непроста міжнародна ситуація поступово позбавляли українську еміграцію в Чехословаччині всіх надій на реалізацію сміливих колісць цілей. Чехословацька Республіка обрала вичікувальну позицію щодо Радянської держави, із розвитком міжнародної ситуації офіційна неприязнь поступилася місцем необхідності нормалізувати стосунки з новими володарями Росії. В травні 1921-го фіктивно незалежна Українська Радянська Соціалістична Республіка була де факто визнана Чехословацькою, і після візиту української радянської делегації до Праги Бенеш відвідав Харків. У липні 1921-го до радянської України прибула чехословацька торгова місія, яку очолював Йозеф Гірса, брат майбутнього посла у Варшаві Вацлава Гірси. Фактичний намір визнати радянську владу був усе очевиднішою вимогою закордонної концепції Бенеша. В червні 1922-го ЧСР та УРСР підписали торговий договір, у преамбулі якого гарантувався нейтралітет у випадку конфлікту однієї з держав, що підписала договір, з третьою стороною. Як і в попередньому випадку з Польщею уряди зобов'язались припинити стосунки з особами та організаціями, що виступають проти другої держави. Незважаючи на це, цього разу знову не змовкали заяви, подібні до висловленої Алоїсом Крейчі: „Уявімо, що діялося би в Європі, і що робили би росіяни, якби українці вторглися на російські землі та диктували російському народу чужу волю. Це було б насилля, проти якого протестували б і ціла Європа, і Америка. Але якщо це насилля діється над 40 мільйонами українців, цивілізований світ мовчить. Українці не є в очах цивілізованого суспільства навіть тим, чим є для англійців негри“.

Реальним втіленням цього, на погляд цинічного, підходу чеської сторони став період активної чехословацької дипломатії в українському питанні, матеріальна допомога біженцям та жертвам російського голодомору. Однак платою за це було те,

що „Україна“ в чехословацькому закордонному словнику було замінено на „Радянський Союз“.

На зміну часам, коли звучали тони романтичного слов'янства, нині прийшли часи реальної політики. Українське питання цим лише подекуди змінило відтінок, його існування й надалі проявлялося в безперервній полеміці стосовно гострих питань Підкарпатської Русі. Зі зміною російських реалій надійшла й стрімка зміна в сприйнятті становища російських українців. Фальшивий український суверенітет на кордонах радянської союзної республіки породжував враження історичної віхи на шляху українців – за існуванням фактичних республіканських структур та територіально-національної автономії.

Новий образ російської України спростив чеську дискусію в той спосіб, що захисників українського питання, прихильників федерації, переконав у тому, що вони є свідками перемоги української ідеї, яку нібито просувала нова влада в Москві. Вороги української самостійності (будь-якого рангу) почали ототожнюватись з ідейними ворогами радянського устрою та пов'язувались з консерва-

Інтелігенція говорить по-російськи, а селяни на Україні – малоруською, яка є відмінною від тієї штучної офіційної української мови, що її пан проф. Грушевський впроваджував в університеті та в Академії за допомогою позик з Берліна.

тивною російською еміграцією. Карл Крамарж, – який в оцінку східних реалій вкладав і свої невеликі політичні амбіції, що дедалі помітніше відсували його на маргінеси головної течії, – був разом зі своєю націонал-демократією постійним опонентом ліберального руху, що підтримував

Бенеша, охочим змінити колишні автентичні погляди стосовно українського питання на поверхневу видимість прогресивності під радянським прапором.

Малоросійська – не штучна українська

Не без вини Крамаржа та демагогії його прихильників підтримувалась штучна поляризація, коли, під враженням тимчасового національного розмаху в російських „окраїнах“, все українське почало бути одночасно більшовицьким. Радянський федералізм в ідеологічній оптиці консервативних правих сприймався як нещаслива протилежність колишньої єдиної Росії, як перемога неросіян та ренегатів над старими добрими патріотами. „Всюди поспішно вводилась українська мова, (...) радянським чиновникам давалися терміни на якнайшвидше вивчення української мови, і нікого не турбувало, що їх ані простий народ, ані інтелігенція не розуміли: інтелігенція говорить по-російськи, а селяни на Україні – малоруською, яка є відмінною від тієї штучної офіційної української мови, що її пан проф. Грушевський впроваджував в університеті та в Академії за допомогою позик з Берліна. Український селянин говорить на своєму народному діалекті, а при тому розуміє порядно, якщо з ним говорять по-російськи, так як кожний наш словак, хоч з Братислави, Ліптовського Мікулаша або Кошиць, розуміє літературну чеську мову, але не розуміє українську. Москва була тоді за національну Україну, а для того, щоб популяризувати комунізм на Україні, прикидалась і прихильницею ‚самостійництва‘, звичайно, в рамках Союзу РСР“, – так у 1930-му оцінювала розвиток ситуації газета „Národní listy“, коли національна лібералізація в Радянському Союзі знаходилась на порозі свого трагічного завершення.

Іншим моментом, який вписується в ідеологічну мозаїку противників українського питання, були історичні етапи, коли прихильником реалізації українських і (парадоксально, цілком протилежних) більшовицьких інтересів виступала Німеччина. „На

Е. Бенеш

більшовиків буде Німеччина завжди покладатись, бо вони є її дітьми, Німеччина їх оплачувала, Німеччина їх виховала! (...) Тут є не тільки прагнення німців по відплаті, але і вроджений комуністичний імперіалізм. Це ті дві речі, які є небезпекою для миру. Якби була Росія нова (...) і якби була Росія слов'янська, а Німеччина не мала жодних надій, що отримає звідти допомогу, то мусить змінитися психологія німецького народу", – так оцінив ситуацію Крамарж у промові до парламенту після конференції в Генуї у 1922 р. Кілька років по тому він самостійно розвинув своє звинувачення радянської системи, коли до німецької гри за Центральну та Східну Європу включив і уявну загрозу українського сепаратизму. „Висновки доктора Крамаржа тісно стикаються з концепціями монархістської еміграції, котра, втім, уявляє майбутню Росію дещо інакше, ніж доктор Крамарж“, – так стверджували його опоненти.

„Реальне“ слов'янство, деклароване Масариком та Бенешом, в українському випадку наче відступило перед очевидними фактами і здалося під охорону вже не романтичних, але таких же ілюзорних уявлень про російські реалії в новому, радянському вбранні.

„Медовий місяць“ не пережив сильніших потрясінь

Для національно налаштованої української еміграції в ЧСР це означало додаткові проблеми у спробах переконати урядові верхи та чеську громадськість у тому, що їхні радянські „здобутки“ є палицею з двома кінцями. Незважаючи на це, у двадцять років українська діаспора Чехословаччини могла активно діяти в громадській та культурній сферах. Тут, без сумніву, відчувався авторитет президента республіки з його багаторічною симпатією до українців. Однак брак обґрунтованих основ чеської підтримки української емансипації спричинив те, що цей „медовий місяць“ не пережив сильніших потрясінь. „Реальне“ слов'янство, деклароване Масариком та Бенешом, в українському випадку наче відступило перед очевидними фактами і здалося під охорону вже не романтичних, але таких же ілюзорних уявлень про російські реалії в новому, радянському вбранні.

Національну лібералізацію – розпочату більшовиками на зламі 1921–22 рр. згідно із загальним трендом (НЕП та ін.) – яка коштом нормалізації стосунків з окраїнними областями імперії мала уможливити Москві перепочинок для консолідації своїх сил, привітав і критичний А. Крейчі. „Школи, театри та громадське життя набули чисто українського вигляду, і друкарські машини видають щодня гору книг на мові Шевченковій. Україна починає бути українською“. Критичні тони спочатку відступали дуже повільно, тому представник радянської української місії Михайло Левицький мусив спростувати чулки, „наче на Україні існував потужний національний український народний рух, що бореться з радянською владою та її „русифікаторськими“ тенденціями“. Україна знаходиться не так далеко, – переконував він, – щоб неможливо було на власні очі побачити справжню ситуацію. Чулки виявилися правдою, однак відзначали не так центри озброєного опору, як радше витривалу резистентність чільних українських комуністів щодо централізаторських амбіцій головного партійного теоретика в справі національних питань Йосипа Сталіна. Ще до того, як з його іменем почала пов'язуватися найтемніша епоха української історії, російські українці отримали хоч і поганеньку, але безпрецедентну раніше автономію. ◀

Нурлана Гулієва:

„Ми готові продавати нафту, якщо нам це буде вигідно...“

Про енергетичний сектор Азербайджану, перспективи розвитку і співпраці з Європою розповіла „Українському Журналу“ експерт з енергетичних питань азербайджанського аналітичного видання „Region plus“ Нурлана Гулієва.

Наприкінці 1990-х деякі експерти сумнівались щодо потужності запасів нафти в Азербайджані, тобто усіх цікавило питання, скільки саме нафти має ця країна?

Це було раніше, коли щодо цього висловлювались передусім російські експерти, які вважали, що нафтопровід „Баку–Джейхан“ не буде заповнений, але тепер усі визнали наявність нафти. Нині добувається 800 тисяч барелів на добу, а на кінець цього року АЧГ (Азербайджан–Чираг–Гюнешлі – один із найбільших блоків родовищ в Азербайджані, на який і розрахований „Баку–Джейхан“) вийде на 1 млн. барелів нафти щодоби. „Баку–Тбілісі–Джейхан“ розрахований на цей обсяг. Наступного року Міжнародна Операційна Компанія (МОК – оператор компанії „BP-Азербайджан“) здійснить кроки по збільшенню видобутку до 1,2 млн. тон. Це лише АЧГ. Окрім цього нафта йде по трасі „Баку–Новоросійськ“. Ми поставляємо також нафту залізницею до Грузії. Очікуємо також, що до нафтопроводу „Баку–Джейхан“ приєднається Казахстан. Ще ми маємо два нафтопереробних заводи, будемо будувати нафтохімічний комплекс. Тобто, усі ці потужності необхідно завантажувати. Окрім того, є ще маса інших родовищ. Вони менші. У нас є спільні компанії, є операційні, вони також добувають достатні обсяги. І лише один факт, що „Газпром“ заявив про готовність купувати весь азербайджанський газ, свідчить про те, що наявність доведених обсягів поза обговоренням.

Наскільки реально приєднання Казахстану до нафтопроводу „Баку–Тбілісі–Джейхан“?

Тут є кілька проблем. Є питання підводного нафтопроводу до Сангачале, але основна проблема – це добування нафти у самому Казахстані. Ми тепер орієнтуємось на Тенгізьке родовище.

Все одно обсягу нафти не вистачає, аби додавати до „Баку–Тбілісі–Джейхан“. По-перше, не почато видобутку у великих обсягах, по-друге, ця нафта високосірчана, а азербайджанська – низькосірчана. Треба домовлятися, регулювати, аби в підсумку отримати вигідне співробітництво.

Але процес переговорів йде?

Звичайно.

Чому я запитую про це: останнім часом у Польщі багато говорилось про азербайджанську та казахську нафту.

Справа в тому, відверто кажучи, що не один раз керівники нафтових структур Азербайджану говорили: „Так, ми готові приймати участь у нафтопроводі „Одеса–Броди–Плоцьк–Гданськ“, але якщо нам це буде вигідно“. Тобто, ми готові продавати нафту, але про те, наскільки це буде вигідно, тепер говорити складно. Однак, поки йде зростання цін на нафту, в Азербайджані почали освоювати навіть нерентабельні раніше родовища нафти.

Сучасні технології дозволяють розробляти вже родовища на кілька кілометрів глибини. Азербайджан має такі потужності?

Недавно Міжнародний валютний фонд (МВФ) зробив прогноз, що у нас найкраще зростання у світі, яке повинно призупинитись у 2012 році. Однак МВФ орієнтується на застарілі дані, коли якраз і прогнозували спад на 2012 рік. Але буквально у червні компанія „BP Азербайджан“ оголосила, що готова розпочати глибинну розробку „Азербайджан–Гюнешлі“, де є запаси нафти. Для цього потрібні нові технології. Вони будуть готові якраз на 2012–2013 рр. Це світові технології. А азербайджанська Державна Нафтова Компанія розвивається швидкими

темпами. Ми маємо бізнес у Румунії, наприклад.

Повертаючись до проекту „Одеса–Броди“: як сприймають в Азербайджані ідею наповнити нафтопровід вашою нафтою? Я був на енергетичному саміті в Києві, де Ільхам Алієв дав згоду на поставку невеликої кількості нафти для технічного запуску нафтопроводу. Однак з того, що ви кажете, великої вигоди для Азербайджану немає.

Що таке технічна нафта? Це, напевне, політичний термін, адже економічно це невигідно. Мова йде про велику відстань. Азербайджан має три експортні нафтопроводи, гарні можливості транспортування залізницею. Тобто, вільної нафти на сьогодні немає. Однак, можливо років через п'ять буде, коли наступить пік видобутку. Ми готові продавати нафту по тих цінах, які є на ринку.

Але, якщо буде політичне рішення, то економісти безсилі. Раніше говорили, що „Баку–Тбілісі–Джейхан“ також політичний. І це, в принципі, правда, але тут доведена бізнес-вигода проекту. А „Одеса–Броди“...

У Польщі ще навіть не почалися жодні роботи на польській частині нафтопроводу. І власне деякі польські експерти також зауважували, що це великі відстані і засумнівались в економічній боці проекту.

Порівняно, наприклад, з проектом „Набукко“, так і є. Йдуть, щоправда, переговори, Азербайджан запросили, ми погодилися, але реально – все на словах.

Як виглядає співробітництво з Грузією?

Ми поставляємо Грузії газ, до нафти вона не має відношення, окрім нафтового терміналу. Але решта – все в проектах. Правда, ми маємо там автозаправки. Тепер йде перша стадія

проекту „Шах-Деніз” [родовище газу на шельфі Каспію, відкрите ще в 1976 р., тоді його розробку з огляду наявності великих родовищ Сибіру визнали недоцільною. До проекту повернулися вже в незалежному Азербайджані в 1996 р. – П.А.]. Весь газ продається Азербайджану, Грузії та Туреччині. Грузії продається по дещо занижених цінах. Маємо дуже багато пропозицій від Газпрому, Туреччини.

А яка позиція азербайджанського уряду?

Кажуть, що знайдуть більш вигідний варіант. І в рамках другої стадії ми будемо поставляти газ в Європу, а поки що – до Туреччини та Грузії.

А в Європу – яким маршрутом?

Це залежить від переговорів. Один з варіантів – через Туреччину до Італії, Греції, потім „Набукко”, а також Адріатичний газопровід, сьогодні є чотири основні напрями. Тепер іде вибір. Найбільше наполягають на „Набукко”. Цього року відкрили новий пласт, тобто обсяг збільшився. Окрім того, в Азербайджані є і інші, не такі великі родовища газу.

Куди вкладають прибутки від нафти? Є Державний фонд?

Так, є Державний Нафтовий Фонд. Держбюджет перераховує лише податки від прибутків. В Азербайджані був один мільйон біженців, які жили в наметовому містечку. Тепер для них побудували котеджні містечка. Будують дороги. Статистика така, що за останні п’ять років зарплати зросли, і, звичайно, це відображається на нашому повсякденному житті. Практично, кожна родина має своє авто. Це також показник.

Хто переважно інвестує у нафтову сферу Азербайджану?

В основному „BP” та партнери. Є норвезька „Oil”, є компанії турецькі, японські. В 1994 році був підписаний контракт століття (між Азербайджаном, західними концернами та „Лукойлом” на видобуток нафти з родовища AchG. – прим. П.А.). Тепер ціна на нафту така, що добувати нафту і газ вигідно.

Як виглядає ситуація з шельфами, на які водночас претендує Туркменістан?

Сардар – так називають джерело нафти в Туркменістані, статус якого так і не вирішений. Це справді велике джерело. Багато говорилося про спільний видобуток, але виникли суперечки через демаркацію кордонів між

Азербайджаном та Туркменістаном, який так само більше орієнтований на Росію.

Як оцінити ГУАМ з точки зору Азербайджану?

Звісно, це структура, яку Азербайджан підтримує. Раніше говорили, що це більше економічна структура, ніж політична. У нас є відносини з Грузією, з Україною. На останній конференції ГУАМу пропонувалося навіть створити Банк ГУАМ, але хто буде цим займатись, чим його наповнити? Коли є транспортне сполучення, реалізація проектів дуже вигідна. Наприклад, „Баку–Джейхан” окупився. Якщо є інфраструктура, проект приносить прибуток. Тобто, якщо йдеться про „Баку–Одеса–Броди”, постає питання: наскільки це вигідно? Якщо стане питання, що треба витіснити чи потіснити Росію з Європи, то не лише цей, а й інші проекти можна реалізувати. В даному випадку це головне. У нас як? Президент сказав, так воно і буде. Наш президент каже: „Якщо це буде ефективно, ми підключимось”. А поки з’ясується, що це неефективно.

THE UTILITY PROJ

GASOLINE

Тема:

**енергетичні
імпотенти**

Золота лихоманка по-азербайджанськи

„Країна вічного вогню“, — так перекладається назва Азербайджану. Це пов'язано із зороастрійськими святинями, які знаходились на його території. Нафта-сирець з поверхневих покладів виходила назовні і її підпалювали. В X ст. тут видобували щорічно близько чотирьох тисяч тонн сировини. Однак справжній вибух „лихоманки чорного золота“ спалахнув у Баку в другій половині XIX ст. Завдяки місцевій нафті свої статки примножили брати Нобелі та родина Ротшильдів.

► Я попрямував до Азербайджану, аби відчути емоції, які викликає „чорне золото“. Чому саме туди? Вже багато років я слідкую за проектом „Одеса–Броди“ і пишу про нездійснені польські та українські сподівання на каспійську сировину. Зрештою, тут почалась історія відносин людини з нафтою. Як писав на початку XX століття Джон Рід: „В Америці слово ‚Баку‘ звучить як ‚нафта‘“. Мушу визнати, що і мене охопила „лихоманка чорного золота“.

Цю історію я міг би розпочати інакше. Грудень 1980 року, черговий вечір з батьками та ровесниками на

десятому поверсі нашого будинку в Кошаліні, на Балтійському узбережжі. В тридцяти кілометрах від міста, у містечку Карліно, черговий день палає нафта, вибух якої стався 9 грудня під час пошукових робіт „чорного золота“. Усі збуджені, газети пишуть про наступні Арабські Емірати. Нафтове полум'я загасили на тридцять шостий день, а Польща, як відомо, так і не перетворилась на другі Емірати. Однак польський внесок в історію розвитку видобутку нафти є значним, хоча про нього часто забувають. Наприклад, винахідником піщаної помпи для гасіння палаючої нафти був польський ►

Бутустан - нафта на поверхні

Видобувні платформи на південь від Баку

» інженер, який працював на початку ХХ століття у Баку, – Павел Потоцкі.

Польські сліди

У 1852 році Ігнаці Лукасевич і Ян Зех першими здійснюють дистилювання нафти. Роком пізніше розпочинається видобування польської нафти в околицях Кросна. У 1885-му аргентинський уряд запрошує польських спеціалістів для пошуку сировини. Під кінець ХІХ ст. вибухає „лихоманка чорного золота“ у бориславському басейні (тепер територія України, недалеко від Дрогобича). Галичина в ті часи стала третім виробником нафти у світі (!) після США та Росії. Ще в 1934 році Польща знаходилась на десятому місці серед виробників нафти.

Мене, однак, цікавить Азербайджан, а там, якщо йдеться про розвиток нафтової галузі, польських слідів також не бракує. Найважливішою постаттю, пов'язаною з азербайджанською нафтою, був інженер Вітольд Згленіцкі – геолог, нафтовик. Приїхавши у 1893 році до Баку, він повністю присвятив себе дослідженням, пов'язаним з нафтою. Винайшов устаткування для її видобутку, в тому числі для морського буріння. Визначив та окреслив поклади сировини в Каспійському морі. Його називали „бать-

ком бакинської нафти“. Працював він також у Персії, за що отримав від шаха найвищу відзнаку. Був бізнес-партнером Нобелів та Ротшильдів. На звістку про свою смертельну хворобу Згленіцкі написав заповіт, в якому передав прибутки зі своїх нафтових полів для створення Фонду „Каса імені Мянвського“ (Kasa im. Mianowskiego), яка мала би бути „польською Нобелівською премією“. Невідомою була б доля польського аналогу, якби більшовики не конфіскували нафтову власність у Баку та околицях міста. В будь-якому разі, одна з тогочасних газет писала про Згленіцкого: „Людина, яка зробила з Баку Ельдорадо“. Отже, якщо на зламі віків в Азербайджані народились казкові багатства, воістину, це мала б бути земля обітована.

Контракт століття

Приземлившись в Баку, я справді отримав враження, що опинився в Ельдорадо. Ціна візи для громадян Євросоюзу – 95 доларів – може налякати непрошених гостей. З аеропорту до столиці веде свіжопобудований за нафтодолари автобан. В передчутті емоцій, пов'язаних з „чорним золотом“, я помічаю на в'їзді в місто підприємство з видобутку та зберіган-

ня нафти. Набережна в Баку називається Проспектом нафтовиків, а на центральному бульварі стоїть вежа у формі нафтової башти, хоча її перше призначення, як розповідають місцеві жителі, – для стрибків з парашутом. Щоб побачити сучасні елементи нафтового промислу, варто поїхати за місто, на південь від Баку вздовж моря. На березі чимало нафтових вишок, а на віддалі, в морі, маячать видобувні платформи. В містечку Сурахани є давня святиня вогню – Атешгях. Саме сюди прибували з Індії (і приїжджають досі) послідовники Заратустри. Навколо будинків десятками стоять малі добувні вежі й характерні рухомі „молоти“. Тут видобувають нафту насамперед азербайджанські та арабські фірми. Втім, долю розвитку країни після набуття незалежності вирішували не вони. Як вже згадувалося, Згленіцкі вирішив, що „справжня“ нафта лежить у водах Каспійського моря. Наразі саме звідти Азербайджан черпає найвищі прибутки. Поклади нафти, найбільші в країні, відкрили у 1979–1987 рр., однак тоді СРСР прийняв рішення зупинити їх експлуатацію на користь сібірських родовищ. Нова влада в Баку скористалась цим.

Недавно минуло чотирнадцять років з дня підписання Азербайджаном

так званого „Контракту століття“. 20 вересня 1994 року, після семи тижнів складних переговорів, у Стамбулі визначили умови між владою Азербайджану та західними концернами з видобутку каспійської нафти з родовища „Азері-Чираг-Гюнашлі“ (ACG). З боку Азербайджану угоду підписав Ільхам Алієв, президент концерну „Socar“ – син тодішнього президента Гейдара Алієва, теперішній президент країни. Азербайджанський концерн „Socar“ отримав 20% участі в проекті, решту поділили між собою „British Petroleum“, „Statoil“, „Turkish Petroleum Co“, американські концерни „Amoco Corp.“, „Penzoil“, „Unocal Corp.“, „McDermott“. 10% дісталось російській компанії „Лукойл“, що оцінили як своєрідний політичний відкуп за прихильність Москви для реалізації проекту в її сфері впливу. Роком пізніше частину долі передали Ірану, ймовірно, з таких самих причин, що й Росії.

Видобуток з родовища ACG зростає, і згідно з розрахунками, повинен досягти найвищої кількості майбутнього року – понад 1 млн. барелів на добу. Такі обсяги повинні втриматись до 2013 року. Однак у 2008 році з'явилася інформація з боку компанії „BP-Азербайджан“ про можливість продовження періоду до 2019 року. Тим самим, якщо раніше говорилося про припинення значного видобутку до 2020 року, тепер поширюється інформація, що період може бути продовжений до 2030 року з рівнем видобутку не нижчим, ніж 40 млн. тонн нафти на рік. Цей прогноз спирається на останні дослідження відомого в енергетичному бізнесі Дослідницького Центру „Global Energy Studies“ з Лондону. Головне питання стосується однак не того, які приблизні обсяги нафти в Азербайджані загалом, а скільки нафти реально видобувати. Слід зазначити, що можливості видобутку із застосуванням найновітніших технологій збільшуються. Одні з найкращих технологій видобутку нафти у світі має присутня на азербайджанському ринку лідер нафтової промисловості британська компанія BP. Останнім часом завдяки застосуванню нових інновацій BP вдалось збільшити з 40% до 60% рівень експлуатації родовищ на Алясці. Застосування подібних технологій на родовищах Азербайджану збільшило би відсоток експлуатації існуючих нафто-

Проспект Нафтовиків у Баку

Фото: архів Region plus

Нафтовий термінал на узбережжю Каспійського моря

» вих полів і продовжило б тривалість видобутку. Наразі перед Баку стоїть складне питання переговорів з ВР щодо вартості застосування технологій. Одне точно – дешевими вони не є.

Акумуляція капіталів

Родовище АСГ не єдине, звідки добувається нафта в цій державі. Великі надії покладають на джерело „Шах-Деніз“. Першу роль тут, однак, відіграє не нафта, а газ, поклади якого за підрахунками складають від 400 до 600 млрд. кубометрів. Оптимісти кажуть навіть про більйон кубометрів. Які зиски з енергетичної сировини має держава, і чи користуються ними азербайджанці? Відповідь непроста. Наприклад, у столиці на кожному кроці помітні будівельні майданчики, триває ремонт старих будинків. При цьому треба зазначити, що експерти вважають стандарти забудови у Баку дуже добрими, а матеріали та технології – належної якості. Якщо ж порівнювати Баку, наприклад, з Києвом, здається, столиця Азербайджану „відроджується“ згідно з Генпланом. У Києві часто складається враження будівельного хаосу. До того ж у центрі Баку кожне будівництво оточене великими парканами з величезними репродукціями старих фото Баку та

комп'ютерними візерунками майбутніх будинків, парків, скверів. Вражають офіси та готелі. Однак це столиця, де акумулюється як фінансовий, так і людський капітал. Вистачить поїхати до другого за величиною міста Гянджа, і враження применшуються. Там також ремонтують і реставрують, однак видно, що це досі слаборозвинене місто, яке жодним чином не може конкурувати зі столицею. До того ж тут значно менші доходи населення. Водій таксі Джамал Мамедов, який возив мене околицями, в такий спосіб підробляє до пенсії, яка становить близько 50 доларів (Джамал – колишній інженер вищої категорії, працював на будівництвах у Баку).

Згідно з опитуванням, проведеним Центром Економічних Досліджень у Баку при підтримці Посольства Норвегії, аж 67% громадян вважають, що прибутки з нафти не вплинули на рівень їхнього життя. Зрештою, питання прибутків, отриманих з „Контракту століття“ Азербайджаном, неоднозначно оцінюють й самі експерти. Проблема в тому, що аналітики змушені спиратись лише на дані, офіційно опубліковані державою. Деякі компанії, як наприклад, „Shell“, взагалі не публікують точної інформації.

Нафта дає мільярди

У підписаному „Контракті“ прибуток Азербайджану вираховувався на прогресивних засадах. Це означає, що до 1 липня 2008 року держава офіційно отримувала 55%, а компанії 45% (спочатку це співвідношення становило 30% для держави і 70% для інвесторів). Наразі цифри змінилися на користь Азербайджану. Закордонним інвесторам внесок у технології повернувся, і тепер вони отримують чистий прибуток з видобутку.

Якщо поглянути на офіційні цифри, в період з 1995 до кінця 2007 року консорціум, який виник в результаті підписання „Контракту століття“, видав на обслуговування видобутку нафти 17,5 млрд. доларів. Однак лише у 2007 році консорціум експортував нафту на суму 17 млрд. доларів. При навіть приблизних витратах у 2008 році на суму 2,5 млрд. доларів прибуток з продажу нафти тільки в першому півріччі поточного року сягнув 15 млрд. доларів (!). З цього, згідно з Державним Нафтовим Фондом, Азербайджан отримав близько 5,9 млрд. доларів.

Показником розвитку нафтової галузі є зростання робочих місць. У 2005 році в нафтовому бізнесі працювало 58 тисяч осіб, наразі їх

кількість сягнула 64 тисячі. „Нафтовики“ заробляють удвічі більше, ніж середньостатистичний мешканець Азербайджану. Вони краще забезпечені в соціальному плані. Для їхніх потреб будують школи, дитячі садки, бібліотеки, медичні центри. Розпочато реалізацію проекту побудови так званого містечка нафтовиків. Найближчими роками спеціальності, пов'язані з нафтовою справою, будуть в Азербайджані найпопулярнішими і принесимуть відносно високу зарплату та додаткові бонуси, пов'язані з соціальним захистом.

Азербайджан, який, щоправда, не має таких покладів чорного палива, як арабські країни, стоїть перед величезним шансом модернізувати країну за рахунок нафтодоларів. А очікування суспільства величезні. Наприклад, Ільгар Мамедов, власник фірми з нерухомості, який часто буває в Еміратах, у розмові нарікає на дороге пальне, хоча тутешні ціни можуть приємно шокувати гостей з ЄС. На його думку, громадяни повинні отримувати допомогу, схожу на ту, яку мають мешканці Еміратів...

На жаль, для Польщі й України новини невтішні: попри те, що в листопаді в Баку відбудеться черговий енергетичний саміт за участі президентів Польщі та України, нам не варто сподіватись на каспійську нафту, принаймні найближчими роками. На історії бізнесу не зробиш.

Після війни в Грузії ситуація ускладнилась. Росія почала тиснути на Баку. Щоправда, в Азербайджані побував віце-президент США Річард Чейні, але за оцінкою експертів більш успішно виявилася пізніша зустріч президента Росії з президентом Азербайджану. В Баку починається нафтопровід Баку – Тбілісі – Джейхан, яким постачається каспійська нафта, і який є єдиним шляхом постачання енергоносіїв з пострадянської зони в обхід Росії. Незабаром переконаємось, чи Баку зможе зберегти свою незалежність від Москви.

Довідка провідних труб

Nord Stream (Північний потік) – газопровід, який через Балтійське море з'єднає Росію та Євросоюз в обхід країн-транзитерів – Білорусі та Польщі. Будівництво морського відрізка трубопроводу заморожене через спротив Фінляндії, Естонії та Швеції, в економічній зоні яких проходить Nord Stream (з огляду на екологічні мотиви). Серед противників будівництва – Польща та Литва, які вважають, що дешевше та безпечніше прокласти трубопровід по землі. Попри це прем'єр В. Путін наголосив, що перша з двох гілок газопроводу буде введена в експлуатацію під кінець 2011 р. Проектна потужність Nord Stream складе 55 млрд. кубометрів.

Ямал–Європа – магістральний експортний газопровід, який слугує для транспортування російського газу через територію Білорусії та Польщі до Німеччини. Введений в експлуатацію у 1999 році. Пропускна здатність газопроводу – 29,5 млрд. кубометрів (станом на 2006 р.). Проектна потужність – 33 млрд. кубометрів.

Nabucco – проект магістрального газопроводу протяжністю 3,3 тис. км. в обхід України та Росії з Центральної Азії до країн ЄС, перш за все Австрії та Німеччини. Проектна потужність – 26-32 млрд. кубометрів газу в рік. У консорціумі по будівництву газопроводу беруть участь Австрія, Туреччина, Болгарія, Румунія, Угорщина. Основним конкурентом проекту є White Stream.

South Stream (Південний потік) – російсько-італійський проект газопроводу, який пройде по дну Чорного моря з Новоросійська в болгарський порт Варну і далі через Балканський півострів в Італію й Австрію. Підводний відрізок газопроводу матиме довжину 900 км. Перший рамковий меморандум про проектування й будівництво газопроводу було підписано 23 червня 2007 російським енергетичним концерном Газпром та італійським нафтогазовим концерном Епі. Пропускна здатність нового газопроводу повинна скласти 30 млрд. кубометрів у рік. South Stream створюється для диверсифікованості поставок російського газу в Європу й зниження залежності постачальників і покупців від країн-транзитерів, зокрема від України та Туреччини. South Stream вважається конкурентним проектом газопроводу Nabucco в обхід Росії.

White Stream (Білий потік) – проект магістрального газопроводу з Центральної Азії через Україну в країни ЄС. Ідея, яка виникла у 2006 році і належить Міжнародному інжиніринговому консорціуму White Stream Pipeline. У травні 2007 року на газовому форумі у Відні під час презентації проекту його підтримали представники Єврокомісії, щоправда дуже стримано і обережно. Згідно первинної концепції розробників, Білий потік повинен був стати головним енергетичним проектом ГУАМ. Ідея полягала у тому, щоб газ з азербайджанського родовища „Шах-Деніз“ перекачувати через Грузію по дну Чорного моря на територію України, а далі українською територією в країни ЄС. Туркменістан планувалося задіяти в середньостроковій перспективі. Основний конкурент – проект Nabucco і South Stream.

Баку–Тбілісі–Джейхан – трубопровід для транспортування каспійської нафти до турецького порту Джейхан, розташованому на березі Середземного моря. Протяжність – 1773 км. Нафтопровід проходить територією Азербайджану, Грузії, Туреччини. Проектна пропускна здатність – 50 мільйонів тон нафти в рік, або 1 млн. барелів за добу. Єдиний проект, який іде в обхід Росії.

Дружба – єдина система магістральних нафтопроводів, найбільший у світі нафтопровід. Збудований у радянські роки для транспортування нафти із Сибіру в країни Східної і Західної Європи, експлуатується з 1962 року. Маршрут нафтопроводу проходить від Альметьевська через Самару, Брянськ (Росія) до Мозиря (Білорусь), потім розгалужується на дві ділянки: північну (територію Білорусі, Польщі, Німеччини) і південну (територію України, Чехії, Словаччини, Угорщини).

Як інтелектуал Клаус став русофілом

У середині серпня інтернет-сайт чеського президента повідомив, що книга Вацлава Клауса „Синя, а не зелена планета“ („Modrá, nikoli zelená planeta“) вийде друком і в Росії. За переклад публікації взявся нафтовий концерн „Лукойл“, де найбільша частка належать Вагіту Алекперову та Леоніду Федуну, власнику футбольної команди „Спартак“. „Зараз ми ведемо переговори з видавництвом „Dokořán“ відносно видання в Москві. Вони зацікавлені у цю найбільшому тиражі. Для нас це не є первинно прибутковий проект“, – каже Марк Глузман з чеської філії „Лукойлу“.

Фото: Павел Горжешіш

► Факт, що книгу перекладатиме в Росії саме нафтова компанія, яка за обсягом ресурсів приватних фірм є „номером два“ на ринку після „Еххон-Мобіле“, не надто дивує. Клаус у книзі критикує спроби урядів обмежити промисловість, у тому числі й енергетику, через екологічні ліміти. Глобальне потепління, на його думку, є лише „штучно поширюваною панікою“. Компанія „Лукойл“ не є причинником екологічних втручань у промисловість, тому Клаусів погляд їй імпонує. „Книга нас зацікавила, тому що вона про енергетику, що є сферою нашої діяльності“, – пояснює Глузман. Клаус у захваті від перекладу. „Хочеться оцінити допомогу фірми „Лукойл“ і зокрема її президента Вагіта Алекперова, який був головним ініціатором проекту“, – заявив Клаус. До російського перекладу на згаданому сайті тільки додає: „Я радий, що книга виходить у Росії, якій завдав шкоди комуністичний режим. Він ліквідував людську свободу та намагався командувати вітром та дощем, подібно як сучасні природозахисники“. Чеський президент – відомий противник теорії глобального потепління, що його й поєднує з багатьма російськими політиками, які в Кіотському процесі вбачають спосіб, яким віроломний Захід хоче припинити російське промислове зростання. Вацлав Клаус явно насолоджується роллю інтелектуала, який йде проти течії навіть у загальносвітовій дискусії. Дарма, а проти означення його інтелектуалом він би, швидше за все, різко протестував. Свою здатність не погоджуватися з переважаючою громадською думкою він повторно довів недавно – під час російсько-грузинської війни. Рішуче став на бік Москви,

а Грузію назвав агресором. Проте міністр закордонних справ ЧР, Карел Шварценберг став одним з найжорсткіших європейських критиків російського воєнного втручання. Жест Клауса спочатку в Москві оцінили недостатньо. Більшість російських ЗМІ цього навіть не зауважила. І аж тоді, коли в Кремлі з'ясували, що ніхто з визначних політиків їх не підтримав, згадали й про чеського президента. Згодом він став улюбленцем російських ЗМІ, які згадували і його заперечення глобального потепління. Так що й у такий спосіб Клаус міг би знайти більше спонсорів для своїх книжок. Безперечно, заздрити президентській репутації інтелектуала-нонконформіста, якого цитують у світових ЗМІ, було б непристойно. Проблема в тому, що він є (чи то мав би бути) президентом усіх громадян Чеської Республіки. А інтелектуал Клаус може спокійно бути русофілом. Але як президент, він впливає на закордонну політику і він показав це під час грузинської кризи.

Чеська Республіка під кінець саміту ЄС зайняла обережну позицію, тому що в іншому випадку президент Клаус готувався приїхати на саміт особисто, щоб там презентувати свої погляди. Зустріч заступників держав Європи, які намагаються вирішити одну з найгостріших за останні роки криз безпеки в Євросоюзі, не є відповідним місцем для нонконформістських інтелектуалів. Навіть, якщо вони президенти.

Ондřej Соукуп, Прага

Енергетична безпека Чеської Республіки у світлі останніх подій

► В області забезпечення енергетичними сировинами, передусім нафтою та природним газом, Чеська Республіка знаходиться у сильній залежності від постачання сировин з третіх країн. Так само, як і решта країн Вишеградської четвірки, вона позначена своєю колишньою приналежністю до радянського блоку, що проявляється виразною залежністю від поставок з колишніх республік СРСР (75 % поставок природного газу і 72 % нафти походить прямо з Російської Федерації), а також тим, що більша частина транспортної інфраструктури залишається під контролем РФ.

Спроби провести диверсифікацію поставок відповідно до країн походження та транспортних трас почали з'являтися вже на початку 90-их років. Однак до 2006 року можливе припинення поставок нафти та природного газу знаходилось лише в площині теоретичних міркувань експертів по безпеці. Головним чином в області забезпечення природним газом ми могли розраховувати на той факт, що Чехія є лише транзитною країною, а більшість поставок прямує через нашу територію до Західної Європи (в основному до Німеччини), тому Росія буде зацікавлена у безпроблемному постачанні сировини. Ситуація з постачанням нафти є гіршою, оскільки нафтопровід „Дружба“, за допомогою якого ця сировина доставляється в Чехію, в Чеській Республіці і закінчується, а на даний момент вже ясно, що його значення є для Росії маргінальним, тому можна припустити подальшу незацікавленість Росії в його оновленні та експлуатації. Переорієнтація російських поставок на ринки Азії та прагнення обійтись, якщо можливо, без транзитних країн (Чехії, України, Словаччини тощо), дозволяє припустити, що підвищений попит буде задоволений і за рахунок мало дохідної „Дружби“.

Саме тому у половині 90-их років був збудований нафтопровід ІКЛ з Німеччини, з якого можна отримувати нафту у випадку можливого припинення поставок з нафтопроводу „Дружба“, що ж себе виправдало при виразному обмеженні поставок з Росії після підписання договору про радар у липні цього року. Однак проблемою нафтопроводу ІКЛ є те, що нафту з області Каспійського моря, Близького Сходу та Північної Африки в ЧР він доставляє лише в випадку наявності вільних ресурсів.

Тому ключовим доповненням для підвищення безпеки країни в області постачання стратегічних сировин є збудування резервуарів стратегічних сировин, що покривали би затрати країни у випадку припинення поставок. Місткість стратегічних резервуарів для нафти була зараз збільшена на 1,55 млн м³, що мало б покривати споживання нафти в ЧР впродовж 90 днів згідно з постановами ЄС. Під тиском останніх подій розглядається їхнє збільшення на рівень 120 днів. Новим буде також обов'язок створення стратегічних запасів ядерного палива.

В області постачання природного газу головним інтересом ЧР, разом з диверсифікацією поставок та транспортних шляхів, є і надалі залишатись транзитною країною, що б виразно обмежило правдоподібність припинення або обмеження постачання та уможливило побудувати газопровід Gazela з виходом на планованій газопровід Nordstream.

Безпека постачання стратегічних сировин до Чеської Республіки є все більше пов'язаною з Європейським Союзом та спільною енергетичною політикою ЄС, яка зараз формується. Зважаючи на недавній розвиток відносин з Російською Федерацією об'єднаний Євросоюз міг би отримати більшу вагу в області забезпечення енергетичними сировинами. Тому енергетична безпека буде однією з ключових тем майбутнього головування Чеської Республіки в Раді ЄС. ЧР має в цій області три головні пріоритети.

Першим з них є збудування газопроводу Nabucco, проекту Євросоюзу в інтересах цілої Європи, що зменшив би залежність від імпорту газу з Російської Федерації або з підконтрольних їй газопроводів.

Другим пріоритетом буде створення єдиного підходу та дій щодо країн-постачальників та транзитних країн для досягнення вигіднішої позиції для переговорів. У цій області планується саміт із представниками цих держав, на якому мали б розглядатись виклики енергетичної безпеки.

А третім пріоритетом є відкинення табу стосовно ядра як однієї з ключових сировин для посилення енергетичної безпеки та самостійності країн ЄС.

Ленка Ковачовська,
аналітик Асоціації з міжнародних питань

Віртуальні проекти в Польщі

Останні три роки в Польщі багато говорять про потребу диверсифікації носіїв енергії. Коли ПІС („Право і справедливість“) керувала останні два роки, ця тема дуже активно обговорювалась. Але я не зауважив жодної конкретної дії, жодної. Це драматична стратегія, яка, на мою думку, закінчиться тим, що ми будемо говорити, говорити, говорити, злити цього ведмедя, натомість жодної альтернативи немає.

► На сьогодні подібна поведінка вже негативно відобразилась на Польщі. Ми платимо рахунки за відомий контракт 2006 року, який підписали під час напруження стосунків з росіянами, а вони на чергових переговорах підвищили ціну за газ на 10%. Але за неофіційними підрахунками вартість газу у 2007 році, вірогідно, складала 320 млн. доларів за рік. Досить багато, оскільки це додаткова квота за газ.

Платити за ніщо?

Друга справа – вхід в „Можейки“ (нафтопереробний завод у Литві, куплений поляками). Проблема в тому, що Росія дуже швидко відключила поставки нафти. Це призвело до суттєвого підвищення вартості діяльності НПЗ. А пожежа на заводі призвела до необхідності додаткового вкладення значних коштів. Отже, в результаті такого поєднання войовничої риторики та відсутності дій ми платимо за те, що нічого не відбувається.

Інший випадок – проект „Норд-стрім“, якому Польща сильно протривається. Однак через півтора року черговий газовий контракт завершується, і в нас не залишається жодної альтернативи. Тому я очікую, що росіяни „заспівають“ нам про чергове підвищення цін на 10%, яке уряд буде змушений проковтнути, оскільки не має жодної іншої альтернативи. Це виникає з нашої політики, яку я просто не розумію. За критику позиції влади критикують мене самого, але для мене тактика польської влади в енергетичних питаннях є самовбивчою. Причому треба сказати, що Польща має шанси диверсифікувати джерела постачання газу, наприклад, підключившись до німецької системи газопроводу, що було б ідеально. До Польщі двічі приїжджав міністр закордонних справ Німеччини – Франк-Вальтер Штайнма-

йер, давав інтерв'ю, сам писав статті, пропонував співпрацю щодо газу та побудови інтеркоректорів. Справді, це було б вигідно, оскільки ми відрізані від німецького ринку і сьогодні маємо лише маленьке сполучення, яке нічого не варте. Проблема в тому, що запрошення на „танго“ ми не приймаємо. Аргумент влади такий: це російський газ. Це абсурд! Але він виникає з попередньої філософії. Я пам'ятаю, що в 1999 році міністр економіки Януш Стайнхоф відмовив фірмі, на додаток ще й голландській. Вони хотіли запропонувати нам російський газ, але з їхніх контрактів. Тобто, вони купують газ, все гарантують, забезпечують, а ми лише отримуємо. Штайнмайер відкинув пропозицію, вважаючи, що купівля російського газу складає небезпеку для Польщі. Для мене це чистий абсурд, але такою є політика. Тут також є альтернатива. В угоді з норвежцями був смішний параграф: Польща застерегла, що не купуватиме російський газ з Норвегії. Очевидно, контракт з Норвегією тепер розсипався, оскільки виявилось, що від інвестицій відмовилось двоє інвесторів. До того ж газ мав постачатися через Данію, і тому це був цілком нереальний проект, який на сьогодні зовсім не розвивається.

Той хоче, а той не бажає

Щодо нафти і проекту „Одеса–Броди–Гданськ“, тут також бачимо лише видимість діяльності. Нещодавно я мав розмову з Марціном Ятшембським (голова правління консорціуму „SARMATIA“), він їхав на засідання своєї компанії і говорив, що його, можливо, звільнять з посади. Подібні кадрові зміни – це драма. Та фірма насправді є маленькою компанією, яка небагато може зробити, оскільки серед її учасників відсутні постачальники газу, що надало би реальності

проекту. Ситуація з „Одеса–Броди“ використовується в політиці, обговорюється на чергових енергетичних самітах. Незабаром ми матимемо черговий четвертий енергетичний Саміт у Баку. Але подібні заходи насправді дуже віртуальні. На попередньому Саміті в Києві президент Ільхам Алієв погодився постачати технічну нафту. Однак у дійсності технічна нафта – це ніщо, оскільки трубопровід не можна наповнити такою нафтою і чекати контрагентів. Я пам'ятаю часи Кучми, коли він три роки шукав нафту для „Одеса–Броди“ і не знайшов. Нещодавно, пишучи рапорт на цю тему, я з'ясував можливість поставки нафти через Азербайджан і Казахстан. Протягом найближчих п'яти–восьми років шансів на нафту з цих країн немає, оскільки там немає вільної сировини. Наразі та нафта, яку мають Казахстан та Азербайджан, продана по контрактах. А по-друге, ініціатори проекту „Одеса–Броди–Гданськ“ підходять до нього виключно політично, там бракує бізнесової частини. До цього додаймо змінну амплітуду польсько-українських рухів. То Польща хоче, а Україна не бажає; то навпаки, і так було кілька разів. Узгодити не вдається. До цього не вистачає бізнесового чинника, який забезпечив би стабільність цього проекту. Тобто, незалежно від того, який уряд керує, бізнес робить гроші. Це єдиний успішний метод, а Польща, на жаль, його не застосовує. На мою думку, це суто політичні рухи, які слугують тому, аби лише сказати: ми щось робимо. Однак в реальності нічого не робиться. Якщо поглянемо на останні п'ятнадцять років, єдиним реальним елементом, який слугує забезпеченню енергетичної безпеки Польщі, є розширення обсягів нафтопорту, що мало місце в 1994 році, і це фактично єдиний завершений проект у Польщі.

Тепер будують третю лінію трубопроводу „Дружба“, і це також очевидний реальний рух, але проблема полягає в тому, що його будують вже п'ять років, і невідомо, чи він десь придасться. Адже трубопровід, який вже п'ять років стоїть порожнім, може бути складним у використанні з технічної точки зору.

Фантастично чи реально?

Що можна зробити для збільшення енергетичної безпеки в Польщі? Є проект побудови атомної електростанції спільно з Литвою, однак таке будівництво – принаймні на п'ятнадцять років. А в польській політичній ситуації це складно реалізувати, оскільки кожен уряд розпочинає працю заново, немає продовження. Тому першою умовою, яку належить виконати, – відокремити політику від бізнесу, тобто зробити політичні рамки енергетичної безпеки, а решту віддати бізнесу. Допоки не буде бізнесу, зацікавленого питаннями розбудови енергетичної системи, політики цього не зроблять. Політики повинні встановити певні рамки гри (наприклад, диверсифікація), і в цих рамках дати

Ми відрізані від німецького ринку і сьогодні маємо лише маленьке сполучення, яке нічого не варте. Проблема в тому, що запрошення на „танго“ ми не приймаємо. Аргумент влади такий: це російський газ. Це абсурд! Але він виникає з попередньої філософії.

свободу бізнесу. Найкращим прикладом є Німеччина, де є добра конкуренція, де діє багато фірм, країна ідеально диверсифікована.

Оскільки польські політики за останні п'ятнадцять років нічого не зробили в питанні енергетичної безпеки, не слід сподіватися, що зроблять щось найближчими роками. Маємо два недавніх приклади: газопорт і трубопро-

від з Норвегії. Це дещо фантастичні приклади, але у випадку газопорту там щось досліджують, роблять. Це все трохи смішно, оскільки подекуди нагадує Україну, де пан президент говорить, в якому напрямку повинна пливати нафта. А в Польщі прем'єр каже, що Акціонерне Товариство PGNiNG („Польська нафтова і газова промисловість“) має передати інвестиції газопорта оператору газопроводів GAZ-SYSTEM. Це смішно, оскільки GAZ-SYSTEM – маленька компанія, яка не має капіталу, не має коштів на власні інвестиції, не те, що на побудову газопорту за 700 мільйонів. До того ж хтось має замовити газ для газопорту, хтось має знайти замовника в Польщі. Зрозуміло, що GAZ-SYSTEM не має подібних можливостей. Це повинен зробити PGNiNG або інший сильний гравець.

Все наведене ілюструє, що подібні проекти в Польщі малореальні. Маємо лише політичний вимір. Насправді нічого не відбувається, існують лише плани і проекти.

Залежність від Великого російського брата

Надання переваги ядерній енергетиці, отримання прибутків від транзиту нафтопроводу „Дружба“ та газопроводу „Братерство“, а перш за все, цілковита залежність від постачання енергоносіїв з Росії. Ось так виглядає сучасна словацька енергетика. Словаччина використовує своє географічне положення кордону Євросоюзу, завдяки чому в державний бюджет течуть немалі гроші від транзиту викопних палив із Сибіру в Західну Європу.

► Після змін, яких Словаччина зазнала за останні роки, вона не є самодостатньою в плані виробництва електроенергії, що відкриває можливості для українських підприємців. Цікавим спільним проектом міг би стати транзит нафти та газу. Словаччина – дефіцитний ринок виробництва та споживання електроенергії, тому вона з радістю „привітає“ й надлишок з українських електростанцій. На сьогодні ведуться політичні обговорення цього питання на найвищому рівні.

У кого взяти чорне золото?

Братиславська нафтопереробна компанія „Slovnafit“ впродовж останніх десятиріч інвестувала в модернізацію сотні мільйонів євро і стала одним із найсучасніших підприємств цієї галузі у Європі, налаштованих на важку сірчисту сибірську нафту. Після нещодавніх конфліктів російських постачальників з Білоруссю, де проходить частина нафтопроводу „Дружба“, який забезпечує Словаччину нафтою, заговорилися про можливості диверсифікації. Уже кілька років готується нафтопровідне сполучення Братислави з австрійським нафтоперегонним заводом „Швехат“, що недалеко Відня, за допомоги якого словаки змогли б забезпечити себе чорним золотом через італійський порт Трієст. Крім того, обговорюється й питання поновлення нафтопроводу „Адрія“, яким Чехословаччина в 70-х рр. минулого століття через югославські порти й територію Угорщини привозила лівійську нафту.

Одним із найвизначніших проектів, яким би могли скористатися Чехія та Словаччина – це транспорт азербайджанської та казахської нафти через Чорне море та Одесу. Чеські, польські та декотрі німецькі заводи не мають обладнання для обробки важкої сірчистої сибірської нафти, тому використовують легку нафту з регіону Каспійського

моря. Оскільки протоки Босфор та Дарданелли все далі перевантажені й транспорт через море та західноєвропейські порти дорогий по часу і фінансах, заводи шукають простіші шляхи. Сьогодні нафтопроводом з Бродів в Одесу транспортується російська нафта, яка переправляється далі через море. Невеликими технічними поправками можна було б повернути течію і транспортувати нафту з Одеси в північному напрямку. Поляки вже кілька років планують збудувати нафтопровід з Бродів до Плоцьку, хоча, теоретично, каспійську нафту можна транспортувати й через словацьку територію. Броди розташовані буквально на нафтопроводі „Дружба“, який прямує аж до Чехії. Хоча йдеться про технічно та фінансово невимогливі проект, пробні транзити почнуться аж за кілька місяців. Причина передусім в політичному бекграунді. Російська сторона, яка вважає каспійську нафту конкурентною, не згідна з цим проектом. Міноритетна 49-відсоткова частка фірми „Transpetrol“, напівдержавного організатора-експлуатаційника словацьких нафтопроводів, була в руках колишнього нафтового гіганту „Юкос“. Після його ліквідації розгорівся бій за контрольний пакет акцій між старим, американським керівництвом „Юкос“, близьким до ув'язненого Михайла Ходорковського та новим, російським керівництвом, близьким до Кремля. Обговорення до сьогодні знаходяться в патовій ситуації, що не сприяє розвитку бізнесу. За останньою інформацією, транспорт каспійської нафти мав би розпочатися в першій половині наступного року, отже невикористовувана ємкість нафтопроводу „Дружба“ наповниться.

Штучна політика

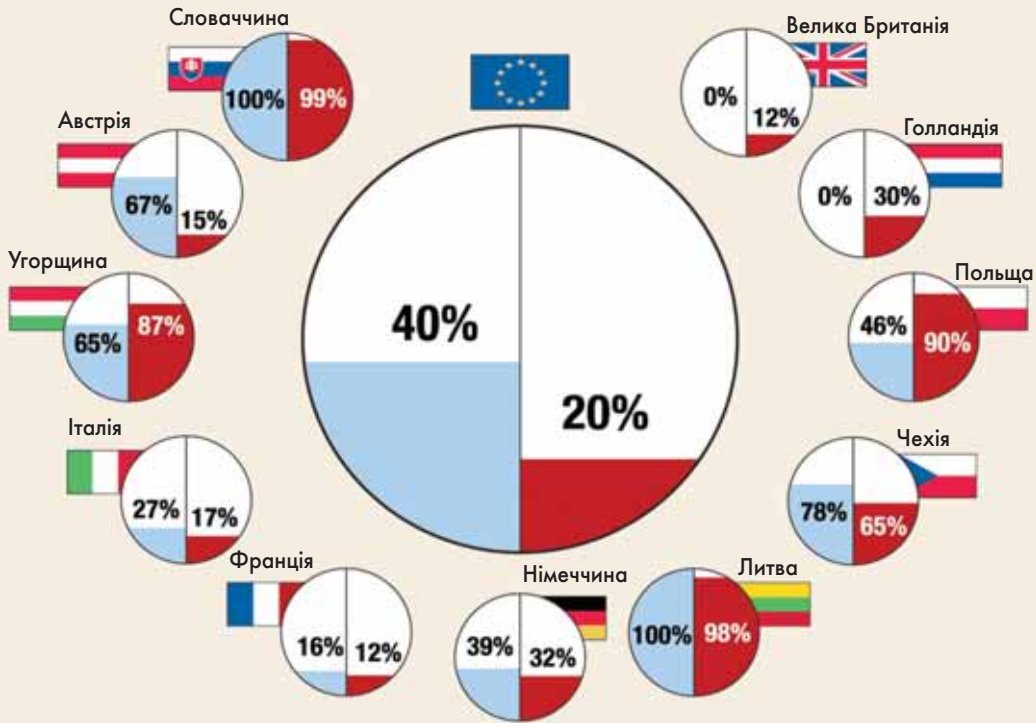
Словаччина – друга найбільш газифікована країна в Європі після Нідерландів. На 49 000 кв. км тут припадає

більше 50 000 км газопровідних труб, які використовуються більшістю словацьких домашніх господарств. Домашні ресурси в родовищах на кордонах з Австрією та Україною незначні, тому більшість земного газу доводиться купувати у „Газпрому“. Ціни нафти на світових ринках ростуть, російський „Газпром“ усвідомлює свою непохитну монопольну позицію і наполягає на подальшому підвищенні цін.

Ціни газу в Словаччині не змінювалися з 1.01.2007, оскільки соціально-орієнтований уряд СР штучно утримує ціни газу на низькому рівні. Правда, це не подобається власникам єдиного домашнього продавця – Словацької газової промисловості. А саме – німецькому „e.on Ruhrgas“ та французькому „Gaz de France“, які володіють 49 відсотками акцій підприємства. Імовірно, дискусії про високі світові ціни на енергію та рентабельність закордонних інвестицій між підприємцями й політиками рано чи пізно закінчаться подорожчанням. Тому словаки поступово починають шукати альтернативні ресурси газу, хоча нині сибірський ресурс видається єдиною економічно прийнятною альтернативою. Місцеві енергетики покладають велику надію на запланований газопровід „Nabucco“, який до центральноєвропейського регіону відправив би через Туреччину та Балкани природний газ із родовищ Каспійського моря та Середньої Азії. Звісно, російська сторона, яка чинить опір цьому проекту, збирається конкурувати газопроводом „South Stream“ через Балкани до Італії.

Однак Словаччина має чи не найбільшу користь з транспорту газу. Через історично традиційно напружені стосунки Росії та Польщі найбільший газопровід сучасності з Сибіру до Європи прямує саме через неї. В іншому випадку всі альтернативні проекти, які заплановано, або які вже в розбудові,

Залежність членів ЄС від російської нафти та газу

на шляху зі східноєвропейських родовищ до Європи обійшли 6 країни, які сьогодні з транзитів отримують доходи. Газопровід „Братерство“ прямує через Україну та Словаччину, тому дуже правдоподібно, що незабаром вони поєднають свої сили, щоб захистити спільні інтереси.

Стосовно електроенергії: в Словаччині більше половини споживання енергії постачають атомні електростанції в Ясловських Богуніцях та Моховцях. Незважаючи на масштабні модернізації кінця 90-х та численні запевнення спостерігачів міжнародних інституцій атомної енергетики про те, що два блоки електростанції V1 в Богуніцях мають можливість функціонувати ще довгий час, Словаччина мусила на вимогу екологічно налаштованої Австрії зобов'язатися, що після вступу в ЄС відключить реактори. Діяльність першого припинилася в останній день 2006 року, тож словацький баланс енерговитрат зазнав дефіциту. Другий блок, який забезпечує нині близько однієї десятої словацького виробництва, буде відключений наприкінці 2008 року, внаслідок чого ринок, залежний від імпорту, правдоподібно, генеруватиме ще вищі ціни. Тому уряд намагається прискорити будову третього та четвертого блоку атомної електростанції в Моховцях, які почали будуватися ще в 90-х, але через

Ціни газу в Словаччині не змінювалися з 1.1.2007, оскільки соціально-орієнтований уряд СР штучно утримує ціни газу на низькому рівні. Правда, це не подобається власникам єдиного домашнього продавця – Словацької газової промисловості.

нестачу державних коштів будівництво припинилося. Проект є флагманом фірми „Enef“ – мажоритарного власника приватизованих Словацьких електростанцій, які володіють обладнанням станції в Моховцях. За останніми даними, добудова двох блоків мала б коштувати більше двох мільярдів євро. Електроенергію почали б виробляти в 2013 році. Приблизно тоді ж мали б розпочати роботу й інші оголошені проекти меншого виробничого обсягу. До того часу електроенергія буде постачатися з надлишкової Чеської Республіки. Уряд намагається енергетичну безпеку країни застрахувати побудовою ще

однієї атомної електростанції, що мала б вирости на місці блоків в Ясловських Богуніцях, які днями відключають. Там можна буде використати частину збудованої інфраструктури (наприклад, систему водного охолодження тощо). Будівельні роботи мали б розпочатися аж після закінчення робіт у Моховцях, а включення – після 2020 р. Тендер на розбудову уряд призначить цього року. Інтерес до співпраці мають італійський „Enef“, чеський „ČEZ“, німецький „e.on“, французький „Electricité de France“ та, за кулуарною інформацією, – російські та американські „гравці“.

Нестачу електричної енергії в Словаччині може вирішити угода про розбудову однобічного сполучення з українськими постачальниками. Словацька та українська енергосистеми поки що не поєднані, до західноєвропейської системи веде лише т.зв. Бурштинський острів, який постачає електроенергією західну частину України та угорських і польських покупців. Словацькі й українські політики неодноразово проявляли зацікавлення, щоб у Словаччину почалося дві або чотири тераватгодина на рік, що складає від 7 до 14% словацького споживання. Наразі проблема лише в тому, хто і коли збудує трубопровід, який поєднав би обидві системи.

Стратегії страждань

Енергетичне питання в Україні є питанням № 1, наріжним каменем, каменем спотикання... — ну, і так далі. Це альфа і омега для будь-якого політика масштабу, більшого за обласний, це базовий „перший мільярд“ кожного вітчизняного олігарха, це головні батіг і прямики великої північної сусідки у відносинах із нашою країною.

► Інстинкт самозбереження змушує державних діячів, яких би вони не були політичних уподобань, шукати шляхів до забезпечення енергетичної незалежності України. Хоча, скоріше, насамперед йдеться про забезпечення надійним „харчуванням“ свого і наближеного до себе бізнесу, та це наразі не принципово. Цікаве інше — як саме наші можливо-владці бачать можливість забезпечити Україні безтурботне і енергетично сите майбутнє. Коротка відповідь: в кращих радянських традиціях — „поглибити, розширити, збільшити“. Або ж у таких самих дико-капіталістичних — „більше, більше, ще більше!“ Про це свідчить великий за обсягом документ під назвою „Енергетична стратегія України на період до 2030 року“. У березні 2006-го його затвердив Кабінет Міністрів України. Отож, маємо програму розвитку енергетичної галузі на доволі тривалий період. Відразу хочеться підкреслити — не має значення, хто під час ухвалення документу очолював Кабмін, тому що стратегія розроблялася раніше, а її реалізація здійснюється (з різним ступенем успіху) кожним з урядів, що останніми роками змінюються зі швидкістю гравців у чехарду (бо в обох випадках головні гравці просто періодично міняються місцями).

Не хочеться втомлювати читачів купою цифр та розрахунків, але кілька важливих даних все ж доведеться навести. Перш за все, слід зазначити, що згідно з базовим сценарієм Стратегії, у 2030 році споживання Україною первинних енергоресурсів сягатиме 302,7 мільйонів тонн умовного палива (надалі — т.у.п.). Це значить, що запрограмоване збільшення споживання енергоресурсів в 1,5 рази порівняно із нашим часом. При цьому планується, що до 2030 року вітчизняна промисловість знизить свою вже легендарну енерговитратність вдвічі. Сьогодні енергоємність нашого виробництва становить 0,89 кг умовного палива на 1 долар США (тобто, аби виготовити продукції на долар, треба спалити майже кілограм палива — вугілля трохи більше, солярки трохи менше, або ж кубометр газу тощо).

Проте нерайдужні прогнози відносно надто слабкого технічного прогресу, при якому вітчизняна енергоємність виробництва ніколи не наблизиться до рівня розвинених країн — ще не найгірша частина Енергетичної стратегії. Куди більше занепокоєння викликають перспективи „ядерного ренесансу“, який вже почався в Україні. Згідно з документом, у 2030 році в нашій країні працюватиме 24 блоки атомних електростанцій — два нині існуючих, 14 нових, восьми продовжать термін експлуатації. Загалом за цей період планується збудувати 22 (!) нових блоки АЕС, з яких 9 замінять ті, що працюють сьогодні і потребують виведення з експлуатації, два нових збудують на Хмельницькій атомній електростанції в додаток до двох існуючих. Ще 11 блоків планується збудувати на нових майданчиках. Де саме — допоки громадськості невідомо. Враховуючи, що АЕС, як правило, має 2–4 блоки, можна говорити про низку нових атомних електростанцій в Україні. Уявити такий розвиток атомної індустрії, скажімо, на початку 90-х, було неможливо. Суспільство тоді жило в стані шоку від недавньої чорнобильської катастрофи, і про подальшу переможну ходу „мирного атому“ не бажало й чути. Так само не хотіли подальшого розвитку ядерної енергетики і в інших країнах, і потужне „атомне лобі“ почувало себе невпевнено. Проте часи змінюються. Почалося різке подорожчання нафти та газу на світових ринках, і в світі, а з ним і в Україні наступив час „ядерного ренесансу“. Так називають його самі вітчизняні „атомники“ (представники підприємств, корпорацій, міністерств і відомств, що обслуговують атомну енергетику). На тлі запасів енергоресурсів, що скорочуються, на тлі постійного зростання цін на ці ресурси, завоювати симпатії у населення нібито дешевим і невичерпним джерелом енергії виявилось не важко. Нібито тому, що переважну більшість витрат (таких, як забезпечення зберігання відпрацьованого ядерного палива, захист атомних блоків від терористів, ліквідація наслідків аварій та надзви-

чайних ситуацій тощо) бере на себе держава, а відтак — саме суспільство, про що воно часом і не здогадується. Та залишається психологічний момент — страх людей перед „мирним атомом“, викликаний 1986 роком. І тому не випадково вже не один рік різними ЗМІ розповсюджуються думки експертів, які активно зменшують масштаби наслідків вибуху на ЧАЕС. Зазвичай циркулює думка про атомофобію у людей, які всі свої хвороби приписують мирному атому, що раптом став непокірним. Справжнім шоком для постраждалих від аварії, а також захисників природи, активістів соціальних рухів і простих наших співгромадян стала доповідь організації „Чорнобильський форум“. Ця організація, в яку входить вісім агентств ООН, Всесвітній банк, а також представники трьох держав, найбільш потерпілих від аварії на ЧАЕС — Білорусі, України і Росії, була заснована у 2003 році Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ). Метою „Чорнобильського форуму“ є вивчення довгострокових наслідків аварії та розробка програм їх ліквідації. Ось тільки дивні висновки робить ця організація. 6 вересня 2005 року у Відні був проведений форум „Чорнобиль: озираємося назад, щоб йти вперед“, для якого „Чорнобильський форум“ підготував доповідь. Його висновки передали багато ЗМІ: „Чорнобиль виявився не катастрофічним для здоров'я населення!“, „... Незважаючи на те, що у постраждалому регіоні проживає майже 5 мільйонів людей, катастрофічних наслідків для їхнього здоров'я не спостерігається. ... експерти не виявили зниження фертильності у дорослого населення і збільшення частоти природжених дефектів у дітей“ — у такому оптимістичному дусі витримана доповідь, що спричинила обурення в потерпілих країнах, особливо в Україні.

Неатомний шлях України

Природозахисна громадськість України не залишилась осторонь і, залучивши експертів з боку науки та практичної енергетики, розробила

альтернативну програму і у 2006 році оприлюднила документ під назвою „Концепція неатомного шляху розвитку енергетики України“. Авторами виступили Всеукраїнська екологічна громадська організація „МАМА-86“, Національний екологічний центр України, Молодіжна екологічна громадська організація „Еко-клуб“ (Рівне), Дніпродзержинська громадська екологічна організація „Голос Природи“ та Еколого-культурний центр „Бахмат“ (Артемівськ Донецької обл.). Українські „зелені“ (не плутати з Партією Зелених України, які свого часу майже привласнили загальний „бренд“ захисників довкілля, однак і самі його не втримали, й інших дискредитували) аргументовано довели: при застосуванні широкого спектру енергозберігаючих технологій, реалізації потенціалу нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії в країні існує гідна альтернатива „атомному шляху розвитку“. При цьому матеріальні витрати на впровадження енергозберігаючих технологій та розвиток відновлювальної енергетики для України будуть меншими, а окупиться все це значно швидше, ніж форсований розвиток ядерної галузі.

Самі розробники Стратегії не приховують, що принаймні два з 22 блоків працюватимуть виключно на експорт електрики за кордон. Європа, безумовно, не відмовиться отримувати чисту електричну енергію з України. Всі ж збитки, пов'язані із добуванням уранової сировини, збагаченням урану, довільним зберіганням відпрацьованого ядерного палива ляжуть на Україну. Але згадаймо 1986 рік і Фінляндію, яка понесла великі збитки, коли радіоактивна хмара досягла країну суомі, і ті вимушені були винищити сотні тисяч оленів, яких вразила променева хвороба. Не хочеться наврочити, однак це проста математика – чим більше технічних пристроїв (в нашому випадку – атомних блоків), тим вища ймовірність аварій з ними. Повідомлень про негаразди на атомних станціях нині у ЗМІ достатньо (і в Європі, і навіть у вишколеній, дисциплінованій Японії), попри усі завіряння, що це найбезпечніша в світі технічна галузь.

кРІПАКство – приклад техноутопії

Підтримуючи своїх колег по „зеленій“ справі, будучи прихильником та пропагандистом енергозбереження та розвитку енергетики, альтернативної як „мирному атому“, так і вичерпним та брудним вугіллю, газу та нафті, автор тим не менш наприкінці статті хотів би застерегти всіх від захоплення тим, що нині отримує назву „техноутопія“. Під останньою розуміється сподівання на

вирішення гострих проблем людства за допомогою нових технічних засобів. У вжиток цей термін прийшов після перевидання книги американського вченого Вільяма Каттона „Кінець техноутопії“ (перекладено російською киявським науковцем Віктором Постніковим і видано в столиці України). В. Каттон написав свою працю два десятиліття тому, а зараз перевидав без будь-яких правок – задля того, аби читач міг переконатися у правоті його скепсису стосовно можливості будь-якої технології вирішити проблему, не розуміючи її суті.

Аби зрозуміти, що таке техноутопія, наведу один приклад, який прямо стосується України. Зараз ми спостерігаємо, як швидко український народ пересідає на чотири колеса. Мільйони наших співгромадян за останні роки стали щасливими власниками нових чи б/в автомобілів. Хоча щодо щастя – це сумнівно. Їздити стає все важче (де тут розженешся, коли в Києві вже зареєстрували перший мільйон авто, і це тільки початок), а головне – все дорожче. Триклятий барель нафти дорожчає ледь не щотижня (буває, й дешевшає, та ненадовго), але виробники бензину та солярки збитків не зазнають, бо добряче накручують ціни. На такому тлі інформація про те, що сировину для машинного палива можна вирощувати на полях, сприймається з ентузіазмом. І з рідкісною для українця спритністю. За кілька років наші поля вкрились жовтими килимами ріпаку. Попит на цей продукт в Європі нині шалений. З ріпаку роблять біопаливо, яким можна заправляти баки автомашин. Попит породжує пропозицію, і от заговтіли спочатку поля в Німеччині, далі в Східній Європі, а так і до України черга дійшла. Цього року ми, вочевидь, стали європейськими лідерами з площ під ріпаком – чи то 2, чи то навіть 3 мільйони гектарів засіяли. Щоправда, на ріпаковому паливі їздять не українські, а переважно європейські автовласники. Ми просто продаємо сировину, залишаючи собі виснажені ґрунти, а європейцям надаючи право не думати про зміну способу життя. Цей процес засіву площ ріпаком, – який сам по собі культура добра і корисна, але лише в обмежених кількостях, – вже назвали РАПСтвом, або кРІПАКством в українській інтерпретації. І проблема не стільки в тому, що рослину не переробляють у нас, для наших потреб. Це можна виправити, заводи з виробництва біопалива з'являються вже й в Україні, як і перші заправки з нетрадиційним паливом. Проблема в тому, що ніякого ріпаку, як і будь-якої іншої сировини не вистачить для забезпечення надто роз-

Український народ пересідає на чотири колеса. Мільйони громадян за останні роки стали щасливими власниками нових чи б/в автомобілів. Хоча щодо щастя – це сумнівно. Їздити в Києві стає все важче.

дугих потреб „цивілізованої людини“. Щоб „біла людина“ не ходила пішки і не їздила громадським транспортом нині вирубуються тропічні ліси – під кукурудзу для технічного спирту. Фермери „третьох країн“ надають перевагу вирощуванню сировини для палива замість рису та пшениці, через що погіршується й без того неситне життя їхніх одноплемінників. ООН вже назвала стимулювання вирощування „автомобільних“ рослин замість харчових зернових причиною різкого зростання цін на продукти харчування у цілому світі. І навіть, якщо ігнорувати весь світ з його проблемами, то потреби лише суто автомобілістів біопаливом можна задовольнити хіба відсотків на п'ять... Біопаливо як альтернатива паливу з нафти – це і є приклад техноутопії. Бо він не є альтернативою, адже ніякий ріпак в „сталевому коні“ не допоможе людині, яка щодня долає 1–2 кілометри на авто через лінощі та уявний престиж, чи людині, яку попередньо позбавили громадського транспорту тощо. Все це стає зрозумілим поступово і зараз, хоча автору „Кінця техноутопії“ це стало очевидним ще у 70-і роки минулого століття.

Такою ж техноутопією можуть стати і відновлювальні джерела електроенергії, і заходи з переробки відходів, і всі інші, на перший погляд прогресивні технології, якщо вони спрямовані не на вирішення проблеми, а на подолання її наслідків.

Енергетична стратегія України чи консервація залежності?

Україна є енергодефіцитною державою, що за рахунок власних енергетичних ресурсів задовольняє лише половину своїх потреб. Інші ресурси країна змушена заробляти, надаючи транзитні послуги з транспортування чужої вуглеводної сировини зі Сходу на Захід, чи імпортувати, витрачаючи не лише „транзитні“ доходи трубопровідного транспорту, але й частку державного бюджету. Разом із тим енергоємність валового внутрішнього продукту України, з розрахунку на одиницю вартості, в кілька разів перевищує не лише показники розвинених країн, але й середній показник країн СНД.

Світ вступив у епоху війн за ресурси, і рік у рік ці війни будуть ставати все запеклішими. Тому Україна має потребу у власній енергетичній дипломатії, здатній забезпечити реальний суверенітет народу, гарантувати вільний розвиток країни. Документом, який би мав визначити розвиток цієї вітчизняної енергетичної дипломатії, мала стати „Енергетична стратегія України на період до 2030 року“, проте її прийняття спричинилося до виникнення такої кількості запитань, що значно перевищувала очікувані відповіді. При підготовці Стратегії не проводилося досліджень з визначення фактичного об'єму втрат енергоресурсів у різних галузях народного господарства, тому цей показник не відображає реального потенціалу енергозбереження країни. Це призвело до того, що ряд положень Стратегії та самі її принципи вже у 2008 році виявилися нереалістичними.

Методологічні прорахунки

Варто зазначити, ще в 2006 році багато українських та західних експертів заявляли, що Стратегія містить низку методологічних прорахунків, які зводять нанівець добрі наміри уряду. Прогнозування макроекономічних показників потреби України в паливно-енергетичних ресурсах, що закладені у вітчизняну енергетичну стратегію, базується на малоімовірному припущенні. А саме – на сценарному припущенні щодо формування у 2006–2020 роках підвалин постін-

дустріальної інноваційно-орієнтованої моделі розвитку України, а впродовж 2021–2030 років – завершення її переходу до постіндустріального суспільства. За обґрунтуваннями науковців, наша країна за основними критеріями перебуває на рівні третього технологічного укладу з елементами четвертого (провідні технології авіа-, суднобудування, металургії, виробництво складових космічної техніки), тоді як постіндустріальні країни переважно мають п'ятий технологічний уклад (провідні інформаційно-комунікаційні технології) з елементами шостого (біо- та нанотехнології). Для України, яка й досі цілеспрямовано не створює мережі науково-промислових інноваційних осередків (кластерів) і взагалі офіційно не сформулювала власної інноваційної стратегії, за 15–20 років кардинально змінити структуру економіки, зробити стрибок через два технологічні уклади практично неможливо.

Складно очікувати ефективності державної енергетичної політики, що сформована на основі хибних кількісних параметрів. І в цьому контексті стає недосяжною кінцева стратегічна мета прийняття зазначеного документа – посилення національної енергетичної безпеки та конкурентоспроможності України.

Нові АЕС з чужим паливом

Згідно зі Стратегією, планується будівництво 11 нових блоків АЕС сумарною потужністю 16,5 ГВт, 9

блоків, що заміщують існуючі, загальною потужністю 10,5 ГВт та 2 додаткових блоків на ХАЕС по 1 ГВт кожен. Загалом планується ввести в експлуатацію 22 атомні енергоблоки. Водночас створення власного ядерно-паливного циклу Україною за цей період не передбачається через жорстку монополізацію світового ринку виробництва ядерного палива. Відтак з часом дедалі більше зростатиме вітчизняний імпорту цього енергоресурсу для АЕС, що свідчить про надто високу оптимістичність стратегічно визначених планів скорочення рівня енергозалежності України з нинішніх 55 до 11% у 2030 році.

Окрім того, впровадження енергозберігаючих технологій можливе лише за умови переходу на ринкове формування цін на енергетичні ресурси, що передбачалося здійснити переважно ще у 2006–2007 роках. Проте цього не трапилося.

Аналіз основних показників Стратегії свідчить, що всі вони взаємопов'язані та підпорядковані основній ідеї документа – розвитку енергетики України за рахунок пріоритетного використання атомної енергії та ТЕС, що працюють на вугіллі. Розробники Стратегії виходили з сьогоденного завдання різко зменшити використання газу, недооцінюючи інші небезпеки, пов'язані з запропонованим планом. Сьогодні Україна є серед світових лідерів використання енергії на одиницю ВВП. Для прикладу, рівня енергоефективності, якого за Стратегією

має сягнути Україна у 2030 році, у сусідній Польщі досягнуто вже сьогодні.

Стратегія не розглядає проблеми, пов'язані з атомною енергетикою. Зокрема, повну залежність від Росії по паливу та устаткуванню, значні ризики аварій та терористичних атак, забруднення навколишнього середовища під час видобутку урану, невирішеність питання з радіоактивними відходами. І, головне, необхідність надзвичайно великих інвестицій.

Продати шахти чи запастися вугіллям?

Стратегія передбачає зростання видобутку вугілля до 2030 року вдвічі. Важко оцінити можливості такого росту видобутку в Україні. Проте ще важче зрозуміти логіку авторів, які сподіваються, що при такому зростанні попиту та необхідності добувати більше вугілля в складних умовах, це призведе до зменшення вартості вугілля.

14 травня 2008 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію реформування вугільної галузі, яка передбачає до 2010 року збільшення виробничих потужностей з видобутку вугілля до 108,1 млн. та до 2015 року – до 122,5 млн. тонн на рік; збільшення обсягів видобутку вугілля

Розробники Стратегії виходили з сьогоденного завдання різко зменшити використання газу, недооцінюючи інші небезпеки, пов'язані з запропонованим планом. Сьогодні Україна є серед світових лідерів використання енергії на одиницю ВВП.

у 2010 році до 90,9 млн. тонн (у тому числі енергетичного – 60,6 млн. тонн, коксівного – 30,3 млн. тонн), у 2015 році – до 110,3 млн. тонн (у тому числі енергетичного – 73,6 млн., коксівного – 36,7 млн.).

Досягнути таких показників планується за рахунок масштабної приватизації шахт. Кабмін вже підготував 12 таких лотів (загалом їх передбачено 22). Зокрема, до приватизаційних лотів вже увійшли майнові комплекси підприємств „Лисичанськвугілля”,

„Волиньвугілля”, шахт „Новопапавлівська” і „Новозержинська”. Міністр вугільної промисловості Віктор Полтавець заявив, що конкурси з продажу шахт можуть відбутися відразу ж після нормалізації роботи Фонду держмайна. Він уточнив, що ряд інвесторів вже висловили зацікавленість у придбанні цих підприємств. Зокрема, у купівлі українських шахт, які видобувають коксоване вугілля, можуть бути зацікавлені „Метінвест Холдинг”, підконтрольний українському бізнесменові Ринату Ахметову, і ВАТ „Міттал Стіл Кривий Ріг” (власник – Mittal Steel).

Аналітик ІФГ „Сократ” Олексій Мушак відзначає, що навіть якщо рішення про приватизацію вугледобувних підприємств буде ухвалене, торги пройдуть не раніше кінця 2008 – початку 2009 року – більшість шахт і об'єднань необхідно спочатку акціонувати.

Основними учасниками приватизації вугільних активів експерти вважають ArcelorMittal, ІСД, ММК ім. Ілліча, Evraz Group і ДТЕК. Раніше про свій інтерес заявив найбільший в Центральній Європі чеський вугледобувний холдинг New World Resources.

Проте не всі експерти вважають, що приватизація вугільної галузі є доцільною.

льною. На думку депутата ВРУ від НУ–НС Олександра Клименка, підхід до продажу шахт, запропонований Мінвуглепромом, на сьогоднішній день не є ефективним. „В умовах, коли у нас немає власного видобутку газу і нафти, а вартість імпортного газу дуже скоро досягне 400 доларів за тисячу кубометрів, запаси вугілля є гарантією енергетичної безпеки країни. У зв'язку з цим я б не поспішав продавати шахти, що мають достатню кількість розвіданих запасів вугілля“, – сказав Клименко.

Підприємства, які раніше вважалися перспективними, мали великі запаси вугілля, зараз не тільки знизили видобуток, а практично не видобувають вугілля. Очевидно, що реалізовується схема з тим, щоб показати їхню збитковість і безперспективність, щоб продати їх за копійки.

На думку фахівців вугільної галузі, слід провести радикальні заходи з модернізації вугледобутку. Необхідно розібратися з реальними обсягами державних потреб у вугіллі та вкласти необхідні кошти у розвиток найбільш перспективних підприємств. І головне, держава має припинити субсидувати приватний бізнес. Якщо ціна на метал на внутрішньому ринку країни перевищує світові ціни, то чому держава має ще додатково здешевлювати витрати виробникам такого металу? Натомість необхідно змусити власників металургійних підприємств вкладати кошти в ті копальні, що видобувають потрібне їм коксівне вугілля.

Хто приватизує?

Варто також зазначити, що часто рішення про роздержавлення підприємств приймалися непрозоро, без публічної дискусії. Головною метою приватизації є посилення вертикальної інтеграції фінансово-промислових груп: „вугілля-кокс-метал“, „вугілля-енергогенерація“. Якщо раніше це робилося під інтереси групи „донецьких“, то тепер такі рішення іноді приймаються в інтересах компаній, наближених до керівництва уряду Юлії Тимошенко.

В Україні вже приватизовано такі шахти, як „Краснодонвугілля“, „Комсомолець Донбасу“, „Павлоградвугілля“, „Червоноармійська-Західна №1“, шахта ім. Засядька – в оренді, а деякі інші – під контролем приватних структур. Приватними власниками цих шахт та орендарями стали ВАТ „Авдіївський коксохімічний завод“, компанія СКМ, ТОВ „Укрпромінвест“, трудові колективи. Частка приватизо-

ваних шахт у видобутку вугілля в країні становить більше 35%. Попри заяви Мінвуглепрому про те, що внаслідок приватизації „збільшився видобуток вугілля, зросла продуктивність капіталу і праці, більшість приватизованих шахт активно залучають інвестиції“, ряд приватизованих підприємств продовжують отримувати державну підтримку, їхні власники занижують прибутковість трансфертним ціноутворенням.

Не варто забувати, що більшість підприємств вугільної промисловості фактично є банкрутами, які продовжують функціонувати в ринкових умовах лише за рахунок надання державної підтримки. Знизився людський потенціал галузі – за останні 16 років чисельність працівників зменшилася на 640 тис., або 74 відсотки загальної кількості працівників.

Також необхідно враховувати людський чинник. Якщо подивитися на список надзвичайних подій, який щодня обновлюється на сайті МНС, то повідомлення про аварії на шахтах там зустрічаються частіше, ніж інші. І якщо раніше Мінвуглепром вказував, що більшість аварій трапляється на державних шахтах, то з 2007 р. ситуація змінилася. Вибух на шахті ім. Засядька в 2007 р., коли загинуло понад 100 гірників, показав, що різниця в забезпеченні технікою безпеки на приватних та державних шахтах не суттєва. Щороку в аваріях гинуть сотні шахтарів і приватизація від цього аж ніяк не рятує.

Проблема полягає в тому, що на 73 вітчизняних шахтах (у т.ч. на 65 шахтах, підпорядкованих Мінвуглепрому) глибина ведення гірничих робіт сягає 750 м., а на 36 шахтах вона перевищує 1000–1300 м. Вугільні пласти, які відпрацьовуються українськими гірниками, малопотужні, в середньому – 1 метр. Причому 80% загальної кількості шахтопластів складають круті та тонкі пласти, які найбільш складні для вугледобування. У світі вони взагалі вважаються некондиційними та практично ніде не виймаються. Переважна частина шахтопластів небезпечна при видобутку вугілля. В Україні 90% діючих шахт характеризуються високим ризиком видобутку вугілля через підвищений вміст метану. На 60% шахт існують високі ризики вибухів вугільного пилу. Приблизно половина вітчизняних шахт є високо ризикованими при веденні гірничих робіт через можливі раптові викиди та гірничі удари.

Скорочуючи видобуток вугілля

й відмовившись від ідеї модернізації галузі, ми втрачаємо й енергетичні потужності. Не секрет, що теплогенерації й вугільна промисловість перебувають у симбіозі. А зниження вироблення електроенергії, при нинішніх потребах народного господарства конвертується в підвищення цін на електро- і теплоенергію для населення. Ми знову повертаємося до проблеми тарифів.

Не слід забувати, що криза вугільної промисловості має прямі наслідки для населення Сходу України. Якщо взяти, приміром, структуру зайнятості населення Донбасу, то побачимо, що величезну її частину становлять саме працівники вугледобувної й вуглепереробної галузі. Не приділивши належної уваги проблемі скорочення видобутку вугільної сировини, держава ставить під загрозу Донбаський регіон у плані збільшення числа безробітних, що своєю чергою перетворить цей регіон з індустріально розвинутого, у регіон-реципієнт.

Таким чином, для зростання видобутку вугілля доцільніше не закладена в основу Стратегії зміна форми власності шахт (хоча і це варто робити), а підвищення рівня безпеки видобутку. Комплексна стратегія захисту праці на всіх вугледобувних підприємствах, незалежно від форм власності і впровадження жорсткого державного контролю над його дотриманням.

Застарілі методи і корупція

Закладені у Стратегію надмірні виробничі потужності виробництва електроенергії намагаються виправдати переведенням опалення з газу на електрику. Не кажучи про те, що така зміна не має нічого спільного з енергозбереженням, бо передбачає значне збільшення втрат енергії (частина якої все одно буде вироблятися з газу), ми звертаємо увагу на необхідність надзвичайних капіталовкладень в систему транспортування електроенергії. Раціональність таких інвестицій особливо сумнівна з огляду на досить розвинену систему постачання газу.

Найбільш серйозною проблемою Української енергетичної системи є успадкований радянський підхід до організації енергетичного господарства. Це включає централізованість за принципом етапів виробництва та орієнтація на великомасштабні та низькоефективні об'єкти.

Неефективна організація електроенергетичного сектору призводить до того, що енергетичне господарство

є роздробленим, поділеним за принципом належності до окремого етапу виробництва і тому відсутні необхідні зв'язки, спільні споживачі та спільне диспетчерське управління. Застарілі методи управління обтяжені ще й корупцією у галузі. АЕС, що виробляють близько 50% електроенергії та мають найгіршу маневреність, мають пріоритетний доступ до електромережі, решта ж працює у хаотичному режимі, не в останню чергу в залежності від особистих контактів. Це зумовлює коливання навантажень у мережі та необхідність у додаткових заходах з регуляції навантажень.

А де ж енергозбереження?

Вважаючи на значний потенціал, українська економіка мала б орієнтуватися на енергозбереження замість будівництва нових потужностей виробництва енергії. Підвищення енергоефективності декларується серед пріоритетів розвитку енергетики України, але не підтверджується діями урядів, що можна пояснити зовсім іншими планами, які пропонуються Міністерством енергетики під впливом операторів електростанцій.

Малі електростанції, незалежно від їх типу, є більш маневреними, надійними, екологічнішими та дешевшими.

Світова практика підтверджує, що проекти по енергозбереженню є одним з головних напрямків для підвищення конкурентоспроможності економіки, зміцнення енергонезалежності держави й пом'якшення впливу індустрії на навколишнє середовище.

Зокрема, можливість розташовувати виробництво у безпосередній близькості до місць споживання електроенергії дозволяє відмовитись від практики перегонів електроенергії на великі відстані, при яких втрачається до 20% електроенергії.

Якщо розвивати малі та маневрові генеруючі потужності, задіяти та реконструювати вже існуючі ТЕС, і за рахунок цього зменшувати частку великомасштабних та неманеврових потужностей, то навантаження у мережі

будуть регулюватися безпосередньо на електростанціях і зникне потреба у побудові додаткових акумулюючих станцій.

Світова практика підтверджує, що проекти по енергозбереженню, особливо в країнах з надмірним споживанням енергії, є одним з головних напрямків для підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зміцнення енергонезалежності держави й пом'якшення впливу індустрії на навколишнє середовище.

Більшість громадських і багатоквартирних будинків в Україні втрачають як мінімум 30% тепла. У масштабах України теплозбереження скоротить споживання газу на 45 млн. кубометрів щорічно. Якщо подібні технології будуть впроваджені в багатоквартирних житлових будинках, щорічна економія газу може скласти 2 млрд. кубометрів на рік.

Якщо Україна має намір серйозно взятися за питання енергобезпеки й скорочення залежності економіки від поставок енергоносіїв і цінових коливань на них, то вона повинна сконцентрувати увагу на одному із трьох китів довгострокової енергетичної безпеки – підвищенні енергоефективності. На жаль, цього немає в Енергетичній Стратегії. <

Сонячні промені – зелена форма енергетики

Величезні витрати енергії призвели до розуміння, що й у ресурсів є певні ліміти. Вихід із ситуації, коли виробництво не встигає за попитом, можуть забезпечити альтернативні можливості. Чимало країн пішло шляхом „видобування“ енергії за допомогою не зовсім традиційних технологій. Альтернативне виробництво дешевше, держава стає незалежною від імпорту енергії, а що найважливіше – відновлювальні ресурси невичерпні та безпечні для життєвого середовища. Найважливішою енергетичною альтернативою науковці вважають Сонце.

➤ Наукові дослідження підтвердили, що один відсоток енергії, яку Сонце випромінює впродовж одного року, міг би вирішити енергетичну проблему на кілька сторіч. Першими, хто відважилися скористатися цим дивовижним потенціалом, були німці. Ще на початку 90-х вони розпочали програму „1000 сонячних стріх“, метою якої була соляризація всієї країни, тобто перетворення сонячної енергії на електричну. Електростанції класичного типу поступово усувалися. Наступним „трампліном“ у подальшому розвитку альтернативної енергетики Німеччини стала „Федеральна програма для відновлювальних ресурсів“, за якою було створено інвестиційні гранти, призначені на розбудову сонячних систем. Одним із мотиваційних кроків, якими

держава активно підтримує кожного бажуючого, є форма компенсації витрат через стимуляційні заготівельні тарифи (введені в закон про відновлювальні ресурси). Це означає, що держава в кожного домогосподарства викуповує надлишки виробленої енергії,

що започаткувало новий період в історії Європи, який можна по праву назвати ерою зеленої електроенергії. Практика німців є доказом того, що економія грошей з власного гаманця та збереження життєвого середовища можуть стати престижною практикою, яка до того

ж забезпечує незвичну архітектурну естетику. Німецький досвід спровокував інтерес Євросоюзу, який вирішив підхопити новаторську ініціативу німців та розпочав програму „100 000 сонячних стріх“.

„Пригальмовані“ бізнесмени?

Наміри подолати енергетичну кризу, яка стукає в двері світу, тривають. Науковці Інституту ЄС у справах енергетики опрацювали мегаломанський проект. Його прелімінарний бюджет розраховано на кількадесят мільярдів євро, які мали б бути витрачені на розбудову сонячної електростанції в Сахарі. У випадку успішної реалізації сахарська електростанція покриватиме цілорічні витрати енергії європейського споживача. Наразі проект знаходиться на стадії дискусій. Попри те, що план підтримали англійський прем'єр Гордон Браун та французький президент Ніколя Саркозі, чути й критичні голоси. Малі постачальники електроенергії запевняють, що їхній потенціал використано недостатньо. І якби замість адміністративних перешкод було урядове сприя-

ня, то вони змогли б покрити попит і без мегаломанських інвестицій.

Німці надалі залишаються європейським, ба навіть світовим лідером у використанні відновлювальних ресурсів. Німецька прецизійність та заповзятливість допомогла й іспанцям „зістригти купони“ з їхнього сонячного клімату. В Андалузії постала гігантська сонячна електростанція, що складається з 600 сонячних панелей, кожна з яких має площу 120 кв.м. Нині станція забезпечує електроенергією приблизно 6000 домогосподарств. У майбутньому Піренейський півострів може відіграти вирішальну роль у самозабезпеченні електроенергією. А поки що найбільшою сонячною електростанцією в іспанському регіоні Аліканте займається німецька фірма City-Solar. Енергетичний колос, який займає площу розміром у 70 футбольних полів, постачає енергією близько 12 000 домогосподарств. Попри активну розбудову сонячних станцій Іспанія все ще знаходиться на початковій стадії розвитку альтернативної енергетики, причому використовує свій найсильніший природний потенціал

– сонячну енергію. Не відстає і Португалія, яка разом з Іспанією належить до найбільш сонячних європейських регіонів. Тамтешній уряд планує до 2010 року покривати 45% потреб електроенергії з домашніх відновлювальних ресурсів.

На відміну від Німеччини, яка з ентузіазмом взялася використовувати сонячну енергію, та південних країн, які закономірно схопилися за „сонячний шанс“ з огляду на свій клімат, держави Центральної та Східної Європи таке рішення не вважають надто привабливим. У Словаччині, на відміну від Чехії, масштабну розбудову сонячних електростанцій не заплановано, проте вже з'явилася інформація про запуск першої альтернативної електростанції. Інтерес до революційних технологій у Словаччині зростає повільно, та все ж зростає. Доказом того є факт, що словацький виробник сонячних батарей в Жярі-над-Гроном, який значною мірою забезпечує іспанський ринок, підтвердив зацікавленість їхньою продукцією також з боку словацьких замовників. ◀

Коаліція померла! Вітаймо...

Останніми роками політична осінь в Україні сповнена емоційного піднесення. 2004 – президентські вибори. 2005 – відставка прем'єр-міністра Юлії Тимошенко. 2006 – загострення конфлікту між президентом і так званою антикризовою коаліцією, що призвело до дострокових виборів у вересні 2007 року. 2008 – парламентське голосування, в результаті якого розпалась коаліція. Зрештою, наростання конфлікту було прогнозованим, і нелегку політичну осінь ми також передбачали на шпальтах „Українського журналу“.

Перезавантаження або „Наступити на граблі - 2“

До другого вересня головні політичні опоненти – прем'єрка з урядом та президент із Секретаріатом – готувалися заздалегідь. Кігті точили довго, з моменту оголошення результатів дострокових виборів минулого року. Нагадаємо, що тоді БЮТ потрапив до парламенту з другим результатом. Блок „Наша Україна – Народна Самооборона“ не виправдав сподівань, покладених на нього президентом, і посів третє місце з досить слабким результатом.

Українські політики всіх опцій харак-

теризуються або неймовірно слабкою пам'яттю, або вважають, що український народ повністю розгубився в політичному протистоянні. Проте одразу після виборів 2007 року, результатами яких не задовольнився ані президент, ані його Секретаріат, пролунали дивні заяви Віктора Ющенка, які вказували на натяки запрошення до коаліції Партії регіонів. Ці неоднозначні висловлювання „підтверджувалися“ зустрічами Віктора Балоги з Борисом Колесниковим – правою рукою Рината Ахметова. Важко було не передбачити потенційних проблем коаліції та суперечок по лінії прем'єр-

Фото: Богдан Колічак

– 2009” починають щораз помітніше маячити на горизонті. Під час голосування за Юлію Тимошенко на посаду прем’єра Секретаріат президента з підпорядкованими йому депутатами продемонстрував свою силу.

Де мої друзі?

Попри те, що Тимошенко стала прем’єр-міністром, ледь не відразу вибухнула тиха війна між нею та Ющенком. Другу прем’єрську каденцію Леді Ю розпочала дуже активно, з реалізації програми повернення заощаджень часів СРСР. Секретаріат президента однозначно оцінив цей крок як піар-кампанію, скеровану на збільшення популярності прем’єра. Водночас охолола дружба між президентом та міністром внутрішніх справ Юрієм Луценком: Секретаріат президента на чолі з Балоогою з’ясував, що Тимошенко підпорядкує собі міністрів з фракції НУНС.

Навесні між прем’єром та президентом вибухнув відкритий конфлікт через посаду голови Фонду Держмайна. Виникає справа „Vanco”, і все частіше на адресу прем’єрки надходять листи з Секретаріату, підписані Балоогою, зі звинуваченнями про неадекватні дії та порушення коаліційної угоди. Одночасно Віктор Ющенко втрачає старих друзів. Давид Жванія – депутат „Народної Самооборони”, давній друг, кум та фінансист політичної діяльності Ющенка, потрапив у немилість до президента. В одному з інтерв’ю Жванія висловився, що отруєння Ющенка у 2004 році не носило ознак замаху на життя кандидата. Президент у боргу не залишився, і трохи згодом під час прес-конференції звинуватив колишнього товариша в участі у його отруєнні. Генеральна Прокуратура України порушила проти Жванії кримінальну справу по факту фальсифікації ним документів, коли той намагався отримати українське громадянство. Щоправда, 23 вересня Подільський Районний суд м. Києва визнав звинувачення Прокуратури безпідставними. В усій цій історії не можна, однак, позбутись відчуття її замовного характеру.

Бойові канікули

Нарешті перед самими канікулами двоє депутатів, яких контролює Балога, виходять з коаліції. Тим часом шеф Секретаріату зміцнює атаки на Тимошенко. Апогеєм виявились звинувачення у державній зраді і таємних переговорах з Росією. Приводом, між іншим, стала невіразна позиція

уряду щодо російсько-грузинського конфлікту. Дещо раніше прем’єрці закидали блокування аверсу „Одеса – Броди”.

Згодом відповідних листів на адресу Тимошенко, підписаних Секретаріатом, побільшало. І в цьому, як на мене, полягала помилка прийнятої стратегії. Більшість суспільства перестала вірити у звинувачення з боку оточення президента. Тим більше, що власне спосіб їх формування викликав сумніви. Наприклад, Секретаріат президента передає документи СБУ, які мають вказувати на провину Юлії Тимошенко. Здається, що це сама Служба Безпеки повинна перевіряти під цим кутом ситуацію в Україні, однак вона занадто занурилась у підтримку історичної політики президента, перетворившись на дослідницьку інституцію. З іншого боку, складається враження, що СБУ використовують для атак на політичних конкурентів.

Врешті, на початку вересня Секретаріат президента, здається, втратив зовсім контроль, про що можуть свідчити чергові звинувачення з боку Балоги на адресу Тимошенко, цим разом у приготуванні замаху на його життя з боку оточення прем’єрки. Абсурд ситуації стає вже смішним.

Важко було не передбачити потенційних проблем коаліції та суперечок по лінії прем’єр—президент! Однак українські політики люблять наступати на ті самі граблі по кілька разів.

Зрештою, власне листи Балоги мають бути головними доказами провини Тимошенко. Нічого дивного, що Генеральна Прокуратура не поспішає відкривати справи, що не означає однак неможливості розкриття офіційного звинувачення Юлії Тимошенко під впливом все сильнішого натиску.

Дружба проти президента?

Восени Юлія Володимирівна могла очікувати лише наступних та сильніших атак на свою адресу. Реальним міг бути сценарій її подальшої дискредитації Секретаріатом та відставка. Передбачаючи такий розвиток подій,

президент! Однак українські політики люблять наступати на ті самі граблі по кілька разів. Інша справа, що виникнення коаліції 2007 року суперечило порядку, прийнятому в більшості демократичних країн: адже першу пропозицію формування коаліції повинна була отримати Партія регіонів, яка потрапила до парламенту з найкращим результатом.

Як відомо, сталося інакше, і виявилось, що вистава „Президент Віктор Ющенко і прем’єр Юлія Тимошенко – 2” не дозволяє спокійно спати ані президенту, ані його оточенню. Кошмари під назвою „Президентські вибори

24 серпня За шістнадцять днів Олімпійських ігор розіграно 302 комплектів нагород. Україна здобула найбільшу кількість нагород за всю історію незалежності – 27. Зокрема, 7 золотих, 5 срібних, 15 бронзових медалей.

25 серпня Найкращим боксером Олімпійських ігор 2008 назвали українця Василя Ломаченка (вагова категорія до 57 кг). Він отримав Кубок Вала Баркера, як кращий технічний боксер турніру.

27 серпня Президент Південної Осетії Едуард Кокойти звинуватив владу Німеччини, Франції, України і США в причетності до, за його словами, геноциду, розв'язаного проти народу Південної Осетії Грузією.

27 серпня Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко звинувачує президента Віктора Ющенка в розвалі демократичної коаліції.

27 серпня В Харківській області загорівся склад боеприпасів, що знаходиться в 300 метрах від міста Лозова. На складі зберігаються снаряди, протитанкові міни, зброя, патрони. Жертв немає. Це вже третій склад боеприпасів, який горить за останні три роки.

29 серпня Брюссельський „Центр європейських реформ“ радить керівництву ЄС допомогти Україні зменшити вразливість від Росії, зокрема, за допомогою фінансових впливів. ЄС зацікавлений у тому, щоб запобігти виникненню конфлікту біля своїх кордонів, а саме – у Криму, зауважують експерти. Євросоюз, наголошується в документі, міг би заохотити Київ запропонувати мешканцям Криму, які мають роботу завдяки присутності російського флоту, інше джерело доходу. Наприклад, порт можна було б перетворити на вузловий експортний центр для української промисловості, вважають експерти.

30 серпня Росія визнає кордони України і говорити про те, що її метою може бути Крим – провокаційно, заявив прем'єр-міністр РФ Володимир Путін.

Тимошенко сама наважилась на превентивний удар. Холодним душем для президента виявилась неможливість прийняття проекту резолюції, яка б затаврувала російську агресію. З іншого боку, треба бути великим оптимістом, очікуючи, що українські депутати, при відсутності впродовж років консенсусу стосовно закордонної політики, раптом стануть на бік президента. Тим більше, що навіть самий НУНС не мав єдиного проекту. В кожному разі після серпневого конфлікту це був удар по іміджу президента – рішучого, сміливого, регіонального лідера.

Пізніше було ще гірше – спільне голосування БЮТ з Партією регіонів вивело президента з рівноваги, насамперед, зміна до закону про Кабінет міністрів, поправки до закону про СБУ. До того ж депутати подолали президентське вето стосовно закону

обов'язки спікера Верховної Ради. З часу „поховання“ так званої демократичної коаліції депутати мають тридцять днів для створення нової коаліції. Якщо її не створять, президент має право розпустити парламент і оголосити нові дострокові вибори.

Коаліціада, або як себе не вбити

Отже, наразі ми маємо чергову коаліціаду, однак не знати, чи завершиться вона створенням нової коаліції. Варіантів виходу з ситуації кілька. Хоча насправді кожен з них є гіршим від попереднього і не означає справжнього вирішення політичних проблем.

Може виникнути коаліція БЮТ–Партія регіонів, ситуативний варіант якої пройшов випробування боєм другого вересня. Представники Партії регіонів недавно висловились, що розпочаті переговори у цій справі.

Холодним душем для президента виявилась неможливість прийняття проекту резолюції, яка б затаврувала російську агресію. З іншого боку, треба бути великим оптимістом, очікуючи, що українські депутати, при відсутності впродовж років консенсусу стосовно закордонної політики, раптом стануть на бік президента.

про тимчасові слідчі комісії Верховної Ради, який ветувався з 1996 року спочатку Леонідом Кучмою, а потім Ющенком.

Реакція Секретаріату президента на такий неочікуваний поворот ситуації виявилась дуже різкою – за кілька годин після голосування БЮТ та ПР фракція НУНС оголосила про вихід з коаліції. Виявилось, що прийняття такого рішення було непростю справою, оскільки потрібну кількість голосів у фракції набрали лише під час другого голосування. Зрештою, багато депутатів утримались, або висловились проти, як депутати з „Народної Самооборони“ на чолі з Юрієм Луценком, або ж Юрій Костенко. „Опір“ деяких з часом зламали, як наприклад, Владислава Каськіва; а дехто до кінця виступав проти виходу з коаліції, як Юрій Луценко.

13 вересня минув десятиденний термін для роздумів. Однак після стількох гучних заяв та взаємних вимог вже було неможливо повернути до старого стану речей. 16 вересня спікер парламенту Арсеній Яценюк оголосив смерть коаліції і дещо пізніше сам подав у відставку. Тепер він виконуючий

Цей варіант можливий, оскільки обидві політичні сили досить прагматичні і здатні забути взаємні звинувачення на свою адресу. Однак президентські вибори, що світять нам у недалекій перспективі, амбіції лідерів та поділи в обох політичних силах можуть виявитись перешкодою, важкою для подолання. Або ж значно обмежити період функціонування такої коаліції. Питання: наскільки неприязнь до президента здатна зцементувати спільні дії?

Теоретично можливе відновлення так званої „демократичної коаліції“, але розширеної, з Блоком Литвина. Тим більше, що БЮТ та її лідерка постійно підкреслюють, що не виходили з попередньої коаліції. Лідер фракції НУНС Вячеслав Кириленко недавно висловився, що його політична сила готова розмовляти про коаліцію з усіма, окрім КПУ та ПР (з огляду на неможливість подолання ідеологічних відмінностей). Чи є, однак, можливий поворот до розширеного варіанту „демократичної коаліції“? Це було би можливим лише тоді, якби сторони відкинули вступні умови. Однак ефективність подібної коаліції також під

Фото: Богдан Колпак

знаком питання, оскільки в її діяльність надалі втручатиметься Секретаріат президента.

Нарешті залишається варіант чергових дострокових виборів. Це означає втрати для всіх політичних сил. Для деяких – втрата підтримки, для інших – чергові непотрібні видатки. Уявімо собі „радість” головних фінансистів, які змушені будуть заплатити чергові круглі суми за ті самі місця. За підрахунками, кампанія великої політичної сили коштує від 200 до 300 млн. доларів.

Здається, найбільше втратить президент, а його пропрезидентська сила „Наша Україна” – тим більше. З іншого боку, кажуть, що президент може диверсифікувати своє представництво у парламенті. Наприклад, шанси потрапити до Верховної Ради має Блок Леоніда Черновецького, який останнім часом зблизився з президентом (!). Недоброзичливці президента та його оточення кажуть, що Черновецький пов’язаний з шефом Секретаріату президента Балоогою непрозорими інтересами стосовно київської землі. Теоретично вибори можуть признати вже на грудень. Однак недавно з’явилась інформація, яку аналітики схильні тлумачити на користь перенесення виборів на пізніший весняний термін. Йдеться про те, що створена під президента партія „Єдиний Центр” – дитя Балоги – відмовилась від контракту стосовно оренди великої кількості бігбордів в усіх регіонах України.

Оптимізму не вистачає

Який саме варіант чекає на Україну, вирішать політики. Чи буде це найкращий вихід для суспільства?

В теперішній ситуації потрібні подальші зміни Конституції, введення досконаліших механізмів. До цього потрібні важелі контролю, які в Україні дуже слабкі, а часто-густо виродились і стали корумпованими (коріння чого варто пошукати в періоді кінця СРСР). Говорячи про зміну еліт, не слід багато очікувати. Це тривалий процес, і не обов’язково представники покоління, які й не пам’ятають СРСР, стануть кращими політиками, адже з кого їм брати приклад? Звичайно, є кілька цікавих політичних діячів, а дехто з них, як, наприклад, Арсеній Яценюк, вже підтвердили розбудову нових політичних сил. Яценюк при цьому, за його словами, не бажає зв’язуватись з олігархами для фінансування „проекту”. Партія за рахунок партвнесків – шляхетне і прозоре, однак малоуспішне в українських умовах починання. Що лише вказує на потребу зміни засад фінансування політичних партій.

В перспективі президентських виборів, взаємних амбіцій і погано скроєної політичної реформи, яка не розмежує компетенції окремих гілок влади і створює конфліктні поля, перспектива політичної стабільності в Україні найближчим часом здається малоpravдоподібною. Про вдалу закордонну політику можна забути. А ще маємо Євро-2012. Так чи інакше, в Україні настає черговий рік жнив для політологів та політехнологів усіх мастей, які надалі продукуватимуть нові ідеї, концепції, схеми. Вибори 2009 року ось-ось... Залишається побажати собі й усім читачам витримки – емоції гарантовано!

Петро Андрусечко, Київ

1 вересня Уперше за свою історію Україна заробила на експорті озброєнь і техніки понад мільярд доларів. Як повідомив гендиректор компанії „Укрспецекспорт” Сергій Бондарчук, у 2007 році Україна зберегла місце в десятці найбільших світових постачальників військової продукції і послуг, незважаючи на песимістичні прогнози іноземних експертів. Минулого року обсяги українського збройового експорту і послуг виросли на 20% у порівнянні з 2006 роком.

1 вересня Член фракції Партії регіонів Юрій Мірошниченко допускає спроби скасувати зміни, внесені до Конституції 2004 року, в разі відсутності консенсусу з внесення нових змін до нового Основного Закону.

1 вересня Політрада Партії регіонів виключила з партії секретаря Ради національної безпеки й оборони України Раїсу Богатирьову. Раніше Богатирьова заперечила, що заява лідера Партії регіонів Віктора Януковича про визнання партією незалежності Південної Осетії й Абхазії є погодженою точкою зору керівництва партії. Це стало приводом для виключення її з партії.

2 вересня Українські олігархи почали стрімко бідніти: за три літні місяці власники п’яти найбільших бізнес-груп України втратили майже 55 млрд. грн. Найбільш невдалим літо 2008 року стало для Рината Ахметова, статок якого за червень-серпень зменшився на 27 млрд. грн. – на стільки скоротилася ринкова вартість підконтрольних йому активів. Це пов’язано з тим, що підприємства Ахметова найбільш широко представлені на основній українській біржі – ПФТС, яку останнім часом лихоманить.

2 вересня Росія визначила нову мішень для торговельної війни зі Світовою організацією торгівлі – нею стане Україна. Перший віце-прем’єр Російської Федерації Ігор Шувалов дав доручення міністерствам захистити російську економіку від товарів, що поставляються з України. Режим вільної торгівлі з Україною може бути або скасований, або з посиленням контролем, а відкриття ринку РФ для українського цукру з 1 січня 2009 року не відбудеться в жодному разі – зазначив він.

2 вересня Верховна рада обрала першим віце-спікером Верховної ради „регіонала“ Олександра Лавринюка і віце-спікером представника БЮТ Миколу Томенка. За відповідну постанову проголосували 340 депутатів: лише представники ПР та БЮТу. Після цього обидві партії, спільно з комуністами, віддали 363 голоси за спрощення процедури імпічменту президента. Стільки ж проголосувало за зміни до закону про Кабмін, якими послаблюється президентська вертикаль влади та посилюється влада прем'єра.

2 вересня Фракція „Наша Україна – Народна самооборона“ проголосувала за вихід з коаліції демократичних сил. Рішення підтримала більшість депутатів НУНС: 39 із 64 присутніх на засіданні.

4 вересня Депутати від БЮТ і Партії регіонів зареєстрували у Верховній Раді законопроект про зміну механізму призначення голів місцевих державних адміністрацій. Як сказано у пояснювальній записці до законопроекту, зокрема передбачається вилучити положення, відповідно до якого президент має право відхиляти запропоновану Кабінетом Міністрів кандидатуру на посаду голови місцевої держадміністрації. Запропоновані інші положення, які зменшують вплив президента на голів адміністрацій та посилюють вплив прем'єр-міністра. Окрім того, Партія регіонів має намір запропонувати БЮТ підвищити прохідний бар'єр до Верховної Ради із 3% до 5% для партій і до 7% для блоків.

4 вересня Міністр юстиції Микола Онищук заявляє, що низка положень ухваленого днями закону про Кабінет міністрів є неконституційними.

4 вересня Парламент подолав вето президента на закон „Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України“. „За“ проголосувало 365 депутатів. Депутати заявили, що президент не має права вказувати їм, як працювати.

4 вересня Верховна Рада ухвалила зміни до закону „Про прокуратуру“, згідно з якими генпрокурор призначається та звільняється з посади президентом за згодою парламенту. Раніше генпрокурор призначався на посаду президентом за згодою Верховної Ради, а звільнявся самим президентом.

5 вересня Президент України Віктор Ющенко заявив, що політична криза в Україні інспірована Москвою, але Київ не зійде зі шляху інтеграції з Євросоюзом та НАТО. Він наголосив на тому, що його колишня соратниця Юлія Тимошенко мала певні переговори із „закордонними силами“. Фракція БЮТ

Лише б не похмелилися

КОМЕНТАРІЙ **➤** 3 вересня 1939 року Англія з Францією, обурені нападом Гітлера на Польщу, оголосили Німеччині війну. Але на відміну від оголошення праведної війни, яке зазвичай виглядає вельми шляхетно, сама війна зазвичай виглядає вельми брутально. Тому шляхетні старі демократії, оголосивши праведну війну, не поспішали розпочинати брутальні бойові дії. І поки вони собі так шляхетно не поспішали, Гітлер брутально поспішив захопити усю відведену йому пактом Ріббентропа-Молотова частину Польщі. Тоді Англія з Францією зібралися на шляхетний саміт у містечку Абовілі і вирішили, що тепер уже поспішати точно нема куди. Переконавшись у шляхетності старих демократій, Сталін за лічені дні брутально зайняв другу частину Речі Посполитої. Відтоді цілий світ знає: Сталін і Гітлер були погані, а старі західні демократії – хороші.

У селі, звідки я родом, жив собі колись чоловік. З етичних міркувань назвемо його... ну, Гантенбайн – це було б занадто, хай буде Франьо. І мав Франьо дружину – як на зло, Анжелу. Людиною Франьо був загалом незлостивою, безтурботною і, як то зазвичай з франями, трохи пришелепуватою. З-поміж інших видів суспільної діяльності Франьо надавав перевагу поглинанню водки „Рускої“. Прийде, шувало, на весілля – і поки ще там шампанське з Мендельсоном, Франьо вже мирно спить під столом.

Чого не можна сказати про Анжелу: ця, навпаки, була істотою переважно тверезою і, відповідно, досить паскудною. Тобто інша на її місці, може б, якось намагалася позитивно вплинути на чоловіка, мовляв, не пий або хоча б закушуй як слід. Тим часом Анжела – нуль на масу. Декотрі чоловіки, мабуть, цієї миті позаздрили Франеві: жінка пити не заважає, це ж втілення гіменейських мрій, правда? Неправда. Бо Анжела в цій історії мала свій інтерес, безпосередньо пов'язаний з таким собі, як його в селі називали, Дімою-газовщиком. Тільки-но Франьо звалиться під стіл, як Анжела з-за столу встає – і до Діми на рандеву. Або й серед тижня: зустрине Діма Франя – третє-десяте, друг ти мені чи не друг, два по сто – і порядок, Франьо в канаві, Діма з Анжелою в сауні.

Зруйнувала всю цю ідилію раптова (хоч і давно очікувана) хвороба. За-

хворів Франьо, злякався, діагностів з прогнозами наслухався – і зав'язав. День не п'є, два, тут якраз і саміт, у сенсі сусід сина женить. Прийшов, ясна річ, і Франьо з Анжелою. Сидів за столом, сидів, а тоді на весь голос: „Люди, – каже, – а що, тепер на весіллях і гаряче, і солодке подають?“ Люди в регіт: „Франю, московський батюшка тебе хрестив, у нас на весіллях гаряче й солодке споконвіку подають. Просто ти завжди ще на холодних закутках у відкритий космос виходиш“.

Власне, я чому цю історію згадав: західних політичних лідерів трохи послухав. „Ой, негарно“, – кажуть західні політичні лідери у зв'язку з подіями в Грузії. „Ой, хоч би міжнародне право не постраждало“, – каже раптом протверезілий президент Франції. Навіть газозалежна Анжела Меркель занепокоїлася: „Ой, Діма, щось ти перегнув палицю...“ І друга Володьки близький друг Джордж тої самої: „Підмочила, – каже, – Росія репутацію, ой підмочила“. Як таке могло статися? – дивуються гуртом західні політичні лідери. – Країна, яка дала світові щі, квас, ВЧК і „Ласковий май“, раптом демонструє таку некультурну поведінку. Просто в голові не вкладається...

Щоправда, ми, жителі Центрально-Східної Європи, час від часу не сміливо нагадували Заходу і про інші малокультурні речі, як от Голодомор, ГУЛаг, Катинь, Будапешт, Прага, оминаючи вже таку екзотику, як Корея, Лаос, Алжир, Єгипет, Ємен, Сирія, Мозамбик, Камбоджа, Бангладеш, Афганістан і решта Ангол з Ефіопіями. Захід, як правило, реагував з підстільною незворушністю Франя. Сьогодні, судячи з навколорозинських заяв, Захід трохи очуняв. Тепер головне – простежити, щоб російські дипломати з ФСБ не дали західним політичним лідерам похмелитися. Інакше ті знову попадають своїми тендітними організмами під стіл з думкою, що апетити Росії обмежаться холодними закусками. Ех, контра спем сперо.

Олександр Бойченко, Чернівці

Віктор Небоженко: „Ставка 2009 року вища, ніж ставка 2004 року“

► У гарячу, але тільки з огляду на політичні події, українську осінь не так і просто домовитися на зустріч з політологами. Політичний сезон „Осінь 2008“ – це для них період важкої роботи. Вони аналізують, допомагають прийняти рішення політикам, а ще журналісти постійно на них тиснуть і вимагають інтерв'ю, коментарів, а найчастіше – просту відповідь на питання „що далі?“. У кризові дні вересня нам вдалося порозмовляти з відомим українським політологом Віктором Небоженко, який знайшов час поділитися з читачами „УЖ“ своїми думками і оцінками ситуації, яка склалася в країні та навколо неї.

Як би ви охарактеризували політичну кризу в Україні? Це наслідок амбіцій політичних лідерів, чи справа у невдалому реформуванні Конституції?

Це системна криза, але, на жаль, вона схожа на кризу 1991 року, коли розпався Радянський Союз. Це насамперед, дуже сильне переважання геополітичних аспектів над внутрішньополітичними. Швидше ми є майданчиком, на якому зіткнулися інтереси США та Росії, і кожен включає свої інструменти, і це сильно ускладнює кризу. Такого не було раніше. При Єльцині Україну жаліли. Чому це загострилось після російсько-грузинського конфлікту? Тому що Захід очікував, що ми станемо на бік Грузії. І коли російська сторона заявила, що питання не в Осетії чи Абхазії, захисті співвітчизників, а в тому що Саакашвілі – проамериканський режим, Ющенко миттєво відчув небезпеку. Справа не в тому, що вони родичі чи куми, це журналісти перебільшили. Просто Ющенко зрозумів, що слідом за Грузією наступить питання знищення режиму Ющенка. І тут ми переходимо до власне інституційності кризи. Знищення, витіснення Ющенка з політики у нас співпало не просто зі зміною політиків на гілках влади, а зі знищенням однієї з гілок влади. Тобто, знищення Ющенка як політика вимагає, за логікою боротьби, знищення президентської гілки влади. І лише на третьому місці є амбіції: хочу, не хочу.

По-перше, будь-який політик не хоче йти, а хоче залишитись на другий термін. У цьому неочікувано і для Вашингтону, і для Москви, і для ЄС відбулося загострення геополітичного конфлікту,

оскільки ніхто не чекав такої поведінки від Росії, і від Саакашвілі. І ніхто не очікував такої різкої відповіді Заходу на поведінку Саакашвілі. Тобто, помилку здійснили і Саакашвілі, і Росія, яка замість стабілізації ситуації перетнула кордон Грузії. Це сильно вдарило по власне самому Ющенку, бо ніхто прямо за кордоном не ставив би питання про його відсторонення. А коли міністр закордонних справ Росії Лавров сказав, що їх мета – знищити режим Ющенка як проамериканський режим, стало зрозумілим, що наступною є Україна. Повторюю, справа не в тому, що вони відбирали якусь територію, а в тому, що Росія вирішила скористатися ситуацією, і зняти Саакашвілі. І таким же чином буде спроба зняти Ющенка.

Коли Ющенко звернувся до Верховної Ради підтримати Грузію, він справді думав, що парламент прийме відповідну декларацію?

Не думаю. До речі, дуже правильне питання. Я думаю, він прекрасно розумів, що парламент, в якому він не має більшості, не підтримає його політичний курс. Але Ющенку важливо було диференціюватися, показати Заходу, що він представляє західну точку зору. Ми тут тепер не поділяємо точку зору ЄС, старої Європи, нової Європи чи США. Мова йде про переважання принципу територіальної недоторканості і відмову від Ялтинського договору про цілісність кордонів. А те, що Ющенко зробив зовнішньополітичний конфлікт інструментом у боротьбі з внутрішніми політиками, – дуже правильно.

Як вам здається, Юлія Тимошенко справді більше підтримує інтереси Росії. Чи вона пов'язана з російською стороною?

Так вийшло. Розумієте, в чому справа: до цього у Тимошенко не було якихось орієнтацій на Росію. Якщо ви загадаєте, два роки назад вона опублікувала під своїм прізвиськом найбільш страшну та жорстоку статтю про Росію („Стримування Росії“), яку вона навіть не читала. Стаття була аналогічна ледь не виступу Уїнстона Черчилля у лондонському парламенті. Тоді Путін страшенно образився. І тому я зовсім не очікував, що Тимошенко стане заправати з Росією. Очевидно, якісь обставини примушують.

має висловити свою позицію по Грузії та скасувати антиконституційні закони та відмовитися від намірів обмежити повноваження президента в оборонній і зовнішньополітичній сферах, якщо вона хоче повернутися у демократичну коаліцію – наголосив Ющенко.

5 вересня Через ситуацію „цінної нестабільності“ були припинені торги в торгівній системі Фондової біржі ПФТС. Відповідно до затвердженого біржовою радою ПФТС критерію, „цінною нестабільністю“ вважається зниження цін угод або цін котировань порівняно з цінами на закритті попередньої торгової сесії більш як на 75%.

8 вересня Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко серйозно думає над тим, щоб висувати свою кандидатуру на наступних виборах президента. „Раніше я була налаштована підтримувати єдиного кандидата. Після подій минулого тижня я серйозно розмірковую над цим“, – казала Тимошенко в інтерв'ю газеті „Times“.

8 вересня Нові зміни до Конституції, які збирається ініціювати БЮТ, будуть передбачати відміну недоторканості не лише для депутатів, але й суддів і президента, – заявила Тимошенко.

8 вересня Державна комісія підписала акт прийому стадіону „Дніпро“, на якому планується проведення матчів Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012. Стадіон розрахований на 30 тис. глядачів. Будівництво стадіону обійшлося приблизно у 60 млн. євро. Генеральним замовником будівництва стадіону виступив футбольний клуб „Дніпро“, профінансував об'єкт власник футбольного клубу Ігор Коломойський.

9 вересня Президент Віктор Ющенко сподівається, що нову угоду про асоціацію між Україною та ЄС буде підписано у другій половині 2009 року. Про це він заявив під час спільної прес-конференції з президентом Франції Ніколя Саркозі та головою Єврокомісії Жозе Барозу. „Ми домовилися, що новий документ, що регулюватиме і визначатиме наші відносини на ближчу перспективу,

отримає назву угоди про асоціацію”, – повідомив Ющенко.

10 вересня Голова Верховної Ради Арсеній Яценюк останній тиждень провів у активних переговорах про своє політичне майбутнє. Президент Віктор Ющенко зажадав від лідера „НУ-НС“ В’ячеслава Кириленка докласти максимум зусиль, щоб спікер погодився залишитися в списку блоку „НУ-НС“. Але Яценюк категорично відмовляється входити до складу „Нашої України“ і всерйоз задумався про створення власного політичного проекту. Більше того, у цьому напрямку він уже почав перші кроки, почавши переговори з бізнесменом Ринатом Ахметовим, який підтвердив свою готовність підтримати як фінансово, так і інформаційно створення спікером своєї партії.

10 вересня Екс-президент Леонід Кучма вважає недоречним застосування процедури імпічменту стосовно нинішнього президента Віктора Ющенка. „Не треба бавитись у ці ігри! Не треба ганьбитись перед світом. Ми в глухому куті, виходу не видно, але щоб завершити політичну кризу процедурою імпічменту, це ж які злочини треба знайти!“ Він також розкритикував усі закони, ухвалені спільно Партією регіонів та БЮТ, що обмежують повноваження президента.

11 вересня Популярний співак і громадський діяч Святослав Вакарчук заявляє про складання своїх депутатських повноважень. Вакарчук був обраний депутатом Верховної Ради 6-го скликання за списками „Нашої України – Народної Самооборони“. За таких обставин, зазначив він, „єдиний спосіб бути собою – це піти“.

11 вересня Сформована де-факто нова коаліція реалізує політичний сценарій з метою здійснення державного перевороту через перерозподіл владних повноважень, – заявив президент України Віктор Ющенко. „Те, чому ми стали свідками – це заготовка політичного сценарію, мета якого над усе – влада, неконституційні зміни і думка про те, де ти будеш в 2010 році“, – сказав президент, наголосивши – такий підхід не відповідає ні настроям суспільства, ні духу коаліційної угоди, ні національній Конституції.

12 вересня „Історичний ліміт часу „помаранчевих“ вичерпаний. Ідуть нові часи“, – заявив лідер Партії регіонів Віктор Янукович. Він упевнений, що Україну очікує серйозна політична криза, відзначивши при цьому, що Партія регіонів має деякі рішення для її подолання. Зокрема, він називає внесення змін у чинну Конституцію „з метою чітко прописати повноваження всіх гілок влади“. Партія регіонів пропонує

» **Однак протистояння між прем’єром та президентом було й раніше, ознаки стали помітними минулого року, одразу після виборів. Важка співпраця між ними була передбачувана...**

Знаєте, протистояння між президентом та прем’єр-міністром – це звичайна загальносвітова практика. Просто десь воно більше, десь менше. В Африці – гірше, в Латинській Америці – ще гірше, в Європі – простіше. Але більш небезпечним є протиріччя між парламентом та президентом. Оскільки насправді конфлікт між президентом та прем’єром – це конфлікт двох варіантів виконавчої влади. Не законодавчої та виконавчої, конфлікт між якими більш глибокий. Тепер він перейшов на цю стадію. Коли Партія регіонів і БЮТ об’єдналися і голосують проти президента, ми бачимо, що це схоже на російський 1993 рік, коли парламент хотів видавити президента разом з гілкою влади. Ви пам’ятаєте, що в Росії це закінчилося розстрілом Думи.

Ющенко може скористатись прикладом Єльцина з 1993 року?

Можливо. Я прогножую, що Ющенко не здасться. Коли вони подолають вето президента, він відмовиться виконувати ці закони. Це був би удар по його іміджу. Втримання влади для нього важливе, тим більше, що він дає зрозуміти Заходу: „Я йду на обмеження, конфлікт з виконавчою владою, але зате я залишаюся прихильником західного“. Насправді ж Захід не стане на сторону ПР, яку підтримує Кремль. І Ющенко розуміє, що Захід не стане на бік ображеного, якщо цей ображений – ставленик Москви.

Про Партію регіонів в Європі майже завжди пишуть, що це проросійська сила. Справді? Чи все складніше?

Це насправді погано артикульований національний капітал, який ні з ким не хоче ділитися. І він більше небезпечний для Кремля, аніж націоналізм, за яким немає ресурсів. Але ці ресурси не артикульовані, вони насамперед експлуатують електорат Східної України, який орієнтований на Росію. Цей фундаментальний конфлікт між елітою Партії регіонів та їх електоратом, звичайно, колись розірве ПР. Але вони не готові здати Східну Україну Росії. Це точно. Тому, чесно кажучи, Кремль з підозрою дивиться на Партію регіонів. Не дивлячись на солідні фінансові пропозиції, східноукраїнські бізнесмени не продали жодного заводу.

На початку вересня з ПР виключили Раїсу Богатирьову. Це справді означає,

що Віктор Янукович та група, яка його підтримує, стала сильнішою і фактично має владу в партії?

Це спроба відокремити політичне, орієнтоване на Кремль, та економічне, орієнтоване на Захід в особі Ахметова. Це спроба взяти контроль над Партією регіонів та прокремлівським угрупованням. Поза всякими сумнівами. І поки що це їм вдається. Поки що. Оскільки немає гарантії, що завтра 50 депутатів, яких контролює Ахметов, у найважливіший момент не підуть. А такої гарантії немає.

Як ви вважаєте, які варіанти коаліції можливі?

На сьогодні, звичайно, дострокові вибори. Але якщо коаліцію створять, вона проіснує два-три місяці.

Тобто, її довгому існуванню заважають президентські вибори?

Справа в тому, що нова коаліція, яка стала на шлях парламентаризму, насправді розраховує таким чином розправитися з Ющенком, а потім той же Ющенко, або та ж Тимошенко, або той самий Янукович все одно захочуть бути президентом. Це сидить в українцеві. Вони не уявляють собі іншого. У нас історично немає традицій парламентаризму.

Якщо будуть вибори, чого можна очікувати від нового парламенту?

Майже такого самого співвідношення: по 20% буде і у Партії Регіонів, і у БЮТ. І кілька нових партій може увійти на хвилі невдоволення і тими, й іншими. Що це буде, я не знаю, напевне якісь нові проекти. Швидше за все, лівоцентристські.

А пропрезидентські сили потраплять до парламенту?

Я думаю, так. Те, що тепер усі ховають Ющенка та його політичні сили, неправильно, оскільки це не проблема вибору. Коли населення почне вибирати, є частина людей, які під Ющенком розуміють українську державність. Парламентаризм – це більш неокреслена справа, ніж Президент. Це важливо для частини людей. І те, що він спокійно набере 10%, це так. Я не сумніваюсь у цьому. Але ж їм треба не десять набрати, а хоча б 15-20%.

А щодо нових можливих проектів? Наприклад, Арсеній Яценюк висловився про бажання створити нову політичну партію. Можливо, подібні амбіції має Анатолій Гриценко.

А ось це конфлікт, оскільки частини електорату, які готові не голосувати ані за Тимошенко, ані за Ющенка, ані

Фото: Петро Андрусенко

за Партію регіонів, мало. Усі молоді проекти конкуруватимуть один із одним. А разом вони не зберуться, бо Яценюк – це вже наступне покоління після Гриценка. Коли парламент почав працювати 10 місяців тому, Гриценко, Луценко – це були молоді політики. їм було по 42 роки, а коли прийшов Яценюк, і йому було 33 роки, вони вже стали старенькими. Яценюку немає об'єктивного сенсу об'єднуватись. Це вже різні покоління.

Однак, якщо він справді створить нову партію...

Він проходить у парламент. На хвилі тих, хто незадоволений ані Ющенком, ані Тимошенко, ані Януковичем.

Говорячи про фінансування нового проекту, Яценюк сказав, що не хоче зв'язуватися з жодним олігархом, а найкращим варіантом були би партійні внески. Хіба це можливо здійснити в Україні, коли виборчі кампанії такі дорогі?

Правильно! Наші бізнесмени, наші олігархи вже стали європейцями. Вони знають, що прямо давати гроші – невічливо. Цілком можливо, це буде зроблене у вигляді партійних внесків. Нічого страшного. Але це все одно будуть гроші олігархів.

В Польщі, наприклад, партії отримують гроші з бюджету. Можливо помінати законодавство в Україні?

Але розумієте, польські політичні сили зацікавлені в однакових правилах гри. А у нас не зацікавлені, оскільки є ідеологічні партії, націоналісти, комуністи,

а є партії як бізнес-проекти. Це лише для електорату вони однакові, а вони – в абсолютно різній економічній природі.

Наскільки реально тоді відокремити в Україні політику від бізнесу?

Найближчим часом нереально, у найближчі п'ять років. І в цьому ніхто не зацікавлений, особливо бізнес, який не хоче нести відповідальність перед електоратом. Перед олігархом нести відповідальність простіше, ніж перед населенням. Населення має пам'ять, у нього є погляди, емоції. Воно не прощає зради.

Повертаючись до української зовнішньої політики, яка вона?

Це продовження кучмівської багатовекторності. Просто Кучма був один, а тепер цих політичних сил багато. Однак насправді Україна не має якогось власного вектору. На усі пропозиції, які вона робить Заходу, вона не готова відповісти „так“. Уявіть, що завтра Євросоюз скаже: ми згодні вас взяти, але треба зробити певні правові та економічні заходи. Вони не підуть на це. Те саме Росія. Я зранку прочитав у пресі, що Лавров зробив якісь дуже цікаві пропозиції Україні по угоді Україна–Росія. І навіть, якщо пропозиції справді будуть цікавими, еліта знову буде неготовою, оскільки немає власної точки зору, з якої можна було би оцінити пропозицію. Це було би вигідно, коли еліта виживала. Але це дуже небезпечно для країни, коли еліта виросла.

Говорячи про загрозу з боку Росії, наскільки вона реальна? Аналітики

насамперед провести реформу судової системи, здійснити децентралізацію „влади з передачею широких функцій і повноважень місцевому самоврядуванню“. Крім того, на думку лідера партії, необхідно забезпечити розробку і затвердження „основних напрямків внутрішньої і зовнішньої політики в парламенті“.

12 вересня Благодійний концерт Queen + Paul Rodgers на площі Свободи в Харкові, присвячений боротьбі зі СНІДом, відвідали в п'ятницю більше 300 тисяч чоловік. Цього вечора були побиті відразу кілька рекордів. Концерт „Life must go on!“ став найбільшою подією, присвяченою боротьбі зі СНІДом у нашій країні, і одним з наймасштабніших концертних подій в історії України.

13 вересня Директор Інвестиційного Центру Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (FAO) Чарльз Ріменшнайдер заявляє про необхідність інвестицій в сільське господарство України і Росії. За словами Ріменшайдера, високі урожаї зернових в Росії і Україні цього року показали, що цей регіон має невикористаний потенціал в сільському господарстві.

13 вересня Кабінет міністрів після чотиригодинного обговорення затвердив у першому читанні проект закону про Державний бюджет України на 2009 рік. Дохідна частина держбюджету на 2009 рік складатиме 285 млрд. грн., видаткова – 302,4 млрд. грн. Ріст внутрішнього валового продукту (ВВП) заплановано на рівні 6%. Дефіцит основного фінансового документа країни становитиме 1,4% від розміру ВВП, а показник інфляції у проекті державного бюджету закладений на рівні 9,5%.

15 вересня Лідер фракції блоку свого імені Володимир Литвин погодився сформувати коаліцію більшості разом із фракціями з Блоку Юлії Тимошенко і блоку НУНС у Верховній Раді. Водночас БЮТ категорично проти проведення дострокових виборів, однак в разі їх проведення наполягає на внесенні змін до виборчого законодавства. Зокрема, мова йде про запровадження імперативного мандата на місцевому рівні й у Верховній Раді та ухвалення закону про опозицію.

16 вересня Спікер Арсеній Яценюк офіційно оголосив про припинення діяльності коаліції демократичних сил.

16 вересня Збірна України з футболу стала переможцем Паралімпійських ігор в Пекіні, перегравши у фіналі збірну Росії із рахунком 2:1. Таким чином, збірна стала двократним Олімпійським чемпіоном.

17 вересня БЮТ і Партія регіонів пропонують парламенту ухвалити зміни у виборчому законодавстві, що передбачає проведення виборів у Верховну Раду на пропорційній основі в два тури, причому переможець другого туру отримує більшість у парламенті. Відповідний законопроект внесений до ВР депутатом БЮТ Андрієм Портновим і першим віце-спікером, депутатом ПР Олександром Лавриновичем. За словами заступника голови ЦВК Андрія Магери, внесення таких змін у закон про вибори народних депутатів „не сприятиме розвитку демократії” і вони „дискредитують саму ідею пропорційної системи”.

17 вересня Арсеній Яценюк оголосив про те, що йде у відставку з посади голови Верховної Ради. Навіть якщо Верховна Рада не прийме його відставку, то через 14 днів вона автоматично вступить в дію.

17 вересня Закінчилися змагання на Параолімпійських іграх в Пекіні, за підсумками яких збірна України посіла четверту сходинку записавши на свій рахунок 74 медалей: 24 золотих, 18 срібних, 32 бронзових.

17 вересня Депутати підтримали у першому читанні президентські зміни до законів щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. За відповідне рішення проголосували 410 народних депутатів. Законопроект передбачається „комплекс заходів зі змін до 12 законів, серед яких підготовка водіїв, видача посвідчень, облаштування магістралей і доріг”. Також передбачається „підвищення штрафних санкцій за порушення правил дорожнього руху, запровадження нових видів покарання, що торкаються безпосередньо порушника, адміністративний арешт, громадські роботи та інше”.

18 вересня Верховна Рада ухвалила в першому читанні законопроект, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконний розпуск парламенту. „За” проголосувало 349 депутатів від ПР, БЮТ та КПУ. Законопроект передбачає, що „узурпація державної влади шляхом дострокового припинення повноважень Верховної Ради України способом, що суперечить Конституції, карається позбавленням волі на термін від семи до дванадцяти років”.

▶ **передбачають, що найконфліктнішою зоною може стати Крим. На початку 1990-х Україна пододала тодішній складний момент.**

Справді. Я тоді працював в адміністрації президента з 1994 до 1998 рік радником і очолив інформаційно-аналітичну службу адміністрації президента України. Скажу, що половина вищих чиновників розмовляли російською, і Кучма лише переходив на українську. Але було чітке розуміння територіальної цілісності України. Він казав: мені ніхто не пробачить, якщо Крим „підє”.

Я думаю, що тепер ситуація простіша. По-перше, тепер у Криму близько мільярда доларів інвестицій. Уявіть вхід російських військ у Крим. Це ж не Осетія, там палаци вартістю по 20, по 100 млн. доларів. А стрільба по палацих не сподобається ані російським, ані українським бізнесменам, ані тому ж Януковичу, який страшенно любить свій великий палац в Криму.

По-друге, в Криму виросло щось незручне для Києва, але зовсім неприйнятне для Росії – політична сила кримських татар. Вони тут же підуть у підпілля. Що не зроблять українці, здійснять татари. Вони не дадуть росіянам остаточно заволодіти Кримом, і все знову повториться. Якби Росія вчиняла правильно з точки зору Макіавеллі, вона повинна була спочатку захопити Україну, а Грузію абияк. А отримавши перемогу у Грузії, Росія насторожила весь світ, і насамперед Україну. Тому я не вважаю, що можлива реальна інвазія Росії в Україну. А якщо можлива, це нічого не дасть.

Вам не здається, що бракує політики стосовно мешканців півострова?

Київ взагалі не має власної політики. Це дуже погано, адже чіткого розуміння, що робити з Кримом, Україна дійсно не має. Найпростіше – зробити його вільною зоною. І все, там буде порядок на вулицях, оскільки туди повинні приїжджати іноземці. Київ не знає, що робити з індустріальними, спальними районами. Не знає, як вибудувати відносини між столицею та регіонами. Просто руки не доходять до цього. Багато енергії йде на конфлікти. Причому конфлікти між особистостями та амбіціями є на останньому місці. Той же Ющенко, та ж Тимошенко, той же Янукович особисто не так погано ставляться один до одного, як це здається, хоча образи дуже сильні. Він звинувачує її в державній зраді, а вона позавчора заявила про те, що той психічно не зовсім нормальний. А Янукович взагалі може багато чого розповісти про обох. Якщо згадати

2004 рік, він „випив” стільки чорного піру, що вистачить для політиків усієї Східної Європи.

Питання стосовно Криму та російських відносин. Що з Чорноморським флотом? Є шанс, що він залишить Крим до 2017 року?

Не просто шанс. Росії треба забирати флот, оскільки сьгоднішній натівський флот, в тому числі польський корабель в акваторії Чорного моря показав страшенну вразливість російського флоту. Севастопольська бухта дуже зручна для XIX ст., а тепер, коли вистачить затопити один корабель на виході з бухти, росіяни прекрасно розуміють: щось треба міняти. Вони розуміють, що треба вкласти гроші у створення альтернативної бази. Флот не слід відокремлювати від армії, як у випадку Криму.

Росіяни насправді програли цю війну, вони забрали сто кілометрів кавказької землі, але в результаті ракети з явилися в Польщі, чого не було раніше. А натівські кораблі опинилися біля Азовського моря. Росія повністю не готова до таких подій. Тому я думаю, вони будуть забирати флот до 2017 року. Але сама база стане способом тиску на Захід, оскільки мова йде також про американську базу в Константі, у Румунії, а це дуже реально і також дає можливість тиску на Київ.

На вашу думку, чи зможе Україна отримати ПДЧ у грудні цього року?

Я думаю, в НАТО не дурні люди, і вони постараться мало-помалу перетягнути Україну на свій бік. Це може бути не ПДЧ, а якоесь по-іншому назване. Припустимо, „Альтернативний план”, але це буде справді ПДЧ, Україна отримає його. Це єдиний спосіб для Заходу якоесь закріпити західну орієнтацію в Україні.

Стосовно президентських виборів 2009 року. Нас чекає щось несподіване?

Будуть три основні фігури, і буде багато технічних кандидатів. Насправді сьгодні шанси рівні у трьох кандидатів. Сьгодні в журналістському середовищі кажуть, що рейтинг Тимошенко попереду. Але рейтинг – це не основний фактор. У Де Голля перед останніми виборами було 4%, у Єльцина – 6%. У Ющенка тепер 7–10%. Звичайно, це мало, він програє, але до виборів ще рік. Ставка 2009 року вища, ніж ставка 2004 року. Хоча нам здавалось, що після Майдану не повинно бути нічого, що заважає будувати майбутнє України.

Розмовляв Петро Андрусечко, Київ

Фото: Богдан Копчак

18 вересня Наглядова рада УЄФА у швейцарському місті Ньоні заслухала доповідь України про хід підготовки до турніру і не має наміру пропонувати виконкому УЄФА позбавляти Україну права на проведення фінальної частини турніру разом із Польщею. Як заявив віце-прем'єр Іван Васюник, „більшість експертів висловили позитивну думку і враження від того прогресу, якого домоглася Україна за останні 3 місяці“. Очікується, що 25 вересня на засіданні виконкому УЄФА буде прийнято політичне, остаточне позитивне рішення щодо проведення Євро-2012 в Україні і Польщі.

19 вересня Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України „Про державну службу“, автором якого є лідер Партії регіонів Віктор Янукович. „За“ проголосував 361 народний депутат. Стаття 21 цього закону містить положення про те, що „особи, що вступають на державну службу і претендують на зайняття посад державної служби, повинні відповідати таким вимогам: вільно володіти державною та російською мовами“.

19 вересня Коаліцію у парламенті можуть формувати виключно фракції – говориться в рішенні Конституційного Суду. „Таким чином, до складу коаліції депутатських фракцій можуть увійти лише ті народні депутати, які є у складі депутатських фракцій, що сформували коаліцію“, – сказано в рішенні КС.

19 вересня Верховна Рада прийняла законопроект про регламент парламенту. За це рішення проголосували 349 депутатів. Законопроект створений на основі тимчасового регламенту, дію якого своїм рішенням зупинив КС.

19 вересня Депутат Верховної Ради, член фракції Партії регіонів Олена Лукаш внесла у Верховну Раду законопроект, яким пропонує парламенту скасувати обов'язкову 50%-ву явку на позачергових парламентських виборах.

Стане підліток дорослим?

➤ Вже 15 років проходить у Львові Форум видавців, куди радо приходять не лише самі видавці, автори, але зокрема широка публіка – читачі всіх смаків. Форум називається міжнародним, але аж ніяк його таким не назвеш: крім видавців з України була представлена лише Польща, Росія та Німеччина. А цього відчувається замало. Чого, однак, замало не стало, був організаційний хаос. На кожній виставці чи ярмарку він присутній, але у Львові його було забагато. Лише так могло статись, що на презентацію книги про гетьмана Ієремію Вишневецького прийшов лише представник видавця і сам автор Юрій Рудницький. В аудиторії на 250 людей сиділо троє читачів... До речі, і сама книга, і презентація, і автор викликали зацікавлення.

Що надзвичайно тішить - це бажання людей купляти книги, читати. Не тільки львів'яни, але вся Україна заслугоує кращого форуму, з кращими організаторами, на більшій площі... Або якогось нового форуму.

Богдан Копчак, Львів-Прага

24 вересня Верховна Рада ухвалила закон про вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Законом передбачається збільшення до 10 років строку позбавлення права на управління транспортним засобом для водіїв, що керували таким засобом у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння чи під дією лікарських засобів. Норма поширюється на водіїв, які двічі протягом року притягувалися до адміністративної відповідальності. Окрім того, в 3-5 разів збільшено вартість основних штрафів за порушення правил дорожнього руху.

Оксана Луцишина: „Головне – не табувати для себе ніяких тем і говорити правду“

➤ Оксана Луцишина (народилася 1974 року в Ужгороді) – поет, прозаїк, перекладач.

Закінчила факультет романо-германської філології Ужгородського державного університету за спеціальністю „англійська мова“ (1991). В університеті Південної Флориди здобула ступінь магістра: з французької літератури і жіночих студій (2006). Тепер живе і працює в США, де викладає іноземні мови.

Лауреат „Гранослова“ (1996), „Благовіста“ (1998), „Привітання життя“ (2000). Друкувалася в періодиці та антологіях. Автор двох збірок поезій „Усвідомлена ніч“ (1997) та „Орфей Великий“ (2000), збірки новел „Не червоніючи“ (2007), роману „Сонце так рідко заходить“ (2007).

Кажуть, немає пророка у своїй батьківщині. Здається, закарпатська богема визнала тебе (зрештою, як і Мідянку) тільки після того, як Київ висловив свій респект?

Це не зовсім так. Мене „знайшов“ закарпатський письменник, нині покійний Василь Басараб, а потім закарпатська Спілка письменників надіслала мої вірші у Київ на конкурс „Гранослов“. Щоправда, на той конкурс будь-хто може надсилати твори, і схвалення Спілки аж ніяк не є обов'язковим, але ішов 1996 рік, п'ятий рік незалежності, люди ще не звикли до думки, що Союз розвалився, і що відтепер все робитиметься не так централізовано. А „респект“, як ти кажеш, висловили тоді поети Київської школи – Віктор Кордун і Михайло Григорів, котрі зацікавилися моїми віршами.

Чи ти, живучи тепер у Штатах, підтримуєш стосунки з Нью-Йоркською групою, іншими американсько-українськими письменниками?

Підтримую. Не знаю, як їх назвати – „американсько-українськими“ чи просто українськими, які тепер мешкають у США, чи американцями з корінням в Україні, бо є і такі. Можу назвати поета Василя Махна, драматурга і перекладача Вірляну Ткач, прозаїка Олеся Бережного, письменника і науковця Марка Роберта Стеха, критика Світлану Матвієнко. Випала і щаслива нагода познайомитися з прозаїком українського походження, який пише англійською, Аскольдом Мельничуком. Взагалі, в Україні недооцінюють явище „діаспори“, бо вважають, що це слово позначає якусь дивну групу консервативних ура-патріотів старої гвардії, українство яких зводиться до колективного поїдання вареників. Марко Роберт Стех має рацію, коли на такі закиди відповідає тим, що починає називати імена гігантів нашої, як він каже, „власної еміграційної літератури“ – В. Домонтовича, Євгена Маланюка, Ігоря Костецького, Емму Андієвську, Юрія Тарнавського, Віру Вовк, Богдана Бойчука, Богдана Рубчака. Це – діаспора, а низькопробних віршів про неїку і в Україні не бракує і не бракувало. Це діаспора, і це наше, аби ми нарешті усвідомили себе цілісною культурою, без поділу на „тих, хто тут“, і „тих, хто звалив“. Покажіть мені поляка, який би казав, що Гомбровіч – то не їхнє, або так висловлювався би про Чеслава Мілоша.

Менталітет американців відмінний від нашого... Тому, чи затишно тобі на

чужині? Не плануєш повернутися додому назавжди?

На одному рівні: мені затишно там, де мій ноутбук. На іншому – все-таки вдома, тобто в Ужгороді чи навіть у Києві. Бо не всякий ландшафт дозволяє мені писати так і те, що я хочу. А ужгородський переважно дозволяє. Та й київський теж. Я завжди захоплювалась Василем Махном, котрий зумів „перекласти“ ландшафти Нью-Йорка на мову поезії. Думаю, це змінило українську поезію взагалі, розширило її межі. Але в мене

із флоридськими ландшафтами дещо інші стосунки. Вірші пишуться рідко. Проза – це інше, проза – мисленневий блок, який утримуєш у голові будь-де. Це про творчість. А суто по-людськи... Я можу досить успішно функціонувати в обох просторах, але останнім часом мені трішки важче у Штатах, ніж раніше – весь час таке враження, наче я розмовляю з людьми крізь товсте скло, або ні – знаєш, таке фебеєрівське скло, за яким я їх бачу, а вони мене – ні. І я мушу весь час „перекла-

дати“ себе на знайому їм мову. Може, це мине, я не знаю. В Україну загалом хочу, але наскільки „назавжди“ – ще не знаю. Зрештою, в Україні теж є свої труднощі. Ну, це, звісно, дрібниці, і я не це маю на увазі як труднощі, але після того, як я пожила у Штатах, я категорично не перенешу хамства, а у нас зайдеш, бувало, в магазин купити меленої кави, тут на тебе і нагавкають... Мене це деморалізує, і я починаю гавкати у відповідь і примножувати погану карму.

Забужко для тебе – це...

Письменник з великої літери.

А чим для тебе є фемінізм?

Фемінізм для мене – це складова частина особистої філософії. Бо це і є по суті розділ філософії, а не поганський ритуал спалювання бюстгальтерів. Коли викристалізувалася феміністська ідеологія, у світі паралельно відбувалося багато процесів, націлених на те, аби зупинити різні форми гноблення: рух за права чорношкірих, анти-колоніальні рухи. Тому що не можна зупинити одну окремо взятую форму гноблення – чи ту, що заснована на належності до однієї статі, чи до раси, чи до народу, чи орієнтації. Фемінізм – це викриття патріархальної ідеології як такої, що витворює „Іншого“, дегуманізує його (в даному випадку – її), паразитує на Іншому – мовляв, я – норма, я – це чудово, а Інший – ні. Тобто структурно фемінізм – це інша парадигма мислення, новий погляд на світ, без Іншого. А загалом дуже важко у двох словах пояснити, що таке для мене – чи не лише для мене – фемінізм. Це ж дуже велика тема.

Тобі не виходила боком відвертість у твоїх творах? Чи часто тебе запитують про твої сімейні стосунки?

А що таке відвертість? У нас це знівелюване поняття. Вважається, що проза (чи якийсь інший рід письма) є „відвертою“, якщо вона рясніє описами сексуальних сцен, статевих органів та відвідин вбиральні. Але це ще не відвертість, це може бути просто набір слів. Відвертість – це коли за тим постає трагізм, а не лише претензії. От навіть у Лімонової є цей трагізм, попри всю неоднозначність цього автора.

А ще відвертість – це не зовсім означає „вивертати душу“ і описувати все, „як було“. „Як було“ – це справа історика чи журналіста, а у письменника інші завдання. У Джеффри Юдженайдіса, американського прозаїка, є роман про гермафродита, такого собі хлоп-

» чика-дівчинку, чи дівчинку-хлопчика, ніхто цього не знає, навіть лікарі. Твір називається „Middlesex“. Я півдороги була переконана, що це історія самого автора – так переконливо вона написана. Аж поки не зрозуміла, що автор віртуозно вжився у персонажа, що персонаж не повинен бути автором. Головна героїня, чи то пак герой, роману пробує писати, і скоро приходить до такого висновку – що аби все виглядало переконливо, треба взяти лише трохи зі своєї біографії, а далі домислити, і це нічим не гірше. І не менш відверто – просто це ж не мусить бути твоя-твоя історія, голий репортаж. Це – історія і відвертість іншого, твого героя, якого ти вичаплюєш із небуття. Так і про мої, як ти кажеш, „сімейні стосунки“ – справді, мене часто запитують, чи правда, що я з бідної, неповної родини, що я виросла лише з мамою, чи лише з татом, та інше... Але ж це – мої персонажі, а не я. Я не персонаж, я, якщо вже зволите, радше режисер.

Кого з українських письменників любиш перечитувати в Америці? І чи є улюблені чеські, польські автори?

З українських намагаюся прочитати якнайбільше. Читаю, що видають – хоча, звісно, за всіма не встигнеш, та й є речі, які мене мало цікавлять – наприклад, схожі один на одного „молодіжні романи“ про пацанські пригоди. Для мене там замало, так би мовити, екзистенційних відкриттів – це література для підлітків, хоч би що про це казала інфантильна українська критика. Скажу лише, що останнім часом дуже захопилася Галиною Пагутяк, наприклад. Це прекрасний прозаїк. З улюблених польських авторів назву поета Ткачишина-Дицького, дуже люблю Ольгу Токарчук, нещодавно

відкрила для себе Войцеха Кучока. Чеських, зізнаюся, знаю надто мало.

Як ставишся до двотисячників та куди зараховуєш себе сама?

Мабуть, до покоління дев'яностих. Хоча прив'язка до покоління – це не надто, як на мене, помічна річ. Це велика умовність, бо те, що називають „поколінням“ – насправді часто є лише феноменом тусовки. Завжди існують, існували люди поза тусовкою, які не одразу сприймаються загалом як частина того чи іншого покоління, хоча за стажем в літературі чи за віком вони ними і є. От, наприклад, було у США „покоління бітників“, а були митці поза цією течією – ну, і як їх класифікувати? А у дебатах на кшталт „Чи є таке покоління, чи його нема?“ (наразі мова про двотисячників – ти ж, мабуть, стежиш за цими суперечками, і в пресі, і в режимі он-лайн) я участі не беру. Бо навіть якби двотисячників не було, їх варто було би вигадати. Чому ні? Стільки драйву, запалу, текстів, та навіть непорозумінь, зрештою. Це ж гарно. А як це назвати – тусовкою, поколінням чи літературою – не так важить.

Про двотисячників ще таке цікаво. Це люди, в яких є іскра здорового ідеалізму, не так, як у всіх, хто ще всьорбнув радянщини і знавав суто радянського виховання. Для нас ідеалізм був неможливий – це було щось із розряду піонерських доручень.

Ти була учасником ЕротАртФесту „Безрезневі коті-2“. Чи є у твоїх текстах еротика і яке твоє ставлення до неї?

По-перше, визначити еротичу як жанр дуже складно. Один із моїх професорів, дисертант Ролана Барта, квебекський письменник Гаєтан Брюлот спільно із Джоном Філіпсом нещодавно уклали Енциклопедію еротичної літератури. Це – два гігантських томища, і всіх включених у перелік письменників укладачі мусили прочитати і вирішити, чи то „erotika“, чи ні. Розкішна праця і дуже цікава. До речі, великий відсоток авторів, про яких ідеться – французи. Європейська еротика переважно родом із Франції, із XVIII століття... Нині маркіз де Сад у Франції є практично канонічним автором. По-друге, еротика (гарязд, нехай уже буде цей термін) – це частина життя, реальності, то як же до цього можна „ставитися“? Якщо виникає необхідність, то пишеш на цю тему, от і все. А не виникає такої необхідності – не пишеш. Головне – не табувати для себе ніяких тем і говорити правду. Мабуть, іноді у мене в прозових текстах трапляються еротичні мо-

менти. У віршах – рідше, вони у мене переважно такі, гм... готичні. Хоча два чи три відносно „erotichnih“, напевно, знайдеться.

Недавно ви з Маріанною Кіянською вчинили паломницький набіг на Широкий Луг до Петра Мідянки. Що для тебе феномен Мідянки?

„Паломницький набіг“ – це непоганий оксюморон... Але поїздка до Мідянки саме як „паломництво“ – мабуть, влучно. Перша книжка Петра Мідянки, яку я прочитала – „Фараметлики“ – справила на мене неймовірне враження. Це було щось модерне, нове – і разом із тим архетипне. Потім надібрала в газеті інтерв'ю з ним, згодом познайомилися. Поезія – як і хороша, вдумлива проза – це спосіб творити свідомість, а не лише висновувати рими чи історії, і вірші Мідянки – тому свідчення. Він пише про рідні гори, але яке то відмінне від „чічок-смерічок“ малоосвічених віршарів! Його Закарпаття – то космогонія, а не сукупність поверхових вражень.

У мові твоїх текстів чомусь зустрічається більше галицизмів, ніж лексики закарпатських діалектів. На це є якісь причини?

Мій батько галичанин. Перші роки життя я прожила у місті Самбір Львівської області, хоча народилася в Ужгороді. Потім шоліта приїжджала у Самбір до татових батьків. Батьки матері – теж не корінні закарпатці, вони з Центральної України, приїхали в Ужгород після війни. Яюсь була така дружня дискусія у літературному колі – кого можна вважати закарпатцем. Одна людина сказала – того, хто народився на Закарпатті. Друга – ні, того, хто тут живе чи жив. А третя – ні, того, хто тут помер. Так і не погодилися на чомусь одному. Але хоча я не живу більшу частину часу в Закарпатті, про смерть думати поки що не маю охоти, а родина моя походить з інших областей, я все-таки усвідомлюю себе закарпатським українським письменником.

Ти маєш дві поетичні й дві прозові книжки. Якою буде наступна книжка? Ким ти себе більше відчуваєш: поетом чи прозаїком?

Можливо, наступною буде поетична книжка. Я зараз маю готову збірку поезії, але ще даю їй „вилежатися“. Довгий час мені не писалися вірші, тому я почала схилитися до думки, що я більше прозаїк, а тепер я вже й не знаю. Такі речі приходять – просто приходять, проза чи поезія чи знову проза. Їх треба „вилювати“ із простору. Тож

найточніше буде сказати: я не поет і не прозаїк, я лишень рибалка.

Як справи з перекладами на українську улюблених американських, французьких авторів? Здається, ти плануєш вивчити й польську мову?

Ну, з польською мовою у мене чомусь не складається... Оце на днях знову рука долі – вкрали мою стару-престару „Тойоту“ разом із дисками польської, які я слухала в машині. Найсмійніше, що „Тойоту“ згодом знайшли, а дисків і слід простиг. Певно, грабіжники тепер слухають... З французькими ж авторами повільно – це класика, наприклад, Рембо, моя давня любов. А з американцями простіше, я їх більше перекладаю. Почалося так – я їхала в нью-йоркському метро, то був 2005 рік, і раптом посеред маси реклами, якими зазвичай обклеєні вагони, прочитала... вірш. Тоді у кількох американських містах проводилася така акція – поезія в метро. Вірш – „Недільний ранок“ – належав перу Роберта Гейдна, маловідомого у нас автора, але ж це несправедливо! У нього є чудові поезії. Я спробувала його перекласти. Ці речі ще не публіковані, бо я їх надовго відкладала, потім поверталася. Інша моя любов – Волес Стивенс, його добірка моїх перекладів має бути опублікована у журналі „Кур'єр Кривбасу“. Ще подобаються мені Маріанна Мур (але вона дуже складна), Керолін Форше-Маттісон, Дерек Волкот.

Якось ти мені сказала, що ти спочатку письменник, а потім жінка! Твої погляди не змінилися? Чи обов'язкова така градація?

Я тобі таке сказала? Ова! Навіть не знаю, як це коментувати... Така градація не конче обов'язкова, та і ніяка інша, зрештою, теж. Але, мабуть, я мала на увазі, що письмо є для мене дуже важливим. Власне, що я – фанатик однієї справи, тобто письма, а все інше допоміжне. Все інше письму більш або менш підпорядковане. Для мене не питання – писати чи просто так проживати, як то, я чула, буває з іншими. Я проживаю з думкою – о, про це класно буде написати. Тоді все має сенс.

І наостанок хоч трішечки відкрий свої плани на майбутнє...

Жити і радіти життю. Коли це план номер один – всі інші вдаються.

Оксана Луцишина

МІСТО НА ІНШОМУ БЕРЕЗІ

АВІА

отак – а тепер починай збирати речі, взагалі - починай збирати, бо настав такий час, коли все, залишене на тимчасових місцях, мусить знайти свою воду. шампунь закінчився, пігулки теж, чебрець, назбираний у горах, майже не пахне.

ну ж бо, гірше не буде, і жоден із твоїх наплічників – не вмістилице безнадії, ти це добре знаєш. досвід, а за ним ще один досвід, львівський секонд-генд, пакетик угорської паприки, дерев'яні коралі, загублений гребінець (пауза, втрата, лакуна).

сьома година. перестань їх рахувати, вони однаково пішли навспак десь із вчорашнього вечора. о восьмій може бути гроза. літо – це, як сказали російські рокери, маленьке життя. щороку слабшає натяг шкіри. нічого, потішиш себе. не так це уже і боляче – знати про сон і дивитися його відкритими очима.

АФІНИ

Завтра знову ми вийдемо в море безкрає
Горацій

Я – афінянка, і у світі поменшало любові, чи, може, комусь вона додалася? Померти молодим – усе-таки ласка, бо не доживаєш до часу своїх одіссей. Може – до розпачу.

Втрата не в тому, що ти не прийдеш, але простір навіть відсутність твою не тримає. Афіни Тихо пливуть у душних човнах-саксофонах Кав'ярні на вулиці Брод Стріт.

Горацій не писав по-грецьки, і я теж не пишу. Згадую море безкрає, чії береги плакали вчора і плачуть сьогодні не грекою і не латиною, ревно і ревно.

ЛІЛІТ

Перша година. Я думаю про Ліліт, Я забула її поцілунки. Куди поділася пам'ять про них, куди відійшли її губи? Голос – той ще, напевно, зостався.

Втрату не можна пережити – її проте, забуваєш. Ліліт, Каліпсо, Я мушу усамітнітися у цьому гроті, де я бачу у снах голубів.

О, Ліліт! Недосяжна! Премного плакали за тобою ті, кому ти посміла сянути! Голуби здригаються. Я рахую листя плюща, У мене в голові забуто тобою місто.

КАМІНЬ

Свідки моєї удачі, дерева і літнє повітря,
Обійміть мене міцно-міцно, не дайте мені змаліти.
Сонце потай ступає на мокру землю подвір'я,
Аби голубів із брунатних калюж поїти.

Камінь всотає світло - станеться чоловіком.
Твій - без тавра на шкірі, без називання втрати.
На другому поверсі відчинено кволі вікна:
Щоб не самому вмерти, щоб легше було вмирати.

Свідки моєї удачі, хто з вас мені озветься?
Торкніть потемнілу цеглу, віддайте очі і крила.
Viszlät1, промовить він, і сонце у нім уветься,
Viszlät, бо все недожите ти вже прожила.

МІСТО НА ІНШОМУ БЕРЕЗІ

приїдь, інакше я тебе забуду.
не можна писати вірші
будучи таким підстріленим. перекочуються
перли нерівних днів, проступають
краплі рідкого вогню на бруківці,
хтось із нас тримає над іншим парасольку.

Жовта вода у земному ложі,
порухи магми на споді. Ніщо
не замінить твоєї ваги на бруківці.
під крихкою плівкою ґрунту -
великий рух.
притискаєш підошвою монстрів землі,
круглих не таких як площини.

я знаю, що я
зухвалець, кажеш ти, ти просила
не робити цього прилюдно, але
однаково на вулицях майже нікого.
на відстані краще чути голос міста,
могутній, як твоя кров.

приїдь, інакше я тебе забуду.

КІТ

тато просили: напиши вірша про мене
як я був молодим як я взагалі був
грав на гітарі і ганяв на стадіоні м'яча
головою підкидаючи його високо у небо

а потім повертався додому
у квартиру
із запахом манки і суботнього прання
із килимом, прибитим цвяхами до стіни

(на килимі
чоловік і жінка
виткані червоним
їдуть на чорних конях)

ні, казала, тату, я не можу

я не знаю, що про це написати
це занадто близько
це занадто близько а тому видається несправжнім

добре зітхав він і ходив на роботу
міняв фетровий капелюх на бейсболку
гітару на церковний хор а футбол на машину
манку більше не варили але килим залишився

а потім він перестав просити
він зрозумів що я ніколи не напишу про нього
зате сміявся у нас є кіт
напиши про ката
руденького у білих плямах
руденького із білим голосом

раз уже не буде мене то хай зостанеться хоч кіт

витканий із повітря

АРКА

скільки, скільки ще вічностей
ти стоятимеш під цієї аркою
втомлена дощем і пристрастю
до ляльок і вулиць, дівчисько
що вміє лазити по деревах

вдома у нас розвелися невидимі щурі
вони гризуть мої зошити нищать
вмикають
світло на повну потужність; особливо
дошкуляє велика червона лампа
у тісному коридорі з височенною стелею

тісно палає газовий обруч
тісно ллється у кухлі чай це година
важко тамованої незгоди
яка всілась на хисткому підгризеному столі

що ти за така дівчинка
не носи цих подертих кед
інакше питимеш воду з калюж
от і
живи собі на вулиці
перестань плакати заткни свою пельку
іждівенка

(велика червона лампа
пожежа
але ти добре вихована панна
і тому не смієш заздрити померлим -
гаряча, скупа жертва,
мізерікордія у мокрому горлі)

злива реве і штурмує водостічні решітки,
б'є у райські дерева, у сакури і платани.
духи вогню і води на твоєму чолі,
тонконогий, тонкосльозий підліток
недолюдинка.

POINT OF VISION

“Point of vision” – термін, що ним часто послуговуються літературознавці, розглядаючи перспективу, з якої автор бачить персонажів, позицію, з якої оповідає свої історії. Метафорично поняття це можна описати як вічко, крізь яке автор підглядає за бранцями власної фантазії. Не здогадуючись, що й сам може бути експонатом у чийсь кунсткамері.

Я згадав про цей термін, коли моя приятелька вчергове подивувалася, що ми з нею познайомилися так пізно. Справа в тому, що вона мешкає у Львові на тій самій вулиці, де знаходиться помешкання моєї далекої родини: туди я часто навідувався, починаючи з 1983 року, а отже, імовірно, міг неодноразово зустрічати її чи навіть спостерігати, як вона, молодша від мене на 15 років, бавиться в пісочниці, кружляє на каруселі чи біжить до школи. До того ж вікна обидвох помешкань дивилися одне одному просто в квартирки. Нагод перетнутися, зустрітися, познайомитися, чи й просто зіштовхнутися посеред вузької вулички було більше, ніж достатньо.

Однак випадок, чи то пак статистика, забажала інакше, і ми познайомилися, коли за плечима кожного вже було багато чого, включно з кількома життєвими зламами.

З перспективи персонажів сюжету, себто мене й моєї приятельки, історія ця видається дивною, але не більше.

З перспективи ж автора, вибачте, – Автора цієї (і усіх інших) історій, вона володіє літературною привабливістю банального, а тому комерційно виграшного сценарію. Скільки драматизму, скільки невимовної екзистенційної туги! Двоє блукають містом, блудять життєвими нетрями у пошуках щастя, зустрічаючи, але не бачачи одне одного, проходячи, можливо, повз те найважливіше, найпотрібніше, котре за логікою злого анекдоту завжди знаходиться поруч, у засягу руки, але з цієї причини, найчастіше – ігноруються. Вони невидимі для себе, немов привиди, немов вампіри, але тільки допори. Наступає день, коли вони бачать свої віддзеркалення поруч, в одному дзеркалі, і демони за їхніми спинами радісно регочуть. Вони зустрілися, однак це сталося надто пізно: тягар життєвих перемог силою інерції вже не дозволяє змінити напрям, вписатися у потрібний поворот.

Такий от Point of vision. Такий, приблизно, сценарій.

Публіка ридає.

Каса рахує прибуток.

Демони потирають руки.

І лише Автор знає, що ідіотична успішність усього цього гламуру – в його унікальності, неповторності. За статистикою такий розвиток подій імовірний тією ж мірою, що й усі інші можливі розвитку. За статистикою – він такий же неймовірний. Включно з тими, де я і приятелька зустрічаємося в період, який у мелодрамах називається „вчасно“; де ми перетинаємося неодноразово, але так і не впізнаємо одне одного; де ми, зростаючи поруч цілком закономірно приходимо до міщанського, сусідського шлюбу; або, влаштувавши кожен своє життя, по-сусідськи ж зраджуємо одне з одним наших правовірних. І, звісно, включно з тим, де ми взагалі не зустрічаємося.

По суті, ми жертви не того, що з нами сталося, а того, чого з нами НЕ сталося. Просто тому, що того, чого НЕ сталося – набагато більше. Ми чинимо фатальні помилки, або хапаємо долю за хвіст не тоді, коли робимо правильний (неправильний) вибір, а тоді, коли відмовляємося від усього непотрібного (потрібного). Адже вибираємо ми одне, а відмовляємося – від безлічі. Цю безліч Тарас Прохасько називає „невибраним“. І стверджує, що вона набагато важливіша, за „вибране“. Він має рацію. Він знає. Адже він теж автор.

Отож наше з приятелькою „невибране“ уклалося в такий спосіб, що ми „зустрілися тоді, коли зустрілися“ – абсурдна формула, та кращої не добереш. І з нашої перспективи цей факт виглядає щонайбільше як привід для легкого поетичного суму за тим, що могло б статися, але не сталося.

Однак існує й інший Point of vision. Point of vision деміурга. Зі своїх небес він бачить загальне вавилонське метушіння пастви, але водночас знає і веде кожне тіло, кожну душу. І в його великій грі ми – лише пазли для радісної картини раю, блискітливої, але зовсім не гламурної, хоча у ній всі зустрічаються „вчасно“, себто Вчасно. А маленьке Вибране завжди дорівнює безмежному Невибраному. І кожен – Володар власних Перстенів.

Існує також Point of vision публіки, без якої жоден протагоніст не мислить свого існування. Публіка байдужа. Публіка вибредна. Вона скептично кривитися до кожного повороту сюжету і каже: „Я і то придумала б краще“. Та біс із нею, з публікою. Вона лише у наших головах.

А є і мій власний Point of vision. Адже Автор сьогодні – я. І принаймні сценарій мого життя – в моїх руках. А отже я завжди можу, якщо не переписати його, то почати з чистої сторінки – напевно.

Простори ночі Олександра Смотрича

» Олександр Смотрич (справжнє прізвище Флорак, нар. 1922 р.) – один з останніх живих сьогодні учасників Мистецького Українського Руху (МУРУ). Мабуть, першим, хто привітав його дебют як прозаїка (збірку „Ночі. Новели“, 1947 р.), був Юрій Шерех (Шевельов), який, зрештою, вважав Смотрича одним із небагатьох посправжньому талановитих письменників-дебютантів МУРівського періоду.

Наприкінці 1940-х та на початку 1950-х (після переїзду з Німеччини до Торонто, де Флорак довгі роки працював учителем музики в консерваторії, живучи здебільшого осторонь української громади) Смотрич писав майже виключно невеличкі прозові тексти, характерними рисами яких (після подолання наявних у перших новелах впливів імпресіоністичної прози, зокрема Михайла Коцюбинського) були крайня лаконічність описів, недомовлення, мінімалістський підхід до персонажів і сюжету та майже цілковита відсутність авторського коментаря й моральних оцінок. З часом навіть і така форма виявилася для нього надто розтягнутою, й Смотрич перейшов до писання мініатюрних поезій у прозі, а згодом і зосередився на поезії, випускаючи одна за одною власним коштом томики іронічних, настроєно-критичних віршів, які аж ніяк не цуралися контрверсійно політичної тематики.

Та, либонь, найвідчутніший аспект прозових текстів Смотрича – це їхній песимізм, похмурі барви й тони, якими змальовані персонажі і події, спершу (в ранніх творах) із дегуманізованого суспільства радянської України та з часів німецької окупації, а згодом із життя в Німеччині або Канаді, а то з абстрактних, невизначених обставин, які відображають універсальну ситуацію людини європейської культури у ХХ ст. Атмосфера його текстів нагадує твори французьких протоабсурдистів, де всі спроби досягти взаєморозуміння, немов об камінь, розбиваються об невблаганний факт нездійсненності автентичного міжлюдського спілкування. А Шерех наводить паралель між новелами Смотрича та „Подорожжю у країну ночі“ Луї-Фердинанда Селіна, – з огляду на „глибоку ніч“, яка панує в їхніх творах, і на „безпощадність, з якою обидва автори показують своїх героїв, їхнє оточення, нашу добу...“

Читаючи „Гостя“ Смотрича, слід згадати ще новаторську для свого часу новелу Ернеста Гемінґвея „Пагорби, як білі слони“ – у край лаконічний опис розмови між жінкою і чоловіком (напевне, про аборт) на станції серед безлюдного краєвиду, у проміжку часу між приїздом та від'їздом поїзді. Смотрич, відмовляючись подати читачеві інформацію, без якої немислимим був би традиційний твір, не вагається заповнити текст зайвими, здавалося б, і позбавленими самостійного сенсу реченнями, отими „...гість мовчав якусь мить, потім сказав...“, натякаючи на беззмістовність слів як таких, і на те, що найглибші переживання людини (розпад подружжя, смерть дитини, незворотність втрачених нагод) відчутні лише у невимовленому, у чорних прірвах тиші між словами...

Марко Роберт Стех, Торонто

Олександр Смотрич ГІСТЬ

» Гість ввійшов до кімнати. Жінка пройшла до вікна і розсунула фіранки. Потім повернулася обличчям до гостя і сказала:

– Тепер уже осінь. Темніє рано і взагалі сумно...

Гість усміхнувся і сказав:

– Справді?

– Я неначе щось таке передчувала, знаєте? – сказала жінка і подивилася на його обличчя. Гість подивився на підлогу і сказав:

– Що саме?

– Мені весь час щось таке снилося, і взагалі були якісь передчуття. Так неначе хтось мав прийти, чи щось таке мало статися, чи взагалі – я сама не знала... – відповіла жінка і показала гостеві рукою на стілець. Гість подивився на стілець і сів. Вони помовчали трохи, потім гість подивився на жінку і сказав:

– Ви зовсім легко могли помилитися у ваших передчуттях. Мені ледве пощастило розшукати вас. Я мав тільки вашу стару адресу. Ви розумієте?

– Я догадуюся, – відповіла жінка.

– Ви щось колись писали його батькам, – сказав гість.

– Так. Досить давно, – відповіла жінка і пройшла до столу. Вони знову помовчали якусь мить, потім гість сказав:

– Я прогавав багато часу, і тепер у нас не лишається часу про все як слід переговорити, і я не знаю, з чого почати...

– Я також не знаю, – сказала жінка і подивилася на гостя. Гість усміхнувся і сказав:

– Звичайно...

Жінка відсунула від столу стілець і сіла. Гість глянув на годинник і сказав:

– І це може найгірше... що ви нічого ще не знаєте...

Жінка подивилася йому в очі. Гість почав дивитися на підлогу. Вони помовчали, потім гість сказав:

– Дорогою я склав цілу промову, але тепер все це здається мені дурницею. Я хотів вам сказати, що взагалі немає ані смутку, ані радості. А коли є радість, то тільки коштом чийогось смутку, і навпаки... Ви розумієте, правда?..

– Для чого все це? – сказала жінка. Гість усміхнувся і відповів:

– Власне! Я сам не знаю... Гарзд...

Я взагалі стороння людина, ви самі розумієте...

Історія літератури

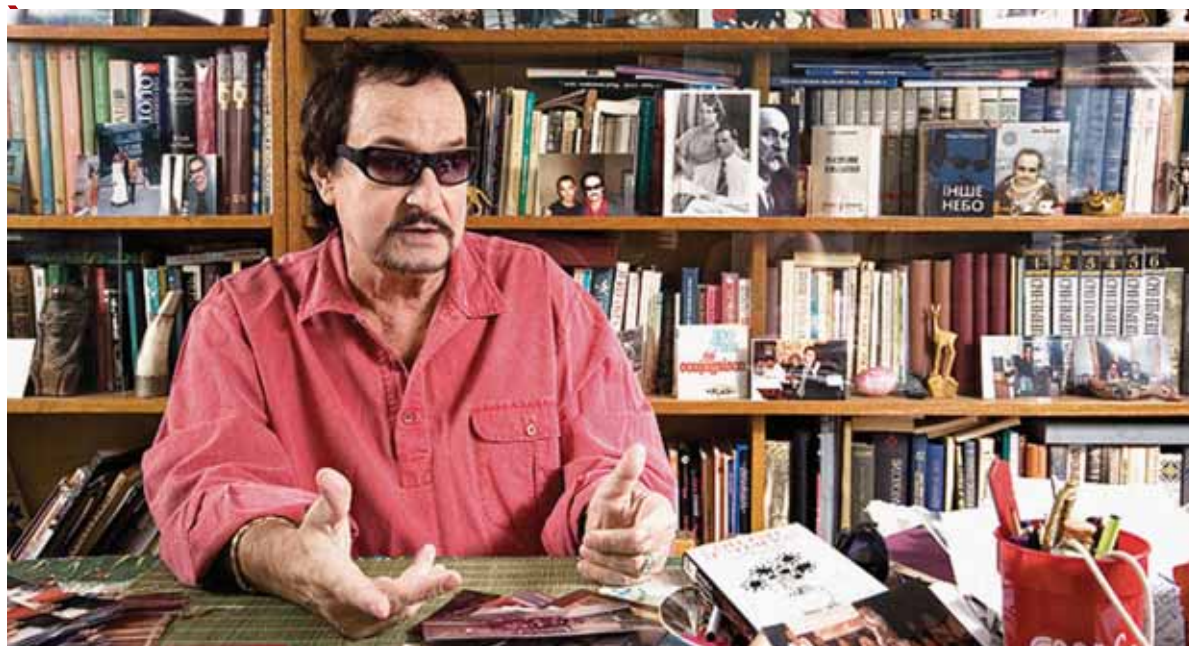

Фото: www.kuzmuk.com

► Рік тому, минулої осені, ми мали з ним спільний виступ у Луцьку. Було вітряно, ми пішли дивитись замок, Пако, як місцевий, ішов попереду і все показував. Розповідав про дитинство, про давніх знайомих, котрі жили в Луцьку, про тих із них, хто вже помер. Сам він щойно вийшов із лікарні й відверто тішився з того, що повернувся до улюбленого заняття – фестивалів, друзів, спогадів та балачок. У нього була така дитяча любов до галасливих компаній, дитяча не в сенсі – наївна чи інфантильна, а в сенсі – чесна, він справді любив компанії, застїлля та переповнені зали, і не вважав за необхідне цю любов приховувати. За що його багато хто і любив. А багато хто, мабуть, не любив.

Вийшовши з замку, ми знайшли якийсь черговий теплий заклад, Пако замовив ще коньяку і став якимсь по-особливому відвертим. Я трапляв кілька разів на такі теплі, мутні й солодкі хвилі його відвертості, коли він переповідав годинами історії зі свого життя, і тоді здавалось, що він насправді трусить, що це якісь сюжети, які він устиг вигадати, проте не встиг записати, що не може стільки драйву, гостроти й безумства вміститись у такому добряку й гультяї, як Пако, що все це з якогось іншого життя, і що до літератури це не має жодного стосунку. Особливо – до української

літератури, з її вродженою апатією та відсутністю волі й інтересу до життя. Проте в його розповідях все звучало переконливо – і хроніка бойових дій, і якісь джекклондонівські сюжети про злодіїв та золотошукачів, про виживання на Півночі та розваги на Півдні, про секс та політику, про письменників та діячів компартії, про борделі, школи, ресторації, церкви, зони – все це через кому, без жодного пафосу і жодних недомовленостей, – звичайні історії в гарній компанії, коли немає чого приховувати, оскільки всі свої, а навіть якщо хто і чужий, то все одно всі п'яні.

Насправді відблиски цих історій, чи скажімо так – тіні цих персонажів, постійно присутні в більшості його книг, іноді вони з'являються пунктирно, ледве окреслено, іноді на них з'являються певні маски, так що розпізнати їх не так просто, а іноді їх взагалі не видно, лише відчувається їхній подих, дець на задньому плані, і для того, аби розпізнати їх, потрібна присутність самого автора. Але саме цієї присутності ми віднедавна і позбавлені.

Дивно, але в своїх книгах він справді був не настільки відвертим, як у житті. Пам'ятаю, ми час від часу говорили з ним про те, що добре було б усі ці його розповіді зафіксувати, прописати, не знаю, наскільки він серйозно до цього ставився, підозрюю, що були якісь речі, котрі йому комфортніше було тримати при собі, підозрюю

знову ж таки, що причиною цьому був не так страх чи недовіра у відношенні до читача, як любов та відповідальність у відношенні до героїв – усіх жінок, підлітків, вояків, літературних функціонерів, дисидентів, „ворів у законі“, рок-музикантів, студенток, олігархів, безпритульних, непростених, незадоволених, безпартійних та безплатових, котрі склали коло його спілкування, і про яких він міг оповідати годинами, доки був коньяк і співрозмовники.

Тепер лишається хіба що шкодувати, що більшість своїх історій він забрав із собою. Переповідати їх – справа невдячна та безнадійна, оскільки гарна історія тримається купи не за рахунок сюжету чи моралі, а за рахунок оповідача, котрий знає ціну всьому, про що говорить. За великим рахунком, саме ці оповідки з життя, епізоди захоплюючої подорожі, перелік імен і міст, назви готелів та ресторацій і складають справжнє тло, на якому проступають рядки його віршів. Історія літератури це не те, що згадають про тебе, а те, що запам'ятаєш ти сам. І належить вона, за великим рахунком, лише тобі. Оповідка замовкає, історія закінчується, в теплих осінніх барах збираються персонажі і п'ють за померлих письменників, які їх свого часу вигадали.

Сергій Жадан, Харків

VISUAL CULTURE RESEARCH CENTER

NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV-MOHYLA ACADEMY

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

INTERNATIONAL RESEARCH SEMINAR

«**POST/ SOVIET URBANISM**»

10 – 13 OF NOVEMBER, 2008

МІЖНАРОДНИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ СЕМІНАР

«**ПОСТ/ РАДЯНСЬКИЙ УРБАНІЗМ**»

10 – 13 ЛИСТОПАДА, 2008

CENTER FOR CONTEMPORARY ART
VUL. SKOVORODY, 2. KYIV, UKRAINE.
VCRC@GMAIL.COM

ЦЕНТР СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА
ВУЛ. СКОВОРОДИ, 2. КИЇВ. УКРАЇНА.
VCRC@GMAIL.COM

With support of the Austrian Culture Forum in Kyiv
За підтримки Австрійського культурного форуму в Києві

Не наша Вій-оманія

„Вій“

режисер Олександр Птушко.
Росія, Чехія

» Гоголівський „Вій“ не полишає у спокої кінорежисерів. Чотири десятиліття після однойменної екранізації режисера Олександра Птушка (1967 р.), яку називають „першим радянським фільмом жахів“, страшну історію про зустрічі з потойбіччям

по-своєму переказали російські та чеські кінематографісти (RFG-ROSPO-film Group, STEP by STEP та Ancorfilm). Саме тепер у Росії анонсується вихід на екрани фільму „Вій“ сценариста і режисера Олега Степченка, зйомки якого відбувалися у Чехії. За останні роки це вже друга після „Відьми“ (реж. Олег Фесенко, 2006) російська імпрорвізація на тему популярної повісті М. Гоголя.

Та на цьому перелік нових екранізацій не завершується. Невдовзі свій варіант прочитання класика запропонує відомий кіноманьяк... Фредді Крюгер, тобто американський кіноактор Роберт Інглунд, який грав роль „славновісного“ садиста десятки разів. Актор-режисер особисто зніматиметься у фільмі „The Vii“. Зйомки цього фільму жахів відбуватимуться в Італії.

Що ж, до 200-ліття Миколи Гоголя кінематографісти, особливо російські (згадаймо ще й свіженького „Тараса Бульбу“), підготувалися ретельно. А що ж із ювілейними гоголівськими мотивами в найновішому українському кіно?.. Злі язика подекують, що потенційні українські кінотоворники взяли собі до серця нещасливу долю тієї церкви на Івано-Франківщині, де в далекому шістдесят сьомому знімалась радянська екранізація повісті. Два роки тому цей храм згорів дощенту. Мовляв, з чортівнею краще не зв'язуватися. Тож аби не наврочити – наше українське „тьху-тьху“ росіянам, чехам, американцям, італійцям....

-рк-

Чорнобиль, top amour

„Аврора“

Режисер Оксана Байрак.

Україна, 2006

<http://www.aurorakino.com/>

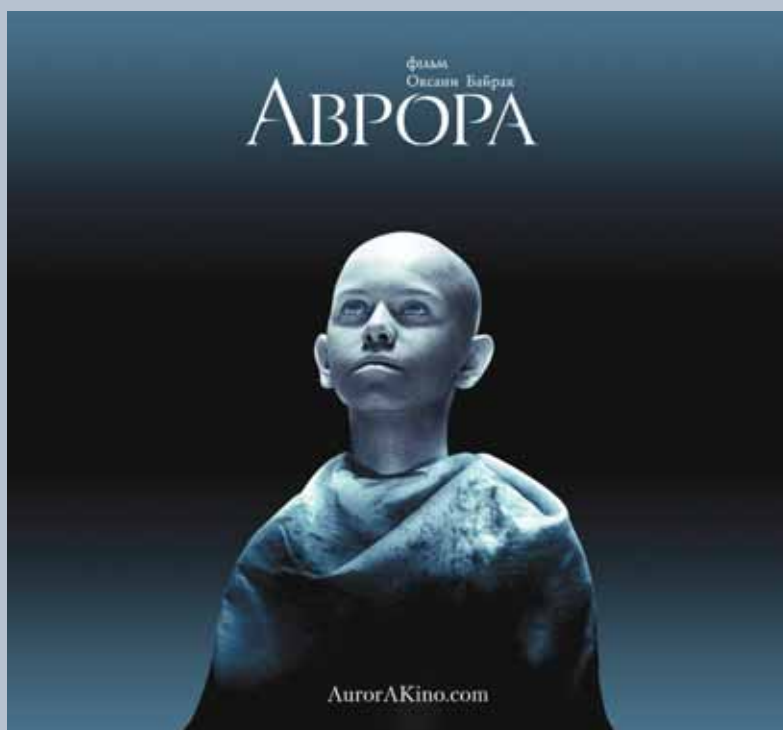
» Перший український ігровий фільм про Чорнобиль „Аврора“ неправдоподібністю сюжетних поворотів і карикатурно спрощених кліше безпомилково вказує на свою належність до жанру „мильної опери“. 11 річна дівчинка на ім'я Аврора (Настя Зюркалова), вихованка дитячого будинку у Прип'яті, яка має видатні балетні здібності, опиняється на Чорнобильській станції під час вибуху і отримує велику дозу радіації; її переправляють в американську клініку, де випадково також лікується її кумир, балетмейстер Нік Астахов (Дмитрій Харат'ян), який переживає творчу і життєву кризу. В кінці Аврора помирає, а балетмейстер долає творчу кризу і присвячує Аврорі свою нову постановку.

Фільм цей виробництва „Studio Bagrak“ і компанії „IntWestDistribution“ за підтримки телеканалу „Інтер“, вийшов в український (і російський) прокат у 2006 році, а також не без скандалу був висунутий від України на премію „Оскар“. Головним „козирем“ Оксани Байрак було те, що в її фільмі знявся брат Джулії Робертс, Ерік Робертс, на оплату якого, як говорилося в кулуарах, пішла лівова частка бю-

джету, що склав 1,5 млн. доларів. Брат Джулії Робертс справді, ніяково усміхаючись, з'являється в „американській“ частині фільму, мимоволі підриваючи залишки довіри до всього, що відбувається. Його антропологічний тип і вибілені „голлівудські“ зуби створюють нестерпний контраст із рештою „американців“, що їх в найкращих радянських традиціях грають східно-слов'янські актори.

Але не фальшиві американці складають головну проблему фільму, а політизоване й непомітне стирання українського національного, відсутність якого перетворює фільм із „простенької“ мелодрами на політичну зброю. Те, що балетмейстер між іншим називає Аврору „русской“, це можна прийняти за реалістичну деталь, яка вказує на світову тенденцію ототожнювати СРСР з Росією. Але фільм іде значно далі. Україна взагалі розчиняється в якійсь ідеологічно невизначеній уявній географії: десь на карті існує Чорнобиль, довкола нього люди говорять виключно російською мовою, і взагалі, фільм не про це, а про людські страждання і мрії. Очищене від національних і політичних на шарувань „людське“ звичайно ж має виражатися російською мовою. Хіба це не найбільш ефективна імперська зброя?

Ольга Брюховецька, Київ

Радіо Україна

► За український неформат можна потішитися. Він доріс до того рівня, коли його не просто можна записувати, а ще й купувати і слухати. Поки що, правда, не альбомами, але збірники виходять цілком пристойними й стрavnими. Як, наприклад, оцей. Метою його благородного упорядника, що ховається під іменем Дмитра Добрий-Вечір, було „познайомити з розмаїттям сучасної української музики, переважно незнайомої широкому загалу“, як заявлено в буклеті. Так, дійсно: добре оформлений буклет на щільному папері з усіма текстами та заміткою від упорядника й критика налаштовує зразу на серйозний лад. Бо якщо вже оформлення передає уважне ставлення видавців до диску, то хочеться сподіватися, що й люди вони непогані, значить – не обділені смаком, а раз так – то й підібрали вони для нас щось придатне.

Дійсно придатне. Свою місію – представити неформатну українську музику – збірник виконує сповна. Вона дійсно українська, дійсно неформатна (принаймні, для українських радіостанцій) і переважно придатна до слухання. Хоча про все по черзі. Диск тішить нас вступним треком і 16 піснями в стильовому спектрі від року до бардівської пісні. Український рок, правда, часто балансує на цій межі. Відкривається альбом цілком презентабельною, саркастичною й хардрокровою піснею „Вія“ „Хата скраю села“, за якою слідує напрочуд убога у всіх сенсах пісня Олега „Калича“ Калитовського „Апельсиновий ранок“. Зате наступна пісня „Пропалої грамоти“ – „Лежиш у гробі“ – приносить насолоду не тільки естетичну, але й історичну, бо написана на текст Сковороди (церковнослов'янською, звісно). „Пропала грамота“ – взагалі одна з небагатьох українських груп, які вміють робити добрий рок, а не просто співати вірші під гітару. Пісня „Моє життя“ групи „Ангела День“ – зразок радіоформатного легкого року, явно робленого по західних шаблонах і тому нецікавого. Далі „Ворождень“ представляє ліричну пісню під ніжний електронний супровід „Сестра моя ніч“ – таку собі симпатичну коліскову. Зате наступна „Янебудукавупила“ у виконанні „Оркестру Янки Козир“ – драйвовий техно-рок – здатна підняти на ноги кого завгодно своїм несамовитим зарядом

первісної фолкової енергії. Сумна балада від групи „Самі Свої“ „Стріляли, зрештою, свої“, що нагадує стрілецьку пісню, грамотно зрівноважує потугу попереднього треку своєю похмурою енергією. Наступний трек – індастріал від гурту „Audi Sile“ під назвою „Так“ – ще одна маленька радість для тих, хто хоче мати все своє, українське (якщо серед індастріальщиків хтось такий знайдеться). А ось пісня Володимира Кушпета „Георгію“ (кант)

на збірнику. Завершується збірник ще одним малоцікавим радіоформатним роком „Коліскова“ від „Рутенії“ і ще однією піснею „Вія“, радісно-замогильною „Серед тіней“, якій окрема похвала за приємне аранжування.

Збірник просто чудовий: і інформативний, і добре укладений сам по собі (сумні пісні чергуються з веселими, електронні – з акустичними). Та й купувати цілий диск ні від кого з перелічених виконавців не хотілось би (крім

– виконана під колісну ліру епічна казка, виключно для любителів етно. Чи то внаслідок іронії упорядника, чи то випадково, але ліра збереглася й у наступній пісні, цього разу в назві. „Ліра“ своїм звучанням і виправдовує репутацію групи як українського представника готики (правда, партія гітар не дає зникнути думкам про індастріал). Ще одна напів-рок-балада, напів-стрілецька пісня „Нащо земна любов“ змінюється сатиричною (в дещо радянському значенні) бардівською піснею Едуарда Драча, заспівану під одну акустичну гітару, але з роковою мелодикою. Далі настає час гуцульського етно-ска: „Бугай“ від легендарної „Перкалаби“ – одна з найдрайвовіших і точно найтанцювальніша пісня

хіба „Пропалої Грамоти“), а в цій добірці кожен – це я певен – знайде собі принаймні кілька пісень до душі. Попри всі мої закиди українській музиці щодо її вторинності, насправді я за неї тішуся. У всякому разі тоді, коли мені до рук потрапляють подібні збірники, оскільки вони дають чудову можливість відчутти прогрес, який у ній відбувається.

efandy

Чергове зведення канону: постмодерний період

Роксана Харчук. Сучасна українська проза. Постмодерний період. Навчальний посібник. – Київ: ВЦ „Академія“, 2008. – 248 с. (Сер. „Альма-матер“)

➤ Останнім часом наше літературознавство тільки й говорить, про нагальну потребу перегляду українського літературного канону. Ще понад десять років тому Марко Павлишин запропонував розтрощити той бісів канон узагалі, й ось тільки тепер авторка свіженького навчального посібника „Сучасна українська проза. Постмодерний період“ буцімто погоджується: геть академічну обмеженість, свободу „малим наративам“! І в той же час робить власну спробу

звести „прозаїчний“ канон, цього разу – постмодерний.

До постмодерної версії канону Роксана Харчук вводить найзнаковіші, на її погляд, постаті, починаючи від Валерія Шевчука й Марії Матіос (творчість Матіос у постмодерному аспекті викликає певні сумніви) й закінчуючи загадковою аббревіатурою ДКЖП+М (Дереш-Карпа-Жадан-Поваляєва+Малярчук). Звісно, найпочесніші місця відведено „метрам“ українського постмодерну – Андруховичу й Іздрику, захоплення якими авторка не приховує. Іншим Роксана розвішує кумедні ярлички: Тарас Прохасько – „ботанік, який став письменником“; Ірена Карпа, якій авторка неабияк симпатизує й у літературний талант якої щиро вірить, – „дівчинка, яка не бажає бути скромною“; Любка Дереш – „чудесне „дитя““... „Феміністичний дискурс сучасної української прози“ авторка обмежила традиційним

дуетом Забужко–Кононенко, залишивши поза увагою хоча б таку цікаву авторку, як Оксана Луцишина. Що ж, у харчківському „ікононасті“ теж є свої „улюбленці долі“ і свої „упосліджені“: тут радше ідеться про суб’єктивний погляд досвідченого читача, його рецепцію певних творів, одні з яких цьому читачеві подобаються, інші – ні.

Чи не найбільше ріже літературознавчі й читачські рецептори обкладинка, що безсоромно демонструє цілковиту невідповідність між формою і змістом книги. З одного боку – академічність самого видання, скрупульозність у підборі й упорядкуванні бібліографії (ба навіть короткого словника-довідника літературознавчих термінів!), бережне ставлення до цитат, анотація, що радить підручник навіть учителям середніх навчальних закладів... З іншого – есеїстичний стиль, та сама експресивність і тягіння до „епатажу“, за яке авторка неодноразово сварить сучукрлітівців, зокрема й „вічного підлітка“ Сергія Жадана. Що ж, Роксана Харчук спромоглася вбити одразу двох зайців: забезпечила всіх „нужденних“ бібліографією й конспектом лекцій, а всіх „небайдужих“ – цікавими есеями на поки що актуальні, хоча й давно не „свіжі“ теми.

Зрештою, напрошується питання доцільності такого „посібника“. Однак і тут є свої „за“ і „проти“. Хтось скаже (та й сама авторка десь на перших тридцяти сторінках про це говорить): хіба ж можна писати академічні посібники (а відповідно, текст, що претендує на „канонічність“, „єдиноправильність“, певну усталену й непохитну в межах шкільної/університетської програми думку), обираючи за предмет „сучасне“, те, що тільки ось-ось формується на очах?! Адже „сучасне“ навіть за браком часу не можна в належний спосіб проаналізувати, витлумачити, не те що вичекати літературознавчу „дистанцію“, дати текстові відлежатися, дозріти, аби поглянути на нього відстороненим, безпристрасним (!) оком критика, науковця, однак аж ніяк не читача, як це подеколи робить пані Роксана. Утім, посібник, здається, не має великих теоретичних амбіцій, себто не претендує на роль ґрунтового літературознавчого дослідження, як-от, приміром, „Постчорнобильська бібліотека“ Тамари Гундорової (попереднє дослідження українського літературного постмодерну).

Водночас потреба в такого типу підручникові назріла досить давно, адже, в той час, коли пишуться художні тексти, неодмінно з’являються й рефлексії на ці тексти. І звести воедино ці розпорошені по всіх „сіцах“, „кур’єрах

кривбасу”, „дзеркалах тижня” й „літакцентах” – мало не подвиг, особливо, якщо врахувати, що більшість прореферованих статей наразі дуже й дуже проблематично дістати, не те, що прочитати.

Погодьтеся, символічно, ба навіть іронічно: постмодерн, який не терпить обмежень, загнали-таки в які-не-які, а все ж рамки. Як результат, маємо ще один варіант літературного канону – далеко не повного, багато в чому не зовсім обґрунтованого, категоричного й суб’єктивного, і все ж канону. Інше питання – чи приживеться цей канон – наразі сказати важко. Покажуть час і реакція фахівців.

Ольга Купріян, Київ

Нові міхи, нове вино?

(Роздуми з приводу журналу „Україна Модерна”)

» Чи можливо створити і видавати в Україні часопис рівня „НЛО” або „Slavic Review”? Чи спрацює в українських умовах міжнародний стандарт реєг-ревію (анонімне рецензування усіх матеріалів перед публікацією)? Ризикну припустити, що приблизно отаке запитання задали собі творці нового формату часопису „Україна Модерна”. 2007 року перше оновлене число журналу містило декларації намірів нового обличчя знаного вже 10 років видання. Серед заявлених пріоритетів: засаднича міждисциплінарність, відкритість до дискусій, залучення широкого міжнародного кола авторів. І як надмета – „посприяття творенню нового українського наукового середовища з високим рівнем відповідальності, ретельності й щирого захоплення інтелектуальними проблемами”. Не можна не відзначити винахідливості редакторів – справжньою новинкою стала рубрика „Exemplum”, в якій редактори інтелектуальних видань мають змогу поділитися рефлексією про власний журнал. У першому ж числі такий текст надійшов від редакторів одного з найпомітніших міжнародних історичних часописів – „Ab Imperio”. Цілковитою новацією для українського наукового простору стало анутовання річників провідних гуманітарних видань світу в рубриці „Журнальна зала”. Серйозність задекларованих плуралізму та відкритості до дискусій став Форум про академічну свободу, контроль за якістю наукової продукції і Вищу атестаційну комісію, де пролунали різні (подеколи протилежні) думки, а читачі дістали змогу порівняти відмінні погляди на надто актуальну для України проблему.

Одне слово, починаючи з 12 (1) числа фаховий історичний часопис став міждисциплінарним журналом міжнародного рівня. На мою думку, другий том УМ – „Війна переможців і переможців” засвідчив поступальний розвиток видання, зростання його якості та амбіцій.

Обравши темою номера досить популярну проблематику Другої світової війни, редактори змогли підійти до неї, по-справжньому провокативно. Уже Форум про те, чим є українська історіографія війни, за участі вчених з України, Польщі, Канади, США, Нідерландів і Швеції несподівано показав, що вживання національно забарвленої мови опису війни властиве далеко не тільки українським історикам. До речі, більшість учасників Форуму зійшлися, що в Україні наразі маємо справу з двома основними наративами війни – радянським і етнонаціональним. Приклад другого маємо і в матеріалах Форуму – відповіді Анатолія Русначенка і Івана Патриляка. А от представників комуністичної візії редакція до участі у Форумі чомусь не запросила (або ті відмовилися). Тож про їхні погляди читач судитиме з переказів. Загалом, прочитавши усі відповіді на Форум, кортить побачити після нього редакторський коментар. Але редактори, вочевидь, не бажаючи „звужувати дискусійне поле”, від такого коментування утримуються.

Решта публікацій у числі не менш цікаві й захопливі. Тарас Курило та Іван-Павло Химка показують маніпуляції з цитатами у книзі радника голови СБУ Володимира В’ятровича про ставлення ОУН до євреїв. Олександр Мельник ретельно аналізує способи інтерпретації джерел у монографії голландського вченого Карела Беркгофа про окуповану нацистами Україну, проблематизуючи питання відповідального зрозуміння розмаїтих досвідів війни.

Одна з тем номера – геноцид. Соціолог Тон Зваан оповідає історію розвитку genocide studies. Андрій Портнов

аналізує західні наукові дискусії про природу геноциду та їхні українські сюжети. Зокрема, в статті критично висвітлено західну історіографію Голодомору 1932–33 років, Голокосту в Україні, Волинської трагедії 1943 року.

Хочу звернути увагу ще на одну обставину – новий формат „України Модерної” послідовно демонструє свій зв’язок із найкращими традиціями української академічної науки. Зокрема, в другому томі вміщено рецензійну статтю академіка Ярослава Ісаєвича, зворушливий і вдумливий нарис про поезію Леоніда Первомайського, пера живого класика української літератури і літературознавства Ігоря Качуровського, передрук фактично недоступної нині, ґрунтовної статті Віктора Петрова-Домонтовича „Історіософічні етюди”, написаної 1946 року.

Загалом, у доборі авторів редакція продемонструвала здатність не тільки зацікавити співпрацюю фахівців з гуманітарних дисциплін з десятка країн та різних регіональних осередків в Україні, а й відкрити низку нових імен. У двох перших числах журналу магістри та аспіранти Києво-Могилянської академії та Харківського університету виглядають цілком достойно на тлі представницької міжнародної когорти.

У великому томі з розмаїтими публікаціями (від історії до аналізу мови Олександра Духновича, і від соціології до рецензії на останню книжку Оксани Забужко) подеколи трапляються і дрібні огріхи. Наприклад, у примітках до напрочуд цікавого інтерв’ю Марка Антоновича про його повоєнний досвід, переплутано дати життя його батька і діда – Дмитра і Володимира Антоновичів. Але набагато важливіші – дрібнички, що їх дозволю собі потрактувати як приховані підказки і натяки редакторів. Дуже цікава настанова на справжню діалогічність. Спочатку на Форумі Карел Беркгоф висловлює критичні міркування щодо української історіографії війни, а потім вже його праця стає предметом критичної рецензії у тому самому числі. І таких прикладів не бракує.

Чи потрібен сучасній Україні з її сотнями фіктивних університетів та тисячами куплених дипломних, кандидатських і докторських дисертацій інтелектуальний часопис міжнародного рівня? Хто становить аудиторію „України Модерної”? Мабуть, кожен поважний часопис сам творить свою аудиторію. Наважуся припустити, що УМ, незалежно від віку та посад її авторів, спрямована на генерацію, яка викристалізувала свої погляди упродовж останнього десятиліття, трохи розгубилася і трохи розча-

рувалася в морі сучасних гуманітарних теорій, але не втратила запалу показати, що в Україні таки можливий часопис зі сміливою постановкою проблем, каверзними питаннями і широким полем для дискусій.

Чи вдасться редакції утримати задану дуже високу планку? Зачекаймо на наступний том – „Марксизм на сході Європи“.

Олена Рядно, Київ

Режисер, який знімав без „паперу“

Вацлав Мацек. Ян Кадар.
Братислава: Словацький фільмовий інститут, 2008.

Життя й творчість Яна Кадара – це історія видатного кінематографіста, який зняв комерційно успішні й експериментальні фільми. Він належить до засновників словацького кінематографа, був співтворцем чеської „ур-хвилі“ (1-а генерація ФАМУ /Фільмового та телевізійного факультету Академії музичних мистецтв/ у Празі – прим. перекл.), а також став визнаним творцем канадського кіно, хоча не мав жодного „паперу“, який давав би йому право знімати. Всупереч цьому він – єдиний словацький режисер, який отримав премії „Оскар“ та „Золотий глобус“ за найкращий іноземний фільм. Монографія „Ян Кадар“ представляє життєвий шлях режисера з часів дитинства до періоду еміграції в Америці. Книга аналізує його повнометражні й короткометражні фільми, відслідковує взаємозв'язки приватного та мистецького життя, деміфологізує співпрацю Яна Кадара та Елмара Клоаса, знайомить нас із закулісними аспектами творчості митця в громадських та історичних контекстах. Монографія пронизана щирим бажанням реконструювати життєву долю режисера, а не лише представити інтерпретації його окремих творів. Оскільки Ян Кадар працював, окрім Чехословаччини, ще й на території США та Канади, підготовка публікації була надзвичайно трудомісткою. „Це був цілком новий досвід. Кадар був для мене особистістю, яка вимагала глибокого історичного дослідження. Я писав про творця, фільми якого в пражському Національному кіноархіві були, але поза тим нічого іншого, пов'язаного з ним, ніби й не існувало. В мене не було жодних документів та свідчень, все це я мусів довго розшукувати (...), розмовляв з його сучасниками, відвідував архіви та всі можливі інституції, які могли мати щонебудь про Кадара та його творчість. Це

було для мене чимось особливим, але й трудомістким“, – згадує кіноісторик Вацлав Мацек. Протягом дослідження він кілька разів їздив до Канади та США, де в Американському кіноінституті йому вдалося роздобути магнітофонні касети із записами Кадарових лекцій та розмов із студентами з 1978–79 рр. „Крім аналізів фільмів відомих світових режисерів, в записах часто трапляються і його особисті спостереження, які допомогли реконструювати погляди та життєвий шлях Кадара“, – каже В. Мацек. Завдяки надзвичайному ентузіазму автора публікація містить раніше невідому інформацію з життя Кадара та унікальний фотоматеріал. Монографія вийшла з нагоди 90-річчя з дня народження Яна Кадара.

-сфі-

Знак золотої бджоли

Галина Пагутяк. „Слуга з Добромиля“ – Дуліби, 2006.

У світах, витворених Галиною Пагутяк, працює якась інша система координат, не та, до якої ми звикли, – система, присутня у кожному з її романів і оповідань, дивна містика, закони і логіку якої автор не поспішає нам роз'яснювати і розкладати по полицях – ми просто приймаємо цей світ як він є, обживаємося у ньому, на мить відчувши себе дітьми, котрі пізнають усе вперше. Як написати рецензію на Галину Пагутяк? Мені одразу пригадується есе „Проти інтерпретації“ – всі ми, як із жалем зазначає авторка, Сюзан Зонтаг, так безнадійно уражені інтерпретаційними практиками, що навіть не можемо згадати ті часи, коли мистецтво не мало потреби виправдовуватися: яка різниця, що твір нам „говорить“? Важить лише те, що він „робив“ або „робить“, як він іде „від серця до серця“, і як ми сприймаємо його, як він нас міняє (чи не міняє). У цьому є сенс: адже тлумачення – це іноді спосіб знищення чи принаймні зниження високої тональності.

Тож, якби я таки наважилась, якби хотіла вийти за межі не-інтерпретації, то, мабуть, рецензія виглядала би якось так: „Слуга з Добромиля“ – це філософська притча про захисника краю, котрий живе уже близько восьмиста років. Слуга походить із роду відьом і опирів, і називає себе екзотичним словом „дхампір“. Він уміє грати на сопілці неземну музику, котра присипляє, але у якомусь іншому, глибшому сенсі – обуджує. В околицях західноукраїнського містечка Добромиль із цим незвичайним чоловіком знайомиться Олексій Іванович, головлікар психіатричної лікарні, облаштованої у колишньому монастирі (ну бо ж ще – в Радянському Союзі). Це відбувається у неспокійному 1949 році („у світі було стільки абсурду, що більшість пацієнтів... закладу видавалися цілком нормальними людьми“) ... Слуга переповідає Олексію Івановичу довгу-предовгу історію свого життя – життя, яке почалося ще у тринадцятому столітті. Минають віки – перед нами розгортається сувій історії. По-перше, це Галицько-Волинське князівство, його правителі і його драми. Симптоматичним є саме це звернення до теми Галицько-Волинського князівства, яким у радянський час, наприклад, офіційна історична наука мало переймалася, маркуючи його ледве не як „тупикове“ утворення. Далі Галина Пагутяк звертається до часів змови самбірського старости Єжи Мнішека і самозванця Григорія Отреп'єва, нещасливого претендента на Московський престол; перед нами проходить ціла галерея образів – ченці, володарі, купці, простолюди. Нарешті ми сягаємо епохи радянської окупації, опоганення монастирів і кривавих повстанських боїв. Все – люди, вулиці, трагедії, звичаї – змалювано так виразно, що мимоволі забуваєш, де ти – все ще у своєму часі, чи в тому, про який ти так мало досі знав...

Продовжуючи свої гіпотетичні роздуми, ставлю запитання: а хто ж такий цей Слуга? Він – той, хто шукав і знайшов своє місце у світі, і навчився у ньому жити. Для нього це – найважливіша річ. Його не задовольняє роль „Позиченого Сівача“ (він має дар сіяти – все, що він засіває, обов’язково проросте), ченця чи попихача – він вірно слугує своєму пану, тому що „бути Слугою Купця з Добромиля є більшою честю, ніж бути єпископом, чи боярином, чи навіть князем. Ну, може, не більше, ніж князем, але і не менше“. Слуга і не хоче ні більшого, ні меншого – тільки своє. Пан дав йому опіку, тобто місце у світі, і тепер Слуга не прагне місця чужого. Цьому переконанню він не зраджує протягом цілого свого довгого життя, і особливо пронизливо звучать його заяви у контексті боротьби, яка точилася на Західній Україні у сорокові і п’ятдесяті роки минулого століття. Близькість головного героя до купецтва як явища видається мені особливо знаковим. Без купців, цих „золотих бджіл“ (їхній відмітний знак – цілої таємної гільдії, котра береже вірену їм землю), – бджіл, що примножують мед життя ... „не було б славного Добромиля, і сіль лежала б у землі, бо хто б її продавав? А чи знаєте ви, що вчені лікарі кажуть? Від нестачі солі чоловік звіріє. А без купців, торговців і торговельних шляхів – дичавіє, і світ видається йому вузьким і тісним“. У радянські часи нам втовкмачували, що купецтво – це згря кровопивць, і мало в яких підручниках ми можемо прочитати про роль та історичну місію українського купецтва, цієї сполучної тканини суспільних процесів. Скільки всього викорчувано в нас – і як важливо бодай довідатися про втрати і оплакати їх. Читаючи Галину Пагутяк, наче повертаєшся додому – таке відчуття цілісного біополя, цілісності і неподільності „народного тіла“, частиною якого ти є, буває у мене хіба що на фестивалях етнічної музики. Знаходиш, зрештою, своє місце...

„Слуга з Добромиля“ – це складний багатозаровий текст. У ньому є й історія, і відьмацтво, котре можна сприймати як екзотику, а можна – як автентіку. Є елементи магічного реалізму – якщо цей термін має тут сенс. Є одвічні філософські питання. Є Слово, з якого все почалося. А ще тут є етика. Етика настільки чиста, що навіть Добро не „нищить“ Зло – бо як можна насадити щось, „знищивши“ його опонента? – ні, Вічне Добро і Вічне Зло розходяться в кінці роману різними шляхами, аби ще не раз перетнутися – такий-бо вже порядок речей, і у кожного в цьому світі мусить бути своє місце. Навіть у втілен-

ня Зла – так само невмирущого, як і Слуга, чоловіка, що наразі палить монастирські бібліотеки, вжившись у роль радянського військового. Мир не можна „насадити“, „вбивши“ війну – його можна лише виростити у себе всередині. Звучить трохи по-буддистськи, правда? І так, і ні, тому що насправді ця (дуже вчасну) етику мені б хотілося назвати архетипно-національною, важливою нам як спосіб мислення, як код, котрий формує нашу свідомість (бо, як колись сказала письменниця Маріанна Кіянська, хіба не це покликана робити якісна проза?), але чи потрібне це називання? А може, це понаднаціональна і понадчасова етика? Напевно. Я не хочу нічого інтерпретувати, а називати – це теж трохи інтерпретація. Може, у випадку цього тексту тлумачення недоречно. Може, навіть неетичне. Не знаю. Знаю лише, що читати Галину Пагутяк – конче необхідно. Якщо навіть доведеться відмовити собі у гурманському задоволенні покопирсатися потім у романі послужливими виделками вигострених теорій (ми ж звикли до цього, правда? Приручений, препаратований текст перестає дивувати, а отже – бути потенційно небезпечним). Але натомість на цей текст можна медитувати, як герої Гессе медитують на воду. Або на вогонь. На щось дуже первинне і істинне – от хоча би на політ золотої бджоли.

Оксана Луцишина, Київ

Маршрут на Захід

Олексій Нагорнюк. „Вузькоколіяка. 106 кілометрів Полісся“ – Рівне, Планета Друк, 60 ст.

» Аби дістатися Західного Полісся, що на Західній Україні, не потрібно вивчати екзотичні мови, заздалегідь бронювати квитки на літак та збирати величезні валізи. Це поруч. Тому, якщо у вас ще з дитинства залишилися приємні спогади від подорожей потягами зі швидкоплинними картинками за вікном, назавжди закарбованих у пам’яті, й ви досі отримуєте задоволення від ритмічного гуркоту коліс, синхронізованого з биттям власного серця, – заданий маршрут буде вам до снаги. Вирушайте хоча б спочатку для ознайомлення сторінками фотоальбому Олексія Нагорнюка.

Гортаючи сторінки фотоальбому, виникає враження, ніби сів у потяг. Завдяки вдало підібраним фотографіям, котрі змінюють одна одну, відчуються рух, динаміка, подекуди й навіть різноманітні звуки та промовистий свист вітру. Світлина – наче картинка за вікнами

вагонів вузькоколійки, що „перебігають“ на кшталт кадрів у кінострічці. Рух то пришвидшується, то уповільнюється. Зупинка. Вітання з самобутніми мешканцями села... А далі – тунелі лісів, оберемки озер, болотні масиви, пасма піщаних дюн. У процесі перегляду щось наближається, щось віддаляється, змінюється час, погода, пори року тощо. А „поїздок“ мчить, „лоскочучи“ кінчики пальців перегортанням наступних сторінок.

Аби зорієнтуватися на місцевості, у лівому кутку альбому автор проекту фрагментарно використовує топографічну карту Рівненської області. Окрім того, що тут подається історія, опис краю та вичерпна інформація про вузькоколіяку – головного героя фотоальбому („поїздка“, „кукушки“, „вузької“, як називають її місцеві мешканці), – кожен фотознімок супроводжується лаконічними коментарями, знайомить із селами та розкішними краєвидами районних центрів Володимирець та Зарічне. На них зафіксовані гідрологічні заказники й природні заповідники, старенькі хати, старовинні церкви, старожитності, звичаєві артефакти, що сягають дохристиянської доби, й просто доброзичливі, щирі, живі обличчя тамтешніх людей, котрі не переймаються процесами глобалізації, живучи у своїй інакшій дійсності, в гармонії з природою та самими собою. Проте, як зазначає автор: „...тут ми не знайдемо „втрачений рай“, не втечемо від самих себе...“. Усюди свої реалії. Але не потрібно відкладати наостанок те, що можна побачити сьогодні наживо. Поки існує вузькоколіяка – „символ сучасного Полісся“, – існує й можливість на власні очі оцінити унікальність цього краю. І доки вона функціонуватиме, цей фотоальбом буде „живим“ путівником.

Далекоглядно охопити зором та назавжди закохатись у сувору, аскетичну красу Західного Полісся можна лише опинившись з нею віч-на-віч, долаючи маршрут вузькоколійки, аби зрозуміти та відчутти справжню силу тяжіння до скарбів рідної землі, котрі ще подекуди, у майже недоторканому вигляді, залишаються розкиданими по заповідних острівцях власної країни.

Тетяна Вовк, Київ

Якщо Вам „Український журнал“ сподобався, і Ви бажаєте його отримувати регулярно, то пропонуємо його передплатити.

Просимо контактувати нас за телефонами:

- Чехія (+420) 774 236 916, 774 236 914
- Польща (+48) 501 055 378
- Словаччина (+421) 905 436 538

Ціна передплати на 2008 рік 350 Kč / 48 PLN / 350 SK

Передплату для інших країн можна оформити банківським переказом:

Номер рахунку: 197021410/0300

IBAN: CZ45 0300 0000 0001 9702 1410

SWIFT: CEKOCZPP

Адреса банку:
ČSOB, a.s.

Na Poříčí 24
115 20 Praha 1
Czech Republic

Наша адреса:
RUTA

Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

або міжнародним банківським чеком. Чек просимо висилати на нашу адресу:

RUTA

Pod Jiráskovou čtv.14
147 00 Praha 4
Czech Republic

Ціна передплати для інших країн: 50 USD або 30 EUR

Передплата „УЖ“ на 2008 рік

Так!

Інстинкт самозбереження змушує державних діячів, яких би вони не були політичних уподобань, шукати шляхів до забезпечення енергетичної незалежності України. Хоча, скоріше, насамперед йдеться про забезпечення надійним „харчуванням“ свого і наближеного до себе бізнесу.

Олег Супруненко